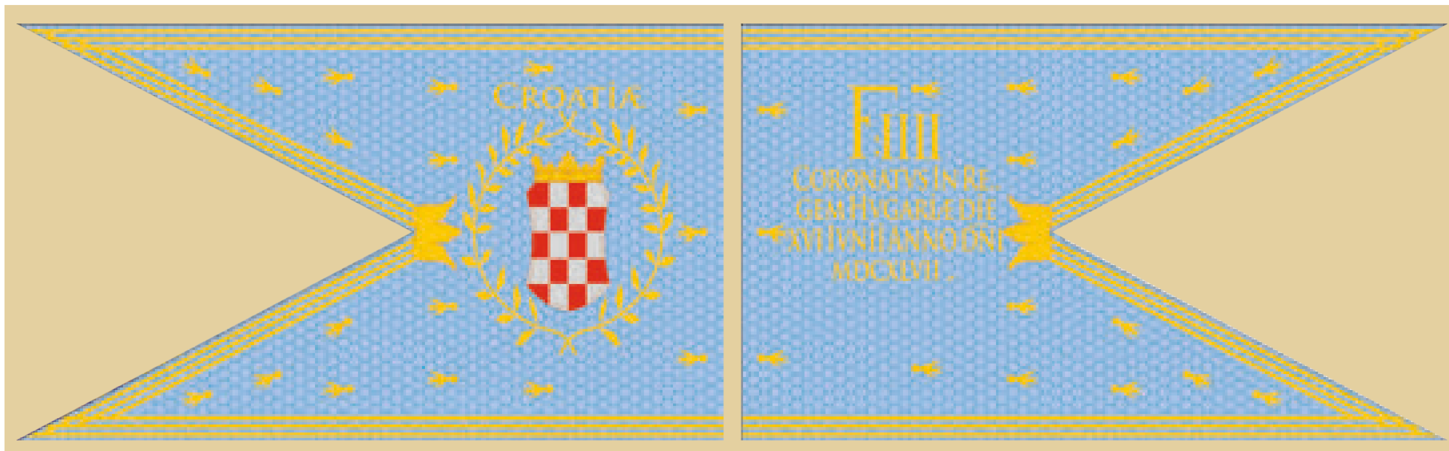
ISSN 1846-3827

Grb i Zastava 20

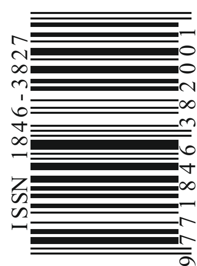
Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva
Broj 20, Godina X.
Zagreb, studeni 2016.
Bulletin of the Croatian Heraldic & Vexillological Association
Number 20, Volume X, Zagreb, November 2016

Krunidbena zastava Hrvatske Ferdinanda IV. iz 1647. – Najstarija sačuvana zastava s hrvatskim šahiranim grbom.
Zastava koju je na krunidbi Ferdinanda IV. Habsburga u Požunu 16. lipnja 1647. nosio grof Ladislav Esterházy, original u zbirci Esterházy, Forchtenstein, Austrija, vezeno na svilenom damastu, 273x161 cm , rekonstrukcija ŽH.
The 1647 coronation flag of Croatia of Ferdinand IV – The oldest extant flag with the Croatian chequy arms.
Flag from the Ferdinand IV Habsburg Coronation Ceremony in Bratislava on 16 June 1647 carried by Count Ladislaus Esterházy, the original in the Esterházy collection, Forchtenstein, Austria, embroidery on damask silk; 273×161 cm, reconstruction ŽH.
→ 9-10

Najstarije hrvatske zastave — *The Earliest Croatian Flags*

ISSN 1846-3827
9 771846 382001

Trijumfalna povorka cara Maksimilijana I. 1512/15. – Najstaiji prikaz zastava s grbovima Bosne, Hrvatske i Dalmacije. *Triumphzug* – slika Albrechta Altdorfera i Jörga Kölderera, (Albertina, Beč, Inv. br. 25214, reproducirano s ljubaznom dozvolom) *The Emperor Maximilian I Triumphal Procession, 1512815 – The earliest depiction of flags with the arms of Bosnia, Croatia, and Dalmatia.* Triumpgzug *– painting by Albrecht Altdorfer and Jörg Kölderer (Albertina, Vienna, No. 25214, reproduced with kind permission)*
→ 9-10

Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo osnovano je 2006. godine. HGZD je član
Croatian Heraldic & Vexillological Association is established in 2006. HGZD is a member of
Fédération Internationale des Associations Vexillologiques *Confédération Internationale de Généalogie et d'Héraldique*

UVODNIK EDITORIAL

Dragi čitatelju,

Potrebno je ne više nego samo baciti pogled na našu kroniku na zadnjoj stranici ovog sveska da bi uvidjeli da je ova obljetnička 10. godina Društva obilježena velikim brojem izdanja. Dodajmo tome one publikacije objavljene prije prošlog broja, možemo se pohvaliti s četiri-pet monografija koje su naši članovi objavili ove godine, od čega dva naša izdanja. Možda smo ove godine donekle zanemarili naša tradicionalna druženja i predavanja, ali zato, smatram, da smo to bogato nadoknadili izdavačkom djelatnošću.

Veseli me da GiZ poprima okus svojevrsnog znanstvenog dijaloga u traženju najstarijih hrvatskih zastava – otkrivajući uglavnom potpuno nepoznate primjerke. Tako nam Horvat, nakon zastava iz Mohačke bitke 1527. (vidi GiZ 18 i 19), donosi jednu zanimljivu hipotezu, koja je iz tog istraživanja protekla, a Peić Čaldarović nas upoznaje s istraživanjem mađarskog kolege koji otkriva najstarije hrvatske zastave prema drugim kriterijima. Pitanje koja je najstarija nema jednoznačan odgovor, a sigurno će imati i drugih kandidata. U tu kategoriju može se ubrojiti i moja bilješka o, čini se, prvom pokušaju uvođenja hrvatske trobojnice kao pomorske zastave.

Upravo u godini 200. obljetnice rođenja donosimo u *Leksikonu hrvatske heraldike* prilog o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, tom zaslužnom i svestranom hrvatskom povjesničaru i rodoljubu, ali i heraldičaru. Tu značajnu godišnjicu obilježava i HPM izložbom, o kojoj čitajte iz pera naše tajnice, ravnateljive Muzeja. Nadalje, Galović nas izvještava i o još jednom obranjenom diplomskom radu. Dobili smo još jedan prilog o heraldičkom nasljeđu s Brača, a iz Slovenije nam dolazi opis dugotrajnih nastojanja kolege na pravilnom isticanju nacionale i drugih zastava.

Osim toga, pročitajte u GiZ i moj „putopisni“ izvještaj – a nismo zaboravili ni pratiti novosti među stranim zastavama.

Zahvaljujem se svima koji su reagirali na prethodni broj, osobito na članak o zastavama Ratova zvijezda, kako onima koji su time bili oduševljeni tako i onima kojima se činilo da im tu nije mjesto. To samo dokazuje da simboli, pa bili oni i izmišljeni (a nisu li, na koncu, svi simboli „izmišljeni“), potiču stvarne emocije i akcije.

Svakako, molim da nam se i dalje javljate s mišljenjima o sadržaju, a nadam se da ćete uživati čitajući GiZ,

Željko Heimer

Dear Reader,

It does not take much more than a glance at our chronology at the back of this GiZ to realize that this jubilee 10th anniversary of the Society is marked by a large number of editions. If we add to it the publications issued before the previous issue, we may easily boast four to five monographs published by our members just this year, two of them our own editions. It may be that our Society has somewhat neglected our traditional gatherings and lectures this year, but I believe that we have richly compensated for that with our publishing activities.

It pleases me that GiZ takes on the flavor of scientific dialogue in searching for the oldest Croatian flags – and reveals many so far entirely unknown examples. Thus Horvat, with his text on flags from the 1527 Battle of Mohács (see GiZ 18 and 19), brings us an interesting hypothesis, while Peić Čaldarović introduces us to the research of a young Hungarian colleague, who reveals a different kind of oldest Croatian flags, following other criteria. The question of "which one is it the oldest" has no definitive answer, and there will certainly be other candidates. In this category one may also count my notes on what appears to be the first attempt to introduce the Croatian flag as a maritime ensign.

In the Lexicon of Croatian Heraldry*, we present an article on Ivan Kukuljević Sakcinski, a meritorious and versatile Croatian historian, patriot, and heraldist, on the bicentennial of his birth. The anniversary is also marked by the HPM with an exhibition, on which you may read by our secretary, the Musuem director. Furtheron, Galović also reports on yet another defended graduate thesis. We have received another contribution to the heraldic heritage of Brač, and from Slovenia a description of the ongoing effort of a colleague regarding the proper display of national and other flags.*

You can also read in this GiZ my "travel" report – and we have not forgotten to follow the news on foreign national flags.

I extend my gratitude to all of you who responded to the last issue of GiZ, especially regarding the Star Wars article. Some of you were thrilled with it; others thought it has no place in these pages. It again confirms that symbols, even those which are invented (and after all, aren't they all "invented"?), can stir up real emotions and actions.

Certainly, I ask you to continue with your feedback on our contents, and I hope you enjoy reading GiZ,

Željko Heimer

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske financijski podupire časopis **Grb i Zastava** kao časopis za popularizaciju znanosti

Ministry of Science, Education and Sports of the Republic of Croatia *provide financial support to* **Grb i Zastava** *as a journal for popularization of science*

Grad Zagreb sufinancirao je objavljivanje ovog broja časopisa **Grb i Zastava** u sklopu godišnjeg Programa javnih potreba u kulturi

The City of Zagreb *co-funded the publication of this issue of* **Grb i Zastava** *through its annual public cultural needs program*

Republika Hrvatska Ministarstvo kulture *Republic of Croatia Ministry of Culture*

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske sufinanciralo je objavljivanje ovog broja časopisa **Grb i Zastava**

Ministry of Culture of the Republic of Croatia *co-funded the publication of this issue of* **Grb i Zastava**

Suradnici u ovom broju / *Authors in this issue* → 33

S A D R Ž A J
C O N T E N T S

Nalazi Géze Pálffyja o najstarijim hrvatskim zastavama
Géza Pálffy's Findings on the Oldest Croatian Flags
- Dubravka Peić Čaldarović .... 1, 9 - 10
Uvodnik *Editorial* 2
Leksikon hrvatske heraldike–Hrvatski heraldičari (10): Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.)
The Croatian Heraldry Lexicon–Croatian Heraldists (10): Ivan Kukuljević Sakcinski (1816 – 1889)
- Tomislav Galović .... 3 - 4, 10, 21
Izrada zastava: Sitotisak – stari zanat?
Flag Manufacture: Screen Printing – an Artisanal Handicraft?
- Željko Heimer .... 5 - 8
Novi heraldički simbol knezova Bribirskih?
A New Heraldic Symbol of the Dukes of Bribir?
- Matija Horvat .... 11 - 15
Heraldička baština plemićke obitelj Hranuelli
The Heraldic Heritage of the Hranuelli Noble Family
- Nikša Kuščić .... 16 - 17, 22, 32
Izložba Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta | *Exhibition Ivan Kukuljević Sakcinski – the Initiator of Croatian Identity*
- Matea Brstilo Rešetar .... 18 - 21
Bilješke operativnog zastavoslovca
Notes of an Operative Vexillologuist
- Stanislav Jesenovec .... 22 - 24
Hrvatska trobojnica kao austrougarska pomorska trgovačka zastava!? | *The Croatian tricolour as a potential Austrian-Hungarian Merchant Ensign!?*
- Željko Heimer .... 25 - 26, 28
Diplomski rad iz heraldike: Antonela Šarić: Heraldika Grada Senja do 17. stoljeća
Graduate Thesis in Heraldry: Antonela Šarić: The Heraldry of the City of Senj to the 17th Century
- Tomislav Galović .... 27 - 28
Ostrovica u Općini Lišane Ostrovičke: Lokalitet prvog grba Dalmacije / Hrvatske
Location of the Oldest Coat of Arms of Dalmatia / Croatia: Ostrovica in the Lišane Ostrovičke Community
- Marin Buovac, Mirela Kalcina 29
Tijana Trako Poljak: Hrvatski simbolički identitet, TIM Press, Zagreb, 2016.
- Željko Heimer .... 30 - 31
Novi Zeland i Fidži – ništa, Mauritanija – možda?
New Zealand and Fiji – Naught, Mauritania – Possibly?
- Željko Heimer .... 31 - 32
In Memoriam Dr. Whitney Smith (1940–2016) 33
Izdanja HGZD-a | *HGZD Editions*
Željko Heimer: *Exploring Vexillology through Military Unit Flags*
Zbornik radova znanstveno stručnog skupa »Simbol, identitet i Domovinski rat«, Zagreb, 31. listopada 2014. | *Proceedings* .... 33 - 34
Kronika HGZD | *HGZD Chronicles* 36

Grb i Zastava

Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva
Bulletin of the Croatian Heraldic & Vexillological Association

IMPRESSUM
Grb i Zastava
Glasnik Hrvatskog grboslovnog i zastavoslovnog društva
Broj **20**, Godina **X.** Zagreb **studeni 2016.**
ISSN1846-3827
Urednik i engleski prijevod: **Željko Heimer**
Predsjedništvo HGZD:
Željko Heimer, predsjednik; **Dubravka Peić Čaldarović**, potpredsjednica; **Matea Brstilo Rešetar**, tajnica; **Tijana Trako Poljak**, **Tomislav Galović**.
Engleska lektura: **Ted Kaye,** North American Vexillological Association
Cijena broja 35 kn, za inozemstvo 7 €.
Godišnja pretplata (2 broja): 60 kn, za inozemstvo 12 €.
Za članove HGZD-a besplatno.
Narudžbe na **Leykam international, Ilica 42, HR-10000 Zagreb** ili na **info@leykam-international.hr**
Izdavač:
Hrvatsko grboslovno i zastavoslovno društvo
Pazinska 50
HR-10110 Zagreb
E-mail: **hgzd@hgzd.hr**
Web: http://**www.hgzd.hr**
IBAN **HR2323600001101905988**
OIB **21212575148**
Naklada ovog broja: **200 komada**
Tisak: **Denona d.o.o.**
Prilozi za "Grb i Zastavu" dobrodošli su. Članci, fotografije i ostalo mogu se dostaviti izdavaču u pisanom ili tiskanom obliku, u elektroničkom obliku ili kao privici elektroničkom poštom. Materijali se ne vraćaju.
Stavovi i mišljenja izneseni u glasilu su autorski, i ne predstavljaju stavove i mišljenja uredništva ni HGZD. Iako se HGZD trudi da su podaci izneseni u glasilu točni, Društvo ne garantira njihovu točnost i ne preuzima nikakvu materijalnu ni moralnu odgovornost za štetu koja bi zbog njih nastala.
Ovaj broj zaključen je 30. studenog 2016.

HGZD 2006 2016 10 godina years

Leksikon hrvatske heraldike – hrvatski heraldičari (10)

Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.)

Světozor, 41-42 (1889), Digitalizovaný archiv časopisů, Akademie věz České republiky

Hrvatski političar i kulturni djelatnik, povjesničar i književnik **Ivan Kukuljević** (s pridjevkom **Sakcinski**, tj. dometkom **Bassani de Sacci**) rođen je u **Varaždinu** 29. V. 1816. godine u plemićkoj obitelji koja podrijetlo vuče iz okolice **Imotskoga** (XVI. st.), a od kuda seli u okolicu **Senja** (XVII. st.) da bi se najzad situirala u Varaždinskoj županiji. Njihov grb je u plavom nad kosom zlatno-plavo-srebrno-crvenom gredom hoda grifon. Gimnaziju (*humaniora*) pohađa u rodnom gradu i u **Zagrebu** gdje je maturirao i započeo studij filozofije koji prekida 1833. i upisuje kadetsku školu u **Kremsu** (danas *Kroměříž*) gdje stječe vojno obrazovanje te postaje oficir.

Tijekom boravka u **Beču** upoznaje i pristupa *ilircima* – pokretu hrvatskoga narodnog preporoda. U vojsci se zadržava do 1841. godine. Potom obavlja sudačku službu u Zagrebačkoj i Varaždinskoj županiji. Kao izraz borbe za hrvatski jezik i njegovu cjelovitu javnu uporabu, u hrvatskome **Saboru** održao 1843. prvi govor na hrvatskom jeziku, a 1847. ponavlja zahtjev da se u Sabor uvede hrvatski jezik kao „diplomatički“ što je bilo i ostvareno. Zbog vrjednovanja povijesne baštine kao afirmacije nacionalnoga identiteta povjerava mu se sabiranje i priređivanje za tisak dokumenata važnih za hrvatsku državnopravnu povijest. Bio je član *Banskog vijeća*, ali se iz političkog života povlači na neko vrijeme nakon sloma revolucije 1848/49. u kojoj je imao zapaženu ulogu. Arhivar je **Zemaljskoga arhiva** (1848. – 1861.) čiju građu počinje sustavno objavljivati. Od strane *Središnje komisije za istraživanje i očuvanje građevnih spomenika* u Beču imenovan je od 1855. do 1865. konzervatorom građevnih spomenika za Hrvatsku i Slavoniju. Nakon 1860. član je *Banske konferencije*, potom izabran za velikog župana Zagrebačke županije, a od 1865. do 1867. banski je namjesnik. Zalagao se za provođenje za Hrvatsku nužnih reformi, modernizaciju uprave, poštivanja načela slobode i jednakosti. Posebno je naglašavao važnost teritorijalne cjelovitost Hrvatske napose sjedinjenje s Dalmacijom (usp. *Zakoniti odnošaji Hrvatske, Dalmacije i Slavonije prema Austriji i Ugarskoj*, 1865.), a za južne Slavene ujedinjenje i formiranje federativne jedinicu unutar Habsburške Monarhije.

Uopće, znatno je utjecao na razvoj hrvatske politike, kulture i znanosti u XIX. stoljeću. Jedan je od pokretača *Samostalne narodne stranke*. Osnivač je *Družtva za jugoslavensku pověstnicu i starine* (1850.) u okrilju kojega pokreće prvi hrvatski historiografski časopis *Arkiv za pověstnicu/povjestnicu jugoslavensku* (sv. 1 – 12/1851. – 1875). Tada i upućuje *„Molbu vlasnicima starih pisama, knjiga, povelja i novaca da ih posude ili poklone Društvu“* koje je u vrijeme neoapsolutizma bilo stjecište nacionalnog otpora, a anketom čitatelja (*„Pitanja na sve prijatelje domaćih starina i jugoslavenske pověstnice“*) provedene 1851. pribavlja vrijedne etnografske podatke. Samoinicijativno je putovao po Dalmaciji, južnoj Italiji, Albaniji i Bosni (usp. *Putovanje po Bosni*, Zagreb 1858.; *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije*, Zagreb 1873.) sa zadaćom sakupljanja arhivskoga gradiva te evidentiranja i prepisivanja epigrafskih spomenika. U članku „Naša povjestna istraživanja“ (*Obzor* III/1873, 79-80) govori o potrebi sustavnog istraživanja naše povijesti i izradi sporazuma između povijesnih društava o stvaranju stalne osnove za ta proučavanja. Zbog svega toga Kukuljević se s pravom drži utemeljiteljem moderne hrvatske historiografije (**J. Šidak** i dr.) koji je „zastupao individualističko shvaćanje povijesti i uvjerenje o sposobnim pojedincima kao pokretačima povijesnih procesa“ (*Hrvatski*

Lexicon of Croatian Heraldry – Croatian Heraldists (10)

A Croatian politician and cultural worker, historian, and writer, ***Ivan Kukuljević*** *(with the attribute* ***Sakcinski****, i.e. the title of* ***Bassani de Sacci****) was born in* ***Varaždin*** *on 29 May 1816 to a noble family originating from the region of* ***Imotski*** *(16th c.), whence it moved to the area of* ***Senj*** *(17th c.) and finally landed in the Varaždin County. The family's old coat of arms is azure a griffin passant standing on a bend bendy or, azure, argent, and gules. He attended high school (*humaniora*) in his native town and then in* ***Zagreb****, where he graduated and started studying philosophy. He left those studies in 1833, enrolling in the cadet school in* ***Krems*** *(today Kroměříž), becoming a military officer.*

During his stay in ***Vienna*** *Kukuljević met and joined the* Illyrians*, the Croatian national renaissance movement. He stayed in the army until 1841 then served as a judge in the counties of Zagreb and Varaždin. In 1843, advancing the struggle for the Croatian language and its public use, he gave the first speech in Croatian in the* ***Croatian Parliament****. In 1847 he asked Parliament to introduce Croatian as the "diplomatic" language, eventually succeeding. He was given the task of gathering and preparing for printing documents of state legal history. He was a member of the* Banal Council*, but he removed himself briefly after the failure of the 1848–49 revolution, in which he had participated prominently. He was an archivist of the* ***Land Archives*** *(1848 – 1861) where he began systematically publishing its collections. The* Central commission for research and preservation of monuments *in Vienna named him the conservator for monuments in Croatia and Slavonia between 1855 and 1865. In 1860 he became a member of the* Banal Conference*, then was elected governor of the Zagreb County; from 1865 until 1867 he served as a Banal Regent. He pleaded for many needed reforms in Croatia, including the modernization of the administration and respect for freedom and principles of equality. He was a vocal proponent of the importance of the territorial integrity of Croatia during unification with Dalmatia (cf.* Legal Relationships of Croatia, Dalmatia, and Slavonia toward Austria and Hungary*, 1865) and the unification of Southern Slavs into a federal unit within the Monarchy.*

He influenced the development of Croatian politics, culture, and science in the 19th century in general. He was a founder of the Independent People's Party*. He established the* Society for Yugoslav

biografski leksikon 8/2013). Bio je također utemeljitelj ili predsjednik različitih ustanova (npr. *Matice ilirske*/*Matice hrvatske*, *Hrvatskog arkeologičkog družtva*).

Važan trag svojim djelovanjem ostavlja na širokom društveno-humanističkom polju (historiografija i pomoćne povijesne znanosti: epigrafija, paleografija, diplomatika, kronologija, sfragistika, egdotika, arhivistika; književnost, povijest umjetnosti, bibliografija, leksikografija, arheologija, numizmatika, etnologija, muzikologija, filologija i dr.) ujedno utemeljujući u nas brojne znanstvene (sub)discipline. Posebne zasluge stekao je na polju publiciranja povijesnih izvora – preko brošure s ciljem prikupljanja financijskih sredstava za taj posao *Conspectus monumentorum historicorum in manuscripto existentium* (Zagreb 1859.) do objave zbirki isprava: *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (sv. 1 – 3, Zagreb 1861. – 1862.); glagoljičkih, ćiriličnih i latiničnih *Acta Croatica – Listina hrvatskih* (Zagreb 1863.); *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (sv. 1 – 2, Zagreb 1874. – 1875) te *Regesta documentorum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII* (Zagreb 1896.).

Kukuljević je autor brojnih književno-romantičnih djela od kojih treba izdvojiti dramsko djelo *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* (1839.). Izradio je i prvu hrvatsku retrospektivnu bibliografiju (*Bibliografia hrvatska* 1, Zagreb 1860., *Dodatak* 1863.), s oko 3000 bibliografskih jedinica tiskanih u rasponu od 1483. do 1860. godine. Napisao više biografskih studija i leksikografskih djela (npr. *Pleme grofovah Oršićah*, 1846.; *Pavao Skalić*, 1875.; *Beatrica Frankopan i njezin rod*, 1885.; *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*, 1886.; *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih*, sv. 1 – 5, Zagreb 1858. – 1860.).

U heraldičkom smislu, u drugoj polovici XIX. stoljeća posebno mjesto zauzima njegovo rukopisno djelo *Gerbovi porodicah hervatskih* (I – II) koje se čuva u **Hrvatskom državnom arhivu** u Zagrebu. Tu je sabrana vrijedna slikovna heraldička građa. U Kukuljevićevoj rukopisnoj ostavštini u **Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici** u Zagrebu nalaze se njegove bilješke iz heraldike (R 6005), a grbovi i pečati/pečatnjaci koje je sakupio u **Hrvatskom povijesnom muzeju** i dr. U *Arkivu za pověstnicu jugoslavensku* objavljuje „Ilirske porodice u mletačkom plemstvu“ (I/1851), a u članku „Krk i Rab“ (IV/1857; izvadak objavljen u zborniku *Bašćanska ploča* I, Zagreb

1988) piše o grbu na zvoniku samostanske crkve sv. Lucije u **Jurandvoru** kod **Baške** dok mu je sfragističke naravi rad pod naslovom „Razjasnjenje niekih starinah što su naslikane na kamenotiskanoj tablici“ (III/1854). God. 1870. izvještava o nalazu listine hrvatskog plemstva (*Cetingradska povelja*) od 1. I. 1527. kojom se potvrđuje izbor **Ferdinanda I. Habsburškog** za hrvatskog kralja (*Zatočnik* II/64). To je za hrvatsku povijest iznimno važan ne samo diplomatički već i heraldički i sfragistički spomenik. No, najvažnije Kukuljevićevo djelo za heraldička istraživanja jest posmrtno tiskano *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah it. d. u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb 1891.) gdje se uz svaki natpis navodi podatak ako je grb sačuvan (npr. na nadgrobnoj ploči, kamenom reljefu itd.) te se ukratko opisuje. Od ostalih možemo izdvojiti rad **Julija Kempfa** koji 1927. objavljuje Kukuljevićeva pisma u kojima se govori o genealogiji i grbovima obitelji Saić, Malakoczy, Orehoczy i Kešković (*Die Drau* LX/1927, 86).

Bez formalnog obrazovanja na polju povijesti (jer je stekao samo ono vojno) Kukuljević je iza sebe ostavio – kada se ima u vidu mjesto, vrijeme i okolnosti njegova djelovanja – grandiozno historiografsko djelo čiju su načelnu vrijednost (unatoč i opravdanim kritikama) potvrdila brojna istraživanja. Iako se 1866. odrekao časti redovnoga člana JAZU (kasnije ipak izabran za počasnoga) bio je dopisni ili počasni član brojnih domovinskih i inozemnih znanstvenih ustanova i društava pa tako i akademija i sveučilišta.

Ivan Kukuljević Sakcinski preminuo je u mjestu **Puhakovec** kraj **Svetoga**

→ 10

Historiography and Antiquities (1850) where he started the first Croatian historiographic journal Archives for Yugoslav Historiography *(vol. 1 – 12/1851 – 1875). He mailed an "*Appeal to owners of old letters, books, charters, and currency to lend or donate them to the Society*", that was, during the period of Neoapsolutism, the center of the national resistance. With his poll of readers in 1851 ("*Inquiry to all Friends of Domestic Antiquities and Yugoslav Historiography*") he collected important ethnographic data. He traveled through Dalmatia, southern Italy, Albania, and Bosnia (cf.* Journey through Bosnia*, Zagreb, 1858;* Travel Memoirs from Croatia, Dalmatia, Albania, Corfu, and Italy*, Zagreb, 1873) collecting archival materials and recording and copying epigraphic monuments (inscriptions). In his article "Our historical research" (*Obzor *III/1873, 79–80) he argued for the systematic research of Croatian history and for an agreement among historical societies to serve as a permanent base for such research. For all of these reasons, Kukuljević is rightly considered (by **J. Šidak** et al.) the founder of modern Croatian historiography who "supported individual understanding of history and the notion of capable persons as actuators of historical processes" (*Croatian Biographical Lexicon *8/2013). He was also the founder or chair of various institutions (e.g.* Illyrian/Croatian Matrix, Croatian Archeological Society*).*

Kukuljević left an important impact across a wide social and humanistic field (historiography and auxiliary history sciences: epigraphy, paleography, diplomacy, chronology, sphragistics, egdotics, archivistics; as well as literature, history, bibliography, lexicography, archeology, numismatics, ethnology, musicology, philology etc.) while establishing a number of (sub) disciplines in the region. He is particularly noted for the publication of historical sources (egdotics)—starting with a leaflet to raise funds for the task Conspectus monumentorum historicorum in manuscripto existentium *(Zagreb 1859) to the publication of the collection in* Jura regni Croatiae, Dalmatiae, et Slavoniae *(Vol. 1–3, Zagreb 1861–1862); the Glagolitic, Cyrillic, and Latin charters* Acta Croatica *(Zagreb 1863);* Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae, et Slavoniae *(Vol. 1–2, Zagreb 1874–1875) and* Regesta documentorum Regni Croatiae, Dalmatiae, et Slavoniae saeculi XIII *(Zagreb 1896).*

Kukuljević wrote many literal-romantic works, of which one should point out the dramatic Juran and Sofija or the Turks under Sisak *(1839). He produced the first Croatian retrospective bibliography (*Croatian Bibliographia *1, Zagreb, 1860,*

→ 21

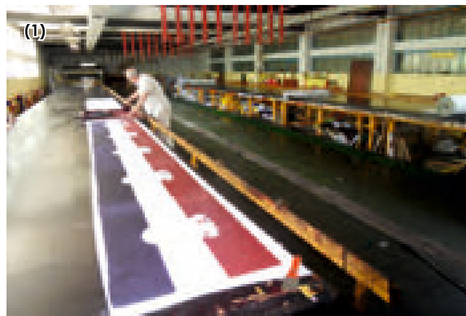
Izrada zastava: Sitotisak – stari zanat?

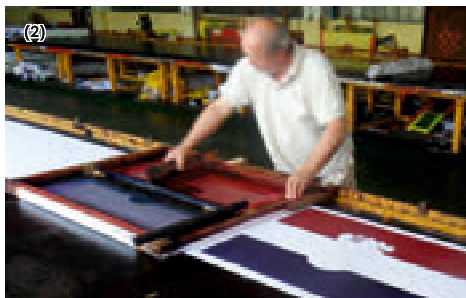
Kada sam dobio poziv da posjetim tvrtku koja se bavi izradom zastava od 1948. godine, bio sam zaista uzbuđen. Prilika da vidim kako zaista nastaju predmeti mojeg dugogodišnjeg interesa u svojoj dvadesetogodišnjoj veksilološkoj karijeri imao sam, zapravo, tek u nekoliko zgoda. Specijalizirane „tvornice“ zastava, specijalizirane manufakture koje se bave gotovo isključivo tim poslom, relativno su rijetke. U Hrvatskoj, postoji tvrtka koja gotovo sedamdeset godina opskrbljuje tržište zastavama i čije zastave smo svi zasigurno vidjeli a da nismo ni slutili da dolaze iz malog pogona u Zagrebu.

Tvrtka *Tekstilna štamparija* obiteljski je obrt obitelji **Špiljak**, a danas je zapravo obiteljska razbibriga i tradicija, koja se prenosi više iz sentimentalnih razloga nego iz komercijalne potrebe. Naime tradicionalni način izrade zastava sitotiskom u posljednjem je desetljeću gotovo u potpunosti izbacio dolazak digitalnog tiska na tekstilu. Stoga vjerojatno nije pretjerano reći da je sitotisak zastava jedna vrsta starog zanata, nažalost, s obzirom da se radi o suvremenom zanatu 20. stoljeća, neprepoznatog među onim tradicionalnijim „srednjovjekovnim“ zanimanjima poput kovača ili mlinara…

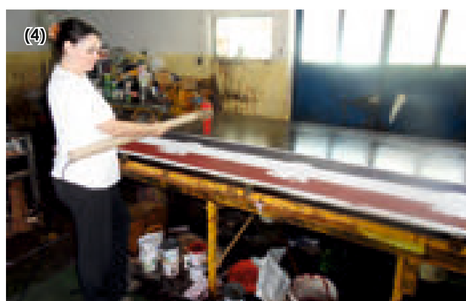
Tekstilna štamparija imala je pogone u tadašnjem industrijskom dijelu grada, danas više-manje poslovnom središtu u **Vlaškoj** ulici. Jednokatne pogonske zgrade i dalje stoje u dvorištima iza i između stambenih višekatnica, iako se u njima više od deset godina ne nalaze pogoni. Krajem sedamdesetih izmješteni su za izradu većih zastava na lokaciju u **Sesvetama**, gdje se i danas nalaze i održavaju u ispravnom stanju. Tvrtku danas vodi gospođa **Snježana**, dok je njezin suprug **Marijan**, nekoć glavni kemijski inženjer tvornice i danas voditelj strukovnog dijela proizvodnje: priprema boja i drugih kemijskih tvari, ključ u uspješnoj izradi tiskanih zastava. U današnjoj skromnoj produkciji, koja je češće više stvar usluge za nekadašnje dobre klijente nego komercijalnog poslovanja, ispomažu sin i kćerka, koji su izabrali drugačije profesionalne karijere.

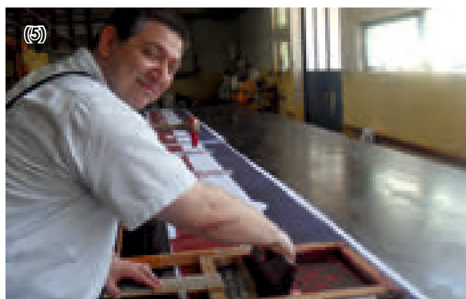
Imao sam izuzetnu čast gostovati u pogonu tijekom izrade narudžbe manje serije pomorskih zastava Republike Hrvatske za manju brodarsku tvrtku

Flag Manufacture: Screen Printing – an Artisanal Handicraft?

When I received an invitation to visit a company that has manufactured flags since 1948, I was really thrilled. In my twenty-plus-year vexillological career I had actually had only a handful of opportunities to see how the artifacts of my long-standing interest are actually produced. Flag "factories" and specialized manufacturers dealing exclusively with that kind of work are relatively rare. And for nearly 70 years a company in Croatia has supplied the market with flags that we all must have seen without knowing they come from a small assembly line in Zagreb.

The company, Tekstilna štamparija *(meaning literally* Textile printing plant*), is a the* ***Špiljak*** *family firm, today a family pastime and tradition continued more for sentimental than commercial reasons. In the last decade, the traditional manufacture of flags by screen printing has been replaced almost entirely by digital textile printing. Therefore it may not be an overstatement to say that screen printing flags is, unfortunately, already an ancient craft (even if it is basically a 20th century profession, virtually unknown among the traditional "medieval" handicrafts like smiths or millers…).*

Tekstilna štamparija*'s factory was on* ***Vlaška*** *Street in the then-industrial part of the city, today more or less Zagreb's business center. The single-story manufacturing buildings still stand in yards behind modern multi-story residential buildings, although the printing equipment has been gone for decades. In the late 1970s it was moved to a location in* ***Sesvete*** *to enable the production of larger flags, where it remains operational. Today the company is led by Mrs.* ***Snježana****; her husband* ***Marijan****, once the head chemical engineer of the factory, oversees the professional aspects of production: preparing the inks and other chemical agents key to the successful printing of flags. They maintain the current modest production level more to serve the needs of long-time clients than to conduct a growing business. They are helped by their son and daughter, who had originally chosen quite different professions.*

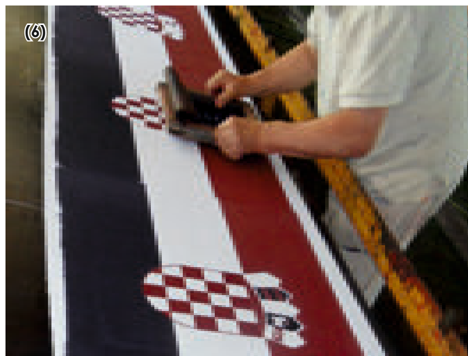
I had the extraordinary honor to visit there during the production of a small batch of Croatian merchant ensigns for a

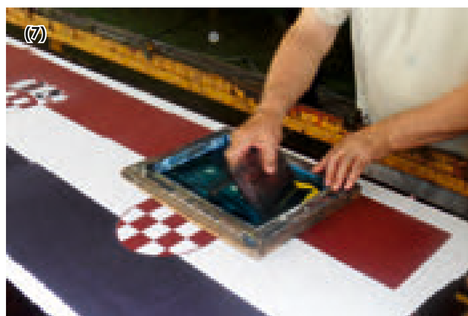
koja redovito početkom ljeta mijenja krmene zastave svoje flotile. Kada sam stigao, već je u glavnoj proizvodnoj hali, na jednom od dva radna „stola za štampu", bilo pripremljeno bijelo platno desetak metara dužine i šezdesetak centimetara širine na kojem je upravo bilo započeto tiskanje prve dvije boje – plave i crvene. **(1)**

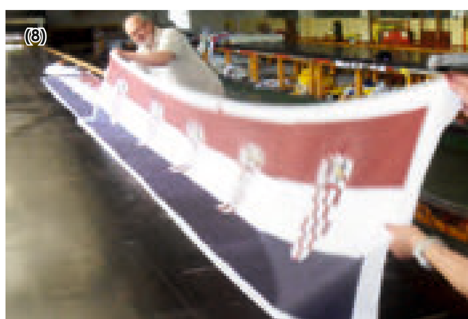
Sitotisak, poznat i pod nazivima **serigrafija** ili **svilotisak**, je, naime, tehnika direktnog propusnog tiska na različite materijale. Nastao u Kini oko X. st. i proširen u drugim azijskim zemljama, do zapadne je Europe stigao tek krajem XVIII. st., a svoju je popularnost dosegao širenjem fotografskih postupaka izrade šablona početkom XX. st. Postupno gubi na značaju od komercijalizacije digitalnog tiska, no i dalje je nezamjenjiv u tisku osobito jednobojnom na tekstilne predmete (majice) ili sitne uporabne ili suvenirske predmete (upaljači, olovke). Tisak se provodi tako da se bojilo strugačem (*rakel*) potiskuje kroz svileni oblik zategnut na (obično drveni) okvir. Niti svile propuštaju bojilo, dok dijelovi svilenog oblika koji su prekriveni nepropusnim materijalom ostaju neobojani. Svileni oblik danas se najčešće priprema fotografskim postupkom – svila se premazuje fotoosjetljivom emulzijom, koju se osvjetljava preko matrice na filmu. Neosvijetljeni dio emulzije potom se ispire i ostavlja propusni dio oblika.

No, i dok utvrđujem gradivo o tehnologiji tiska, na bijelom se platnu pojavljuje desetak plavih pruga osamdesetak centimetara dužine (75 cm je željena dužina konačne zastave), svaka s lučnim udubljenjem po sredini, u koju će se kasnije uklopiti donji dio grba, te isto toliko crvenih pruga u kojima je udubljenje u obliku krune grba s dvama dubrovačkim prugama, mrljicama u kojima ćemo kasnije prepoznati rogove i papke istarske koze te slavonskom prugom u kojoj se ocrtava kuna u trku. Ove dvije boje otisnute su u jednom okviru, polovica kojeg je odijeljena za jednu, a polovica za drugu boju, tako da se one otiskuju praktično u istoj fazi. **(2)**

Okviri koji se koriste za sljedeće faze manjih su dimenzija od zastave, a poravnavaju se prema vodilicama koje su pričvršćene uz rub stola. Prvi sljedeći okvir je za crvenu boju kojom se otiskuje šahirani dio grba te kružni odsječak između šahiranog štita i krune. **(3)** Zastava dobiva prepoznatljive oblike. Slijedi manji okvir koji se namješta ručno „po osjećaju" i iskustvu tiskara, kojim se dodaje ona ista prva plava boja u područje dubrovačkog i istarskog grba, dovršavajući prvi i

(6)

(7)

(8)

(9)

small shipping company which regularly changes the flags at sterns of its flotilla. When I arrived in the main production hall, at one of the two "printing tables" I saw a piece of white canvas some ten meters long and about 60 cm wide, on which the printing of two colors, blue and red, had just begun. **(1)**

Screen printing *(also known as **serigraphy** or **silk-screening**) is a technique of direct stencil-based permeable printing on various materials. It originated in China around the 10th century and spread to other Asian countries, reaching Western Europe in the late 18th century. It became widely popular when the photographic process of template preparation was introduced in the early 20th century. It gradually lost ground to commercial digital printing, but it is still used often, especially for single-color printing on textiles (T-shirts) or small artifacts and souvenirs (lighters, pens). In the screen printing process the ink is forced by a rubber blade (squeegee) through a silk pattern stretched on a frame (usually wooden). The silk mesh lets the ink pass through, while the parts of the silk pattern covered with impermeable material remain unprinted. Today the silk pattern is mostly prepared by a photographic process—the screen is coated with a photosensitive emulsion, exposed over a matrix on a film. The part of the emulsion not illuminated is then washed away, leaving the permeable template.*

While I was getting a quick lesson in screen-printing technology, the white canvas received a dozen blue stripes about 80 cm long (the final flag length would be 75 cm), each stripe with an arched dent in the middle where eventually the bottom part of the arms would fit. These were followed as many red stripes with notches in the shape of the armorial crown, plus the red bars of Dubrovnik, smudges that would eventually be revealed to be the horns and hoofs of the Istrian goat, and the Slavonian fess with a silhouette of a running marten. These two colors were printed with a single frame (to assure exact registration), divided into halves for the two colors—thus most of the Croatian tricolor is produced in a single phase. **(2)**

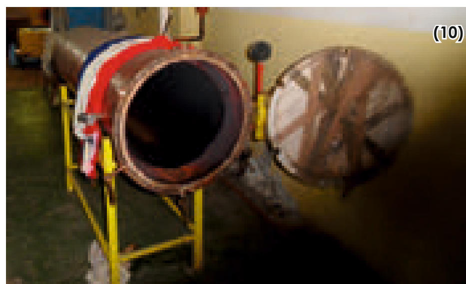
The frames used in the next phases were smaller than the flag dimensions, and were lined up using guides attached along the table edge. The next frame was for the red ink to print the chequy shield of the arms and the curved segment between the chequy shield and the crown.

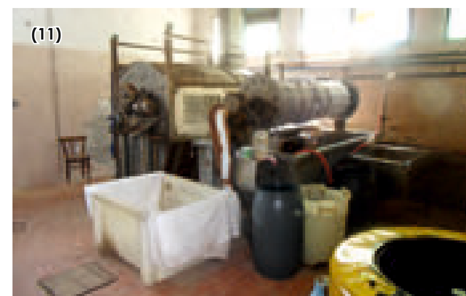
oblikujući siluetu koze drugoga. Između faza, da bi se ubrzalo sušenje boje, propuhuje se običnim kućnim fenom koji je inventivno pričvršćen na kartonsku tubu – jedna od mnogih nepatentiranih tehnoloških inovacija nužnih za uspješnost proizvodnje. **(4)** Naravno da sam se morao i sam okušati. **(5)**

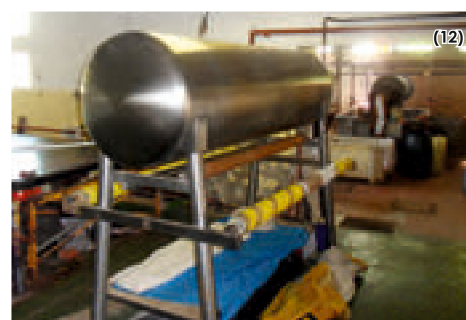
Četvrti okvir služi za svijetlo plavu boju, koja u ovoj fazi proizvodnje izgleda sasvim siva. Naime, sve boje prije završetka procesa odstupaju od svojih konačnih nijansi, no to u ovom slučaju nije toliko očito koliko kod svijetloplave. Protiskivanjem boje kroz ovaj okvir grbovi na našim zastavama u nastajanju popunjavaju se, **(6)** ostavljajući bijele siluete zvijezdi, polumjeseca i leoparda – koje se uglavnom popunjavaju petim okvirom sa žutom bojom. **(7)** Konačna faza tiska je šesti okvir sa smeđom bojom slavonske kune, koja ujedno služi za iscrtavanje detalja likova koze i dalmatinskih leoparda (koji bi zapravo trebali biti crni, no to bi znatno poskupilo ionako složenu proizvodnju, a ne čine značajnu vizualnu razliku).

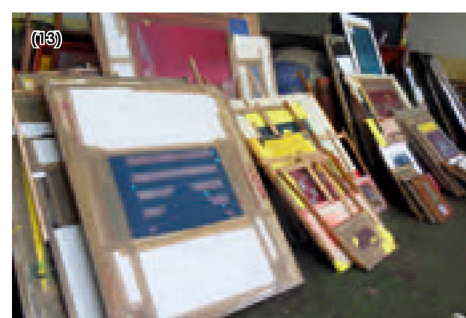
Pregledavajući rezultat postupka, uviđamo da je na barem dva primjerka jedna od boja „podcurila“ i značajno deformira oblike u zastavi. Nije rijetko da je i do trećina otisaka ovakvim ručnim postupkom makulatura, što ga dodatno čini skupljim. Ipak, mnoge tvrtke koje vole zastave i imaju potrebu za relativno umjerenim brojem primjeraka preferiraju zastave izrađene tehnologijom sitotiska. Djelomično zbog (subjektivnog?) osjećaja da takav postupak daje življe i izražajnije boje, ali i zbog toga što se one pokazuju izdržljivije na vremenske utjecaje. Velike komercijalne kompanije duge tradicije, poput **Končara** ili **Plive**, koje imaju običaj isticati zastave ispred svojih sjedišta širom države i danas nerijetko naručuju upravo ovakve sitotiskane zastave. **(18) (19)** Slično je i s drugim tijelima javne vlasti i institucijama (oružane snage, planinarske, spasilačke, lovačke i slične udruge itd.) koje ističu zastave na otvorenom. Među čestim klijentima nalaze se brodarske tvrtke, među kojima su neke od vodećih hrvatskih kompanija koje svoje brodove opskrbljuju nacionalnim i kompanijskim zastavama još i danas isključivo iz *Tekstilne štamparije*. Teško da se može tražiti bolji dokaz kvalitete od zastava koje se uporno viju na trajektima koji plove u podvelebitskom akvatoriju u zimsko vrijeme. **(15)**

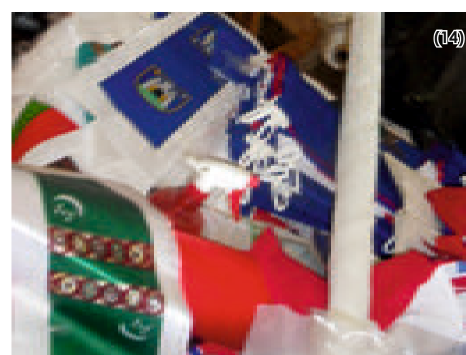
Otisnuti niz zastava oprezno se odiže s radnog stola **(8)** i kači na udicama opremljene konopce za

(10)

(11)

(12)

(13)

(14)

(3) *This revealed the recognizable flag shapes. The next was a small frame hand-positioned by the printers' "feeling" and experience, to add blue ink to the Dalmatian and Istrian shields, thus finishing the former and shaping the goat silhouette of the latter. Between each phase, to accelerate drying, the ink was blow-dried using a regular consumer-grade hair drier, with a cardboard tube inventively attached—one of many small ingenious but unpatented technological innovations required for successful production.* **(4)** *Certainly, I just had to try it myself.* **(5)**

The fourth frame was for the light blue ink, which in this phase looked entirely gray (while all the inks appear different from their final shades, the light blue varies the most). As this ink pushed through its frame the coats of arms in our flags were being filled, **(6)** *leaving white spots for the stars, crescents, and lions—which were in turn mostly filled in with the fifth frame's yellow ink.* **(7)** *The final printing phase was the sixth frame with brown ink for the Slavonian marten and the lines on the Istrian goat and the Dalmatian lions (these should actually be black, but that would make already complex production even more expensive, and would not make a significant visual difference).*

Inspecting the result of the printing process, we noticed that at least on two copies the ink had "leaked under" and considerably deformed the shapes in the flag. Often as many as a third of such prints are scrapped, making the manual process even more expensive. However, many companies who like flags and need relatively moderate quantities prefer silk-screened flags—partially because of the (perhaps subjective) feeling that the process produces livelier and more expressive colors, and partially due to their superior durability against weather. Large commercial companies with long traditions, such as ***Končar*** *and* ***Pliva****, which are accustomed to displaying flags in front of their premises all over the country and abroad,* **(18) (19)** *often still order such screen-printed flags, as do other public authorities and institutions (armed forces, associations of mountaineers, hunters, rescuers, and the like) which display their flags outside. Frequent clients are shipping companies, including some of the leading Croatian houses, which still equip their ships with national and company flags sourced exclusively from* Tekstilna štamparija. *One can hardly ask for a better proof of the flags' quality than those flown on the ferries crossing the channels beneath the*

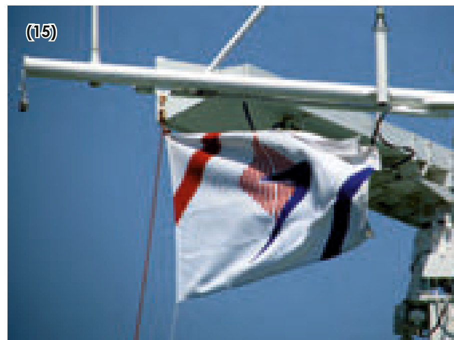
sušenje gdje će provesti barem 24 sata. **(9)** Ostavljamo ih i obilazimo dijelove pogona koje će te zastave u nastajanju proći sutradan. Na kraju glavne hale nalazi se uređaj koji služi za zamatanje otisnutog tekstila u rolu, između kojeg se umeće platno koje će onemogućiti preslikavanje s jednog sloja na drugi. Namotana rola umeće se u cilindar u koji se dovodi visokotlačna para. **(10)** Potom se platno s role odmata u vodenu kupelj u kojoj se pere i provodi kroz niz drugih kemikalija koje fiksiraju boju te se na kraju i centrifugira. **(11)** Tako „posušeno" platno namata se na drugu rolu s koje se prevlači preko cilindra punjenog vrućom parom, postupak kojim se platno glača **(12)** čime se završava proces u ovom dijelu pogona, a nastavlja se na katu. Prije odlaska gore, bacio sam brzinski pogled u skladište u kojem su poslagane stotine okvira pripremljenih za tiskanje na zastave najrazličitijih poznatih mi i nepoznatih oznaka. **(13)**

Gore u krojačnici **(14)** zastave se režu na konačne komade, koji se na šivaćim strojevima porubljuju i opremaju po potrebi ukrasnim pozamanterijskim vrpcama i drugim sličnim elementima, te im se izrađuje mehanizam za pričvršćivanje. U *Tekstilnoj* se *štampariji* danas većima zastava koje su namijenjene vanjskoj uporabi oprema plastičnim karabinima. Stolne zastavice, koje se ovdje obično tiskaju dvostrano spojene duž gornje kraće stranice, presavijaju se i međusobno zašivaju, u pravilu s ukrasnom vrpcom duž ostala tri ruba, a koja služi i za ovjes.

Među zastavama koje ste vjerojatno imali prilike vidjeti, a niste ni znali da dolaze i ove radionice ističu se zastave hrvatske naftne kompanije **INA**, koje su se od sredine XX. st. pa sve do nedavno izrađivale isključivo u *Tekstilnoj štampariji*. One su poznate svim vozačima s prostora bivše Jugoslavije, u raznim inačicama koje su se kroz godine mijenjale, a koje su uvijek vijorile na svakoj njezinoj benzinskoj postaji.

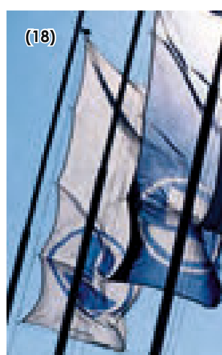
Ponosni su i na zastavu *Libertas* **(16)** koja se ceremonijalno ističe prigodom otvaranja Dubrovačkih ljetnih igara, a koja je posljednjih desetak godina dolazi iz ovog pogona. No, među najznačajnim proizvodima ističe se zastava veličine 4×8 metara koju je predsjednik **Tuđman** poljubio i razvio na **Kninskoj tvrđavi** 6. kolovoza 1995. godine. **(20) (21)** ■

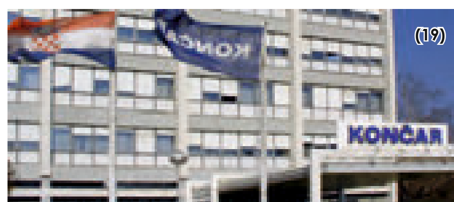
Photos on this page from the web sites:
(15) Wikipedia Commons, (16) Dubrovačke ljetne igre,
(17) INA d.d. (18) Pliva d.o.o.
(19) KONČAR - Elektroindustrija d.d.,
(20) Hrvatska radiotelevizija, (21) Slobodna Dalmacija d.d.

(15)

(16)

(17)

(18)

(19)

(20)

(21)

Velebit Mountains in wintertime (when the strong Bora winds blow). **(15)**

The printed procession of flags was carefully raised from the workbench **(8)** *and hung in one piece on lines of ropes equipped with fishing hooks, where it would dry for the next 24 hours.* **(9)** *We left it there and visited the other parts of the hall where it would be processed into flags the next day. At the far end of the hall was a device used to roll the printed canvas with linen inserted to prevent transfers between layers. The wrapped roll would be set in a large cylinder filled with high-pressure vapor.* **(10)** *Afterwards the canvas would be unwrapped in a water bath to wash it, then pulled through a series of chemicals to fix the ink and ultimately centrifuged.* **(11)** *The dried canvas would be wrapped on another roll and run over a cylinder filled with hot steam,* **(12)** *thus ironing it—and ending the procedures here. And, before going up, I peeked into the storage where there are waiting prepared frames ready to print flag with most diverse emblems, some well known to me, other not so much.* **(13)**

The process continued upstairs, in the sewing room. **(14)** *There the flags were cut into individual pieces, hemmed on sewing machines, and (if required) equipped with fringe and similar ornaments. The mounting mechanism was attached as well. In* Tekstilna štamparija *today, most of the flags intended for outside display are equipped with plastic carabiners. Table flags, usually printed so that two sides are attached along the top and folded, are sewn together with ornamental cord along the other edges, part of it used for hoisting it.*

*Among the flags that you probably had a chance to see in Croatia, but had no idea they came from this workshop, are those of the Croatian oil company **INA**. From the mid-20th century until recently they were produced exclusively by* Tekstilna štamparija. *These are familiar to any driver from the former Yugoslavia, seen fluttering in various versions through the years from each of its service stations.*

They are proud of the Libertas *flag* **(16)** *that is hoisted ceremonially each year at the opening of the Dubrovnik Summer Festival—the last dozen years coming from this factory.*

*But among the firm's most important products is the 4 × 8-meter flag that President **Tuđman** kissed and raised over **Knin Fortress** on 6 August 1995 to mark the liberation of the country after the Homeland War.* **(20) (21)** ■

Nalazi Géze Pálffyja o najstarijim hrvatskim zastavama

Géza Pálffy's Findings on the Oldest Croatian Flags

Među novijim radovima mađarskog povjesničara srednje generacije, **Géze Pálffyja**, pojavila su se dva za nas izuzetno zanimljiva teksta s dosad nepoznatim činjenicama o heraldičko-veksilološkim izvorima za proučavanje hrvatskih nacionalnih simbola. Jedan je članak objavio 2013. g. na mađarskom jeziku,[1] dok se drugi, pripremljen gotovo istovremeno za hrvatsku čitalačku publiku, odnedavno može naći u izdanju **Hrvatskog instituta za povijest** *Ascendere Historiam*.[2] Budući da Palffyjevi radovi otkrivaju povijesne izvore koji unose značajne inovacije u istraživanje najstarijih hrvatskih državnih i nacionalnih simbola, posebice zastava, vrijedan su doprinos našoj heraldici i veksilologiji, kao i historiografiji u cjelini, pa smatram da ih je i na ovom mjestu potrebno ukratko predstaviti.

Članak G. Palffyja pod naslovom *Najstariji prikazi hrvatskih zastava iz 16. i 17. stoljeća. Jedinstveni izvori za proučavanje povijesti hrvatskih državnih i nacionalnih simbola* sastoji se od četiri sadržajno-tematske cjeline: 1. *Kratak osvrt na noviju hrvatsku heraldičku i veksilološku literaturu*; 2. *Nepoznati prikazi hrvatskih zastava do početka 17. stoljeća*; 3. *Najstarija originalna hrvatska zastava iz 1647. godine*; 4. *Uporaba tradicionalnih zastava na krunidbi posljednjeg ugarskog vladara 1916. godine* - a tekstu je priloženo 13 ilustracija s prikazima hrvatskih zastava (pretežno iz 16. i 17. st.), dosad potpuno nepoznatih u našoj historiografiji. U navedenim poglavljima autor je predstavio, analizirao i interpretirao prvenstveno slike i nacrte, ali i nekoliko originalnih primjeraka dekorativnih, krunidbenih i pogrebnih zastava iz perioda 16.–20. st., oslikanih grbovima povijesnih hrvatskih zemalja.

Među njima posebno mjesto zauzima originalna **krunidbena zastava** iz 1647. – s hrvatskim šahiranim štitom apliciranim na aversu – kao jedinstven, najstariji dosad poznati sačuvani primjerak hrvatske državne zastave (dio je fundusa *Obiteljske riznice Esterházy* smještene u zamku **Forchtenstein**). Analizirajući pritom i druge raznovrsne heraldičke izvore u kontekstu već poznatih povijesnih činjenica o vremenu u kojem su nastali, Palffy na osnovi toga izvodi zanimljive zaključke, od kojih ovom prilikom treba spomenuti (barem) dva najvažnija:

(1) Tezu kako su zastave s hrvatskim, dalmatinskim i slavonskim grbovima *zasigurno postojale i u stvarnosti* već početkom 16. st., Palffy formulira na temelju analize umjetničke slike *Trijumfalna povorka cara Maksimilijana I.* (nastale oko 1512.-1515.), te tako stavlja pod znak pitanja dosadašnje spoznaje (predstavljene na temelju veksilološkog fundusa HPM-a objavljenog 1996. g. u katalogu **J. Borošak-Marjanović**) da se u to doba rabe tek *banske instalacijske zastave* s vojnim (religijskim) i dinastičkim (habsburškim) simbolima, dok one s grbovima hrvatskih kraljevina pripadaju nešto kasnijem vremenu.[3]

(2) U skladu s tim, autor u sljedećoj pretpostavci ide još i korak dalje tvrdnjom da su se već na krunidbi **Ludovika II. Jagelovića** u **Stolnom Biogradu** 1508. g. između sedam krunidbenih zastava morale nalaziti i one (dvije) s grbovima **Hrvatske** i **Dalmacije** – argumentirajući svoj stav pisanim svjedočanstvima s opisom krunidbene ceremonije te navedenim imenima i titulama stjegonoša među kojima se spominje i *ban cijele Slavonije*. Ova pretpostavka, međutim, za sada nema druge potvrde osim komparativnih heraldičkih izvora iz vremena vladavine Jagelovića koji pokazuju da su njihovi predstavnici u prvim desetljećima 16. st. u numizmatici i sfragistici zaista rabili nekoliko različitih heraldičkih simbola za identifikaciju svojih hrvatskih posjeda. Tako, na primjer, groš **Vladislava II.** iz 1506. i denar **Ludovika II.** iz 1520. g. među grbovima zemalja pod vlašću Jagelovića (na reversu) sadrže i onaj s tri leopardove glave (grb Dalmacije), dok je nešto kasnije Ludovik **II.** na velikom taliru iz 1525. uz spomenuti (dalmatinski) grb uvrstio i hrvatski šahirani štit, a na kraljevskom pečatu istoga vladara predstavljen je grb Dalmacije (tri leopardove glave) zajedno s grbom Slavonije (kunom između dviju greda).[4] Analogno spomenutim primjerima, moglo bi se zaključiti da je nešto od navedenog znakovlja ukrašavalo (i) eventualnu krunidbenu zastavu iz približno istog vremena – ali o kojem se (hrvatskom) grbu ili grbovima zapravo radi, i da li su oni već 1508. g. na konkretnoj krunudbi Ludovika **II.** dekorirali jednu ili više (hrvatskih) zastava - pitanja su na koja za sada nemamo argumentirnog odgovora.

Among the latest work of the Hungarian historian ***Géza Pálffy*** *are two very interesting texts for us on hitherto-unknown heraldic-vexillological sources for research into Croatian national symbols. He published one version in Hungarian in 2013,*[1] *while the other, prepared about the same time for a Croatian audience, was recently published in the proceedings* Ascendere Historiam, *issued by the* ***Croatian Institute of History***.[2] *Since Pálffy's papers reveal historical sources which introduce considerable innovation in the research into the oldest Croatian state and national symbols, primarily flags, they are a valuable contribution not only to our own heraldry and vexillology, but also to historiography as a whole, so it is considered appropriate to present them briefly here.*

Pálffy's paper The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the 16th and 17th Centuries, *comprises four topics: 1.* Brief Review of Recent Croatian Heraldic and Vexillological Bibliography, *2.* Unknown Portrayals of Croatian Flags up to the early 17th century, *3.* The Oldest Original Croatian Flag of 1647, *and 4.* Use of Traditional Flags on Coronation Ceremonies of the Last Hungarian Ruler in 1916. *The text is illustrated with 13 depictions of Croatian flags (mostly from the 16th and 17th centuries), so far entirely unknown to our historiography. In these chapters the author presents, analyzes, and interprets first of all paintings and drawings, but also several original decorative, coronation, and funeral flag artifacts from the 16th to the 20th century that depict the historical Croatian land arms.*

Notable among them is the ***coronation flag*** *of 1647 – with the Croatian chequy shield appliqued on the obverse – the earliest known preserved example of the Croatian state flag (part of the collection of the* Esterházy Family Treasury *in the* ***Forchtenstein*** *castle). By analyzing other heraldic sources in the context of the known historical facts of the period, Pálffy draws interesting conclusions; the two most notable (at least) are:*

(1) The thesis that flags with Croatian, Dalmatian, and Slavonian arms …most certainly existed in reality… *(i.e. not only as drawings) by the early 16th century. Pálffy formulated this thesis based on his analysis of the artistic portrayal of the* Emperor Maximilian I Triumphal Procession *(produced around 1512–1515), thus questioning the previous findings*

Vidi ilustracije na naslovnici.
See Illustrations on the front page.

Unatoč tome, Palffyjeve interpretacije zastava u kontekstu suvremenih ceremonijalnih obreda – poput krunidbe, odnosno pogreba ugarsko-hrvatskih kraljeva – inovativne su, poticajne i zanimljive, kao i podaci o ceremonijalnim promjenama tijekom vremena, ili pak objašnjenja uloge stjegonoša prilikom njihova održavanja. Osim toga, autor svoje spoznaje zasniva na iznimnom poznavanju arhivskog i muzejskog gradiva, te postojeće (starije i nove) literature o temi koju predstavlja - i to podjednako na latinskom, mađarskom, njemačkom, engleskom, slovačkom i hrvatskom jeziku; zbog toga u bilješkama navodi paralelna izdanja onih historiografskih djela koja su objavljena na različitim jezicima, pružajući tako čitatelju neuobičajeno iscrpan uvid u referentnu literaturu. Konačno, za cjelovitost i razumljivost teksta posebno su vrijedni ilustrativni prilozi – 13 fotografija arhivskih dokumenata ili originalnih zastava – korektno popraćeni legendama, tako da značajno unapređuju čitljivost složenog povijesnog sadržaja. ■

(based on the vexillological collection of the Croatian History Museum, issued in the 1996 catalogue by ***J. Borošak-Marijanović****) that in that particular period only the* viceregal *(ban)* installation flags *were used, with military (religious) and dynastic (Habsburg) symbols, while those that include the arms of the Croatian kingdom appeared somewhat later.*[3]

(2) Following that, the author goes on to claim that by the ***Louis II Jagiellon*** *coronation ceremony in the* ***Székesfehérvár*** *(Stuhlweißenburg) in 1508, among the seven coronation flags there must have been those two with the coats of arms of* ***Croatia*** *and* ***Dalmatia****. He argues this with written testimonies describing the ceremony and list of names and titles of the flag bearers, among whom the* Ban of Whole Slavonia *is mentioned. However, this assumption has no other confirmation besides comparative heraldic sources from the Jagiellon period, showing that in the first decades of the 16th century their presentation in numismatics and sphragistics indeed used several heraldic symbols to indicate their Croatian realms. Thus, for example, both a 1506 groschen of* ***Vladislaus II*** *and a 1520 denar of* ***Louis II*** *include among the land arms under the Jagiellon rule (on the reverse) the one with the three lion's heads guardant (Dalmatia), while soon afterwards a 1525 large thaler of Louis II adds to it the Croatian chequy shield, while the royal seal has the arms of Dalmatia (three lion's head guardant) and Slavonia (marten passant between two bars).*[4] *But using the evidence from numismatics and sphragistics, it may be concluded that some of these symbols also adorned a possible coronation flag from the same period – although the Croatian coat of arms or coats of arms could have been there already in the actual 1508 Louis II coronation – and if so, if they were all set in a single flag or one in each Croatian flag – these are questions to which we have no definitive answer so far.*

Nevertheless, Pálffy's interpretations of flags in the context of contemporary ceremonies – such as the coronations and funerals of Hungarian and Croatian kings – are innovative, stimulating, and interesting, as is the information on changes in ceremonies through time, as well as the explanation of the flagbearer's role in them. Besides, the author bases his paper on extremely well researched archival and museum materials, and the existing (older and recent) literature on the topic – equally well in Latin, Hungarian, German, English, Slovakian, and Croatian. Therefore in his notes he provides parallel issues of historiographical works published in various languages, providing readers with an unusually exhaustive review of all reference literature. Finally, the integrity and comprehensibility of the text is further enhanced through valuable illustrations – 13 photographs of archival documents and original flags, followed with captions, significantly enhancing the readability of the complex historical contents. ■

1 Géza Pálffy: "Horvátország zászlajának legkorábbi ábrázolásai a 16–17. századból" [The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the Sixteenth and Seventeenth Centuries], *Archivariorum historicorumque magistra - Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő 70. születésnapjára*, Budapest: Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2013: 409-432.
2 Géza Pálffy: "Najstariji prikazi hrvatskih zastava iz 16. i 17. stoljeća. Jedinstveni izvori za proučavanje povijesti hrvatskih državnih i nacionalnih simbola.", *Ascendere Historiam – Zbornik u čast Milana Kruheka*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2014: 327–346.
3 Jelena Borošak-Marijanović: *Zastave kroz stoljeća*, HPM, Zagreb, 1996: 45–46.
4 Dubravka Peić Čaldarović i Nikša Stančić: *Povijest hrvatskog grba*, Zagreb: Školska knjiga, 2011.

4 → Leksikon: Ivan Kukuljević Sakcinski

Križa Začretja 1. VIII. 1889. Pokopan je u Ilirskoj arkadi na zagrebačkom Mirogoju.

Njegova ostavština u najvećem dijelu čuva se u Arhivu i Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU) u Zagrebu i čini njihov fundamentalni dio. Ostala ostavština danas se nalazi u Zagrebu (Hrvatski državni arhiv, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Hrvatski povijesni muzej) i Varaždinu (Državni arhiv u Varaždinu, Gradski muzeju Varaždin).

O Kukuljevićevu životu i djelu priređeno je više izložba i znanstveno-stručnih skupova. Tako su, npr., povodom jubilarne 200. godišnjice Kukuljevićeva rođenja (1816. – 2016.) Arhiv i Knjižnica HAZU organizirali izložbu o njegovoj rukopisnoj i tiskanoj građi te arhivskom gradivu iz njegova osobnog fonda (autori izložbe su Marinko Vuković, Tamara Runjak i Ivana Burnać).

Bio je vrlo plodan pisac s preko 600 bibliografskih jedinica (djela su mu bila prevođena na njemački, češki, francuski, poljski, ruski, slovački i slovenski jezik), a o važnosti i utjecaju njegove pisane riječi dovoljno govori činjenica da literatura o Kukuljeviću premašuje 800 bibliografskih jedinica.

O životu i djelu Ivana Kukuljevića Sakcinskog v. Višnja Flego i Iva Mandušić, „Kukuljević Sakcinski, Ivan, hrvatski povjesničar, književnik, bibliograf i političar (Varaždin, 29. V. 1816 – Puhakovec, Hrvatsko zagorje, 1. VIII. 1889)", *Hrvatski biografski leksikon* 8 (2013): s. v.; Jaroslav Šidak, „Ivan Kukuljević – osnivač moderne hrvatske historiografije", *Historijski zbornik* XXV-XXVI/1972-1973 (1974): 5-29; Miroslav Kurelac, „Ivan Kukuljević Sakcinski – život i djelo", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 6-7 (1994): 101-116; Mirjana Matijević Sokol, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao epigrafičar", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 8-9 (1996): 85-90; *Ivan Kukuljević Sakcinski, Izabrana djela*, priredio Nikola Batušić, prijevod s latinskog jezika Neven Jovanović, Zagreb: Matica hrvatska (Stoljeća hrvatske književnosti), 1997.; Stjepan Hajduk, „Ivan Kukuljević – povjesničar", *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* 10-11 (1998): 271-283; Mirjana Gross, *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb: Novi Liber (Biblioteka Historiae, knj. 2) i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1996., 174-176 (2. nepromijenjeno izdanje, Zagreb 2001.); *Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama. Zbornik radova znanstveno-stručnih skupova Matice hrvatske 1995. – 2000./2001. – 2003./2004. – 2006.*, ur. Božena Filipan, Varaždinske Toplice: „Tonimir"/Tiskara Varteks i Matica hrvatska Ogranak Varaždinske Toplice (Knjižnica Matice hrvatske, Varaždinske Toplice. Niz Radovi, knj. 1-

→ 21

Matija Horvat

Novi heraldički simbol knezova Bribirskih?

A New Heraldic Symbol of the Dukes of Bribir?

Pojam „impreza“ danas je gotovo nepoznat u hrvatskoj heraldici, odnosno literaturi koja se time bavi. Razlog tome je što do danas nije otkrivena njezina upotreba među hrvatskim plemstvom. **Impreza** (u literaturi na engleskome jeziku poznata kao *badge* ili *device*) je znak plemića i kraljeva čiji su podanici i sljedbenici koristili kao oznaku pripadništva, često ističući taj znak na svojim odorama i zastavama.[1] Kako je imala jednaku funkciju kao i sam grb, pretpostavlja se kako je impreza uvelike korištena upravo zbog strogih heraldičkih pravila koja su „ograničavala“ izgled grbova, a koja također nisu bila previše poznata u neplemićkom dijelu društva. Impreza je mogla biti napravljena od bilo kakvog materijala, kože, metala i sl., te nisu postojala pravila koja bi definirala njezin izgled. Stoga su često impreze najčešće bile obični životinjski i biljni likovi, te nisu imale veze sa samim grbom vlasnika. Među poznatije impreze spadaju crvena ruža obitelji **York**, bijela ruža obitelji **Tudor**, bijeli vepar engleskoga kralja **Richarda III.**, zlatni dikobraz francuskoga kralja **Luja XII.**, itd.

Štit grba roda **Šubića** i knezova **Bribirskih** uvelike je poznat – crno orlovo krilo položeno prema dolje (kasnije je dodano još jedno krilo, pa se grb obitelji Zrinski proizašle iz tog roda sastoji od dva orlova krila okomito postavljena). Osim kod samih knezova Bribirskih i Zrinskih, motiv orlovih krila nalazimo i kod grbova obitelji **Obradić/Melit**, **Peranski**, **Utješenović**, **Draganić** te krčke grane Šubića, koje su sve pripadale tome rodu. Tokom srednjeg vijeka knezovi Bribirski bili su najmoćnija plemićka obitelj proizašla iz toga roda. Na vrhuncu njihove moći, na prijelazu iz XIII. u XIV. stoljeće, vladali su gotovo cijelom tadašnjom **Hrvatskom** i **Bosnom** (kasnije i **Humom**), dobili bansku čast u nasljedno pravo, među njihove vazale ubrajali su se i **Nelipići**, **Kurjakovići**, **Hrvatinići** i **Kotromanići**, a odigrali su i ključnu ulogu u dovođenju dinastije **Anjou** na mađarsko-hrvatsko prijestolje.[2] Predvodnik te obitelji bio je *ban Hrvata i gospodar Bosne* **Pavao I.**, a njegov najstariji sin **Mladen II.**, koji će ga naslijediti u banskoj časti držao je i titulu *princepsa* **Dalmacije**. Jedan od dokaza njihove moći bio je taj što su kovali vlastiti novac. Novac bana Pavla I. i brata mu Mladena kovan je po uzoru

The term "impreza" is today almost unknown in the literature of Croatian heraldry, because it was not used by Croatian nobility. An "impreza" (in English simply a badge or device, as defined by Zmajić) is a symbol of a nobleman or a king worn by his subjects and followers as a symbol of affiliation, often as a notable mark on their uniforms and flags.[1] As it had almost the same function as a coat of arms, it is supposed that a badge was used mostly to circumvent strict heraldic rules that limited the design of coats of arms, rules not well known among the gentry. A badge could have been fashioned of any kind of material – leather, metal, etc. – and there were no rules limiting its design. Badges were often simple animal or floral figures and were not directly linked with the armiger's coat of arms. Among the most famous badges are the red rose of York and white rose of Tudor, the white boar of the English king Richard III, the golden porcupine of the French king Louis XII, etc.

The shield of the arms of the Šubić gens and the dukes of Bribir is well known – a black eagle's wing set downward (afterwards another wing was added, thus the later Zrinski family includes two wings set vertically). Besides the Bribir dukes and the Zrinskis, the eagle wing figure may be found in the arms of the Obradić/Melit, Peranski, Utješanović, and Draganić families, and the Krk branch of the Šubić families, all emerging from the same gens. At the height of their power, at the turn of the 13th to 14th century, they ruled nearly all of Croatia and Bosnia (and eventually also Chumlia) and gained the hereditary right to the title of "ban" (viceroy). Among their vassals were such great families as Nelipić, Kurjaković, Hrvatinić, and Kotromanić, and they played a key role in placing the Anjou dynasty to the Hungarian-Croatian throne.[2] The head of the family was Ban of Croats and Lord of Bosnia Paul I, and his oldest son Mladen II inherited the title of Ban and also held the title of Princeps of Dalmatia. An evidence of their power is that they minted their own coinage. The coins of Paul I and his brother Mladen I followed the pattern of Venetians groschen,[3] the so-called matapan, depicting a figure of St. Mark giving a flag to the Ban on the

Gore: Groš bana Pavla Šubića
Top: Groschen of Ban Pavao Šubić
(Hitrec, 1999.)

1 Zmajić, Bartol: *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Golden marketing, Zagreb, 1996: 73: *U današnjoj heraldici nema posebnog heraldičkog znaka koji Talijani zovu "impresa", a Englezi kod kojih je nastao "badge". IMPREZA je neki znak koji su nosili službenici ili pristaše vladara ili velikaša. Karakteristično je da lik impreze često nije ni bio u grbu njezina vlasnika. Vrlo rijetka u Srednjoj Europi, bila je raširena u Francuskoj i Engleskoj. Najpoznatija impreza bila je CRVENA RUŽA kuće York i BIJELA RUŽA kuće Tudor u Engleskoj, koje su se kasnije sjedinile u crveno-bijelu ružu engleske kraljevske kuće.*

1 Zmajić, Bartol: *Heraldika, sfragistika, genealogija, veksilologija, rječnik heraldičkog nazivlja*, Golden marketing, Zagreb, 1996: 73: In modern heraldry we have no special emblem known by Italians as "impresa", and by Englishmen as "badge". IMPREZA is a symbol used by officials or affiliates of a ruler or a magnate. Typically, the figure of the impreza was frequently not found in the coat of arms of the owner. It is very rare in Central Europe, but it was widespread in France and England. The best known impreza were the RED ROSE of the house of York and the WHITE ROSE of the house of Tudor in England, that afterwards merged into the red-and-white rose of the English royal house. *Hereinafter we use more common English term* badge.

na mletačke *groše*,[3] tzv. *matapane*, gdje se na aversu nalazi lik sveca koji predaje zastavu banu, a na reversu lik Isusa Krista na prijestolju.[4]

Razlika između Šubićeva novca i mletačkih groša bio je natpis na aversu (DVX PAVL te BAN i MLADEN), te sama zastavica, na kojoj se nalazi **Andrijin križ**. Andrijin križ je prikazan na četiri od pet objavljenih primjeraka Šubićevog novca (na jednome se unutar zastave nalazi nepravilan kružić).[5] Sama zastava spada u tip gonfanona,[6] pravokutne zastave s više izduženih završetaka, tj. repova (najčešće između dva i pet), a koji mogu biti trokutastog, kvadratnog ili okruglog kraja. Šubićeva zastava ovdje je prikazana kao kvadratna zastava čije središnje polje zauzima Andrijin križ, a na čiji je kraj spojeno tri ili četiri repa. Treba spomenuti da je na samim mletačkim grošima prikazana zastava sa običnim križem, a simbol na zastavi nije mijenjao ni srpski kralj **Stefan Dragutin**, koji je također kopirao mletački novac. Dosada se nije pridavala posebna pažnja simbolu na zastavi niti razlozima zbog kojega su Šubići promijenili križ na zastavi.

Kako Andrijin križ ne nalazimo nigdje među heraldičkom baštinom knezova Bribirskih i roda Šubića, a sami Bribirski su namjerno promijenili oblik križa, mogli bismo zaključiti kako se radi o simbolu važnome za njih same, a opet nevezanome za obiteljski grb – imprezi. Da se radi o simbolu koji su koristili sami Šubići, a ne pukoj estetskoj promjeni, svjedoči činjenica da srpski kralj nije mijenjao simbol i oblik križa jer se radilo o njegovome grbu: u grbovniku **Lorda Marshala** (*Lord Marshal's Roll*), datiranome u 1295/96.,[7] grb kralja **Srbije** (*Le Roy de Servie*) opisan je kao srebrni križ u crvenome polju. Naravno, sam novac ne može biti dovoljan dokaz da se uistinu radilo o imprezi knezova Bribirskih, ali kako Andrijin križ nije spadao među heraldičke simbole njihovog roda niti njihovih posjeda, zaključak koji se nameće jest taj da se

Srednji (gore) i veliki (dolje) pečat Stjepana II. Kotromanića
Medium (top) and Greater (bottom) Seal of Stephen II Kotromanić
(Anđelić, 1970.)

Reljef sv. Krševana, XIV. st.
Relief of St. Chrysogonus, 14th century.
(Digitalna zbirka HAZU)

obverse, and a figure of Jesus on a throne on the reverse.[4]

A difference between the Šubić coins and the Venetian groschen was the inscription on the obverse (DVX PAVL and BAN or MLADEN) and the flag itself, bearing a saltire. A saltire is depicted on four of the five documented types of Šubić coins (on one the flag depicts an irregular dot).[5] *The flag itself is a gonfanon,*[6] *a rectangular flag with several elongated fly tails (usually two to five) with triangular, rectangular, or rounded ends. The Šubić flag here is shown as a square flag with a saltire in the center and three or four tails. On the Venetian groschen the flag is marked with a simple straight cross, and also retained by the Serbian king Stephen Dragutin, who copied the Venetian coinage. No literature discusses the variation in the Šubić flag nor reasons for the particular change to the saltire.*

As the saltire is not found anywhere in the heraldic heritage of the Bribir dukes and the Šubić gens, and since they apparently changed the shape of the cross intentionally, we may conclude that the symbol had some importance for them, and since it is not connected with the family arms, it was thus a badge. The fact that it is a Šubić symbol, and not a simple esthetic change, is supported also by the fact that Serbian king did not change it, since it was his arms as well: the Lord Marshal's Roll armorial book[7] *dated in 1295/96 describes the arms of king of Serbia (Le Roy de Servie) as gules a cross argent. Of course, the coins on their own are not evidence enough that it was indeed the Bribir dukes' badge, but since a saltire was not known as their heraldic symbol, the conclusion arises that it could only be their banner (that might have included any kind of symbol: heraldic, religious, or otherwise) or a badge.*

However, the use of saltire is not limited to that single example, but may be found among his vassals. On extant seals, the medium and the greater seals of the Bosnian Ban Stephen II Kotromanić, he

2 Opširnije u / *See further in* / Karbić, Damir: *Šubići Bribirski do gubitka nasljedna banske časti (1322.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 22 (2005): 1–26.

3 Šarinić, Marko: *Novci Pavla i Mladena I Šubića (1302.–1304.)*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 48 [1] (2010): 450.

4 *Ibid.*

5 *Ibid.*, vidi i / *also in* / Hitrec, Hrvoje: *Hrvatska povjesnica*, MOSTA, Zagreb, 1999: 61.

6 Zmajić: 113.

7 Sam grbovnik sačuvan je u prijepisu iz 1640. godine i čuva se u Library of the Society of Antiquaries of London – više o samome grbovniku vidi / *The armorial is preserved as a 1640 copy, kept by the Library of the Society of Antiquaries of London – see further in* / Brault, Gerard J.: *A French Source of The Lord Marshal's Roll (1295-6)*, The Antiquaries Journal, 73 (1993).

8 Anđelić, Pavao: *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1970: 13–17. Vidi i / *See also* / Adi Mirojević: *Heraldičko nasljeđe Bosne i Hercegovine / Heraldic Heritage of Bosnia and Herzegovina*, GiZ 17: 1, 6–9, 16–17.

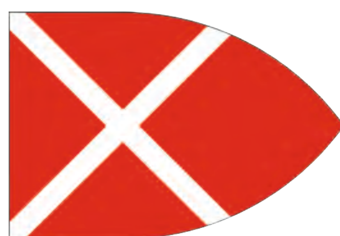
radilo ili o stijegu knezova Bribirskih (koji je mogao sadržavati bilo kakav simbol na sebi: heraldički, vjerski, itd.) ili o imprezi.

Međutim, upotreba Andrijinog križa nije ograničena na taj usamljeni izvor, već se može pronaći među njihovim vazalima. Na sačuvanim pečatima, srednjemu i većemu, bosanskog bana **Stjepana II. Kotromanića** nalazi se prikaz njega kao konjanika, odnosno viteza u punoj opremi.[8] Ban nosi raskoljenu zastavu na kojoj se nalazi Andrijin križ, a na konjskome pokrivaču u predjelu sapi i vrata konja, mjestima uobičajenima za heraldičke simbole, nalaze se Andrijini križevi (na većem pečatu Andrijin križ je izvezen samo kod konjskoga vrata). Srednji pečat sačuvan je na trima poveljama, najranija je izdana između 1323. i 1331., a ostale dvije 1354. i 1356. godine. Veći pečat sačuvan je samo na ispravi izdanoj 1323. Sam simbol Andrijinog križa razlikuje se od heraldičkog simbola na prikazu banovog štita, kose grede, a koja predstavlja obiteljski grb Kotromanića.[9] Gotovo identičan srednji pečat rabi njegov sinovac i nasljednik **Tvrtko I. Kotromanić**, sačuvan na poveljama iz 1357. i 1367.[10]

Razlog zbog kojeg je Tvrtko „do u sitnice“[11] kopirao Stjepanov pečat jest odraz nužde, ali vjerojatno i slabe dostupnosti kvalitetnih pečatorezaca koji bi izradili potpuno novi pečat.[12] U prilog tome ide i činjenica da je Tvrtko kasnije koristio pečate sa potpuno različitim simbolima. Pripada li stoga Andrijin križ prikazan na tim pečatima heraldičkoj predstavi Kotromanića ili se radi o znakovlju njihovih seniora? Andrijin križ, izuzev kod ova dva primjera, nije nigdje korišten od strane Kotromanića, a ni njihovih nasljednika na bosanskome prijestolju na pečatima kao grbovni simbol, niti na zastavama ili na konjskim pokrivačima i štitovima. Njegova upotreba nije zabilježena na ostalim izvorima vezanima uz heraldiku, kao što su novac i domaći grbovnici, niti je taj simbol korišten od strane njihovih podanika i vazala. Ako se uistinu radilo o njihovome obiteljskome simbolu, njegova bi upotreba trebala biti zabilježena i kasnije. Sam Tvrtko Kotromanić drži drugačiju zastavu, na kojoj se nalazi njegov osobni grb (kosa greda sa šest ljiljana), na velikome pečatu kojega je koristio kao kralj, te kojega će koristiti ostali bosanski kraljevi.[13] Također se ne

9 Anđelić, *idem.*:95.
10 *Idem.*:17–18.
11 *Idem.*:18.
12 *Idem.*:102–104.
13 *Idem.*:23–24.

is shown as a rider, i.e. a knight in full gear.[8] The ban carries a swallow-tailed flag with a saltire, and on the horse cloak, at locations usual for heraldic symbols: on the croup and the neck, there are saltires (on the greater seal only on the neck). The medium seal is preserved in three documents, the earliest from 1323–1331 and the other two from 1354 and 1356. The greater seal is preserved on a single document of 1323. The saltire symbol differs from the heraldic symbol depicted on his shield, the bend, representing the family arms of

Rekonstrukcija pješačke zastave iz Mohačke bitke, koja je moguće pripadala vojnicima Mihaela Zrinskog, s pretpostavljenom imprezom Šubića. (Crtež ŽH)
Reconstruction of an infantry flag from the Battle of Mohács, possibly carried by the soldiers of Michael Zrinski, displaying the suppositional Šubić badge.

čini vjerojatnim da bi Kotromanići odbacili neki obiteljski heraldički simbol u samo dvije generacije. Naprotiv, kako je Tvrtkov srednji pečat tek kopija Stjepanovog srednjeg pečata te kako se grbovi i zastave prikazane na kasnijim Tvrtkovim pečatima razlikuju od onih prikazanih na Stjepanovima, upotreba Andrijinog križa sa sigurnošću se može ograničiti samo na razdoblje vladavine kralja Stjepana II. Kotromanića.

Logičan zaključak koji se nameće jest taj da su zastava s Andrijinim križem i taj isti simbol na konjskome pokrivaču zapravo simboli Stjepanovog seniora, koji su u to doba bili knezovi Bribirski.[14] Kao njihovi vazali, Kotromanići su bili obvezni nositi njihove zastave, a kako vidimo, kao i drugdje, upotreba heraldičkih simbola nije se ograničila samo na nošenje stijega prilikom bitke ili kakve druge službe, već je ušla, između ostaloga, i na konjsku opremu. Takva upotreba upućuje na zaključak da se moglo raditi o imprezi, a ne samo o službenome stijegu knezova Bribirskih, Tim više što su predstave Andrijinog križa na zastavi Šubića prikazanoj na novcu te križa na zastavi koju nosi Stjepan II. identične. Križ ne zauzima cijelo polje, manjih je dimenzija i smješten u sredinu zastave.

14 Opširnije o vlasti Bribiriskih nad Bosnom vidi / *Further on Bribirski rule over Bosnia see* / Ančić, Mladen: *Putanja klatna, Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, Zadar – Mostar, 1997: 90–104.

Kotromanić.[9] An almost identical middle seal was used by his nephew and heir Tvrtko I. Kotromanić, on documents from 1357 and 1367.[10]

The reason why Tvrtko would copy Stephen's seal "exactly"[11] is reflection of necessity, and probably the lack of quality seal-cutters available to fashion a new one.[12] This is underscored by the fact that Tvrtko later used seals with entirely different symbols. So, is the saltire on those seals a heraldic display of the Kotromanićs or is it a symbol of their overlords? Saltires were not used, except for these two examples, by the Kotromanićs or their successors on the Bosnian throne, neither on seals nor as an armorial device, not on flags nor on horse cloaks or armor. Their use was not recorded in other heraldic sources either, such as coins and domestic armorials, nor was the symbol used by their subjects and vassals. If it were indeed a family emblem, its use would have been recorded afterwards as well. On the greater seal Tvrtko Kotromanić holds a different flag, with his personal arms (bend between six fleurs de lis), which he used as a king and was afterwards used by other Bosnian kings.[13] Also, it does not seem probable that the Kotromanićs would reject a family heraldic device only after two generations. Quite the contrary, since Tvrtko's medium seal is only a copy of the Stephen's medium seal, and since the arms and flags on Tvrtko's later seals are different from Stephen's, the use of the saltire may certainly thus be limited to the rule of Stephen II.

It can be concluded that the flag with the saltire and the same symbol on the horse cloak are, in fact, symbols of Stephen's lords, at that time the dukes of Bribir.[14] As their vassals, the Kotromanićs were obliged to carry their flags, as proven elsewhere, it was not only limited for period of battle or some other service, but was spread, among other uses, on horse gear. Such use may indicate that it could have been a badge, not only a device in the flag of the Bribirskis. More so since the design of saltires in the Šubić flag on coins and in the flag carried by Stephen II is identical. The cross's arms do not spread throughout the field, but are smaller and set in the center of the flag.

A question may be raised – why would Stephen II still use the seal with symbols of his former lords, after they had lost their power? A possible answer is that Stephen obviously felt no need to order a new seal, for exact reasons unknown to us; a heraldic display of "foreign power" did not bother the Ban and his subjects. In

Na pitanje zašto je Stjepan II. i dalje koristio pečat sa simbolima svojih bivših seniora koji su izgubili moć? – moguć je odgovor da Stjepan očito nije imao potrebu naručivati izradu novog pečata iz nama nepoznatih razloga; heraldička predstava "tuđe sile" nije zamarala samog bana i njegove podanike, te je zapravo upitno koliko je isto utjecalo na političko poimanje vlasti i središta moći, imajući na umu sporo prodiranje heraldike i heraldičkih običaja u Bosnu, odnosno praktički nepostojanje iste prije polovice XIV. st.[15] Treba također imati na umu kako je političko nasljeđe knezova Šubića opstajalo kod njihovih bivših vazala, a tadašnjih protivnika nakon njihovoga pada, pa je tako knez **Nelipac** koristio naslov Mladenovog vojvode (*voyuoda nostro*) i nakon što se uključio u plemićku koaliciju s ciljem rušenja Mladena II. s vlasti.[15a] Korištenje impreze od strane Stjepana II. Kotromanića vjerojatni je zahtjev Mladena II. Šubića, koji je to u duhu vremena i svojeg društva smatrao obvezom svojih podložnika (bilo realnih, bilo nominalnih), dok s druge strane, po svemu sudeći, kasnije korištenje takvog znakovlja Stjepan II. nije smatrao povredom vlastitog suvereniteta.

Zanimljivo je pri tome dodati primjer iz **zadarske** povijesti – Zadrani su se ubrajali među odanije pristaše Pavla i Mladena II. te su pojedinci zauzimali visoke položaje na dvoru knezova Bribirskih,[16] a neko vrijeme Bribirski su knezovi uspjeli i ovladati samim gradom. U **Digitalnoj zbirci Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti**,[17] nalazi se reljef **sv. Krševana** iz XIV. stoljeća,[18] koje obuhvaća i period prevlasti Šubića i zadarske povezanosti s njima. Taj je prikaz svetog Krševana zanimljiv zato što je na zastavi trokutastog oblika koju svetac nosi prikazan maleni Andrijin križ (dok je na štitu prikazan običan križ), što odudara od ostalih prikaza svetog Krševana, gdje svetac nosi koplje sa zastavom na kojoj je običan križ,[19] najčešće preko cijelog polja zastave, kakav je onaj s kraja XIV. stoljeća na korskim sjedalima u crkvi **Sv. Frane** u Zadru.[20]

Andrijin križ se pojavljuje i kao simbol na stećcima (jedan od njih se nalazi u **Erveniku**, području pod Šubićevom vlašću početkom XIV. st., ali je datiran u XV. st.),[21] čija upotreba je okarakterizirana isključivo kao vjerska. No, imajući na umu neka nedavna istraživanja u vezi simbola na stećcima,[22] nije isključeno da bi prikazi Andrijinog križa imali heraldičku, odnosno političku ulogu. Nažalost, pomnije istraživanje stećaka uvelike premašuje okvir ovoga rada, te se ta tema mora ostaviti za drugi put.

Eventualno korištenje, odnosno uvođenje impreze govori o visokoj društvenoj svijesti Bribirskih, koji su time, između ostaloga, potvrđivali svoju pripadnost eliti Zapadne Europe, gdje je impreza spadala u tadašnju modu. Nadalje se može pretpostaviti da je skori slom moći Bribiraca u prvoj trećini XIV. stoljeća odnio u zaborav korištenje impreze, a kako više nije postojala potreba među njihovim vazalima za njezinim isticanjem, takva praksa nije ulovila korijena među plemstvom Hrvatske i Bosne, koje je po pitanju heraldike kaskalo za ostatkom feudalne Europe.[23] U skladu s tim, zaključak kako je simbol malenog Andrijinog križa na zastavi Šubićevog novca i zastavi Stjepana II. impreza obitelji Šubić Bribirski može se činiti preuranjenim, ali njihova povezanost ne može se zanemariti. Ono što se može na temelju datih izvora sa sigurnošću utvrditi jest postojanje

fact it is questionable how much that would have had meaning for political expression of rule and centers of power, knowing how slowly heraldry and heraldic customs penetrated into Bosnia and their practical inexistence before the mid-14th century.[15] *Also, it should be noted that political heritage of dukes of Šubić lingered on among their former vassals turned adversaries after ther downfall, so duke* **Nelipac** *used the title of Mladen's war commander –* vojvoda *(*voyuoda nostro*) even after he joined political coalition to upthrow Mladen II.*[15a] *The use of a badge by Stephen II Kotromanić might have been a request by Mladen II Šubić, who might have seen it, in the spirit of the period and social customs, as an obligation of his subjects (either real or nominal), while, on the other hand, the later use of such symbols was not considered violation of his sovereignty by Stephen II.*

It is curious to add an example from the history of Zadar – its citizens were counted among the more loyal supporters of Paul I and Mladen II and some Zadrans served in high positions at the Bribirski court;[16] *the Bribiskis even ruled over the city itself for a time. In the Croatian Academy of Sciences and Arts Digital Collection*[17] *is a relief of St. Chrysogonus (the patron saint of Zadar) of the 14th century,*[18] *when the Šubićs had dominance and links to Zadar. It is interesting for us because the saint is carrying a triangular flag with a small saltire (while his shield depicts a straight cross), differing from other depictions of St. Chrysogonus, where he carries a spear with the ordinary cross, often shown throughout, on the flag,*[19] *as, for example, on the 14th-century choir seats*

---

15 Filipović, Emir: *Heraldički problem vladarskog i državnog grba Bosne prema koncepciji Pave Anđelića*, Zbornik o Pavlu Anđeliću, Franjevačka teologija Sarajevo, 2008: 33–55; Sulejmanagić, Amer: *Grbovi Vukčića Hrvatinića*, Povijesni prilozi, 48 (2015): 33-70. „Vrludanje" Kotromanića između različitih heraldičkih simbola do prvih desetljeća XV. st., indikativno je o odnosu prema takvim oznakama među bosanskim plemstvom. / *The Kotromanićs "veering" among various heraldic symbols right until the first decades of the 15th century is indicative of the relation to such emblems among the Bosnian nobility.*

15a Karbić, Damir: *Nelipčići i Šubići – međusobni odnosi*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost), Miljevački sabor, Visovac – Drinovci, 2008: 130–131.

16 Karbić, Damir: *Odnosi gradskog plemstva i knezova Šubića. Prilog poznavanju međusobnih odnosa hrvatskih velikaša i srednjovjekovnih dalmatinskih komuna*, Povijesni prilozi, 35 (2008):43–60.

17 Reljef se nalazi u Zbirci sadrenih odljeva fragmenata nepokretnih spomenika hrvatske kulturne baštine od IX do XV st., dok je original u Muzeju grada Zadra. / *The relief is in the Collection of the 9th to 15th centuries. Immovable Heritage Fragments Plaster Casts; the original is in the Zadar City Museum.*

18 Reljef sv. Krševana, Digitalna zbirka HAZU, http://dizbi.hazu.hr/object/2174

19 Npr., reljef na vrhu Morskih vrata smještenih na sjeveroistočnom dijelu poluotoka iz XVI. stoljeća ili pak prikazi grba grada Zadra, gdje sveti Krševan nosi zastavu s običnim križem. / *E.g. the 16th-c. relief on the northeastern Sea Gates or numerous city arms depictions, where the saint carries flag with the straight cross.*

20 Petricioli, Ivo: *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1972: 21–35.

21 Lozo, Marijan: *Dvije kasnosrednjovjekovne nekropole u Bukovici – prilog topografiji stećaka u Hrvatskoj*, Starohrvatska prosvjeta, 37 (2010): 139.

22 Kužić, Krešimir: *Wappen des mittelalterlichen adels aus Zagora*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 40 (1998): 43–64.

23 Npr., ni upotreba gesla kod grba također je bila uvelike nepoznata među srednjovjekovnim plemstvom Hrvatske, Bosne i Mađarske. / *Eg. the use of motto was also largely unknown among medieval Croatian, Bosnian, and Hungarian nobility.*

24 Horvat, Matija: *Hrvatske zastave iz Mohačke bitke 1526. godine* / *Croatian Flags at the Battle of Mohács in 1526*, GiZ 18: 5–9. Vidi i u / *See also* / GiZ 19: 18–19.

25 Somogy, Győző: *Magyar hadizászlók*, CSER Kiadó, Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2011: 41.

stijega obitelji Bribirski, koji nije sadržavao obiteljski grb, već simbol Andrijinog križa u sredini polja zastave.

Na kraju treba skrenuti pozornost na jedan naizgled nepovezani izvor uz ovu temu – prikaz **Mohačke bitke** u djelu **J. J. Fuggera** iz 1555. godine. Naime, na detaljnoj ilustraciji bitke, **Schreier** je prikazao velik broj zastava obiju strana, a većina kršćanskih zastava je identificirana.[24] Jedna od onih koja je ostala neidentificirana jest pješačka crvena zastava ogivalnog oblika sa bijelim Andrijinim križem. Premda je već prije bila identificirana kao zastava jednog od kapetana hrvatskog bana,[25] takav zaključak se teško mogao prihvatiti zbog nedostatka izvora. Imajući na umu gore predstavljene podatke, može li se ta zastava povezati s nekime od roda Šubića? U samoj bitci je sudjelovao knez **Mihael Zrinski**,[26] a kako su ostale pješačke zastave već otkrivene kojem su zapovjedniku, odnosno postrojbi pripadale,[27] zastava sa bijelim Andrijinim križem bi mogla biti njegova, odnosno pripadati njegovim ljudima. Iako zasad samo nagađanje, ta bi nam zastava otkrila boju Šubićeve impreze – bijeli Andrijin križ.[28] ✖

26 Mesić, Matija: *Hrvati na izmaku srednjega vijeka – izabrane rasprave*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 1996:419.

27 Prepoznate su i otkrivene konjaničke zastave pojedinih zapovjednika kršćanske vojske, kao i pješačke zastave mađarskog pješaštva, pješaka hrvatskog bana, vojnika Senjske kapetanije i pješaka u službi vranskog priora. / *There are identified cavalry flags of individual Christian commanders and the infantry flags of Hungarian footmen, of Croatian Ban, of Senj Captainship, and of the Vrana Priorate.*

28 Crvena boja zastave bi dolazila od boje polja grbovnog štita knezova Zrinskih. Kao što je već rečeno, nisu postojala pravila o izgledu i upotrebi impreze, pa se ona mogla upotrijebiti na bilo koji način i u kombinaciji sa bilo kojom bojom. Dobar primjer upotrebe impreze na zastavi jest stijeg Henryja Stafforda, drugog vojvode od Buckinghama: uz koplje se nalazi križ engleskog zaštitnika sv. Jurja, a ostatak zastave je vodoravno podijeljen na dva polja preko kojih se nalaze Staffordove impreze, bohunski labud i staffordski čvorovi. Vidi / *The red field of the flag would have come from the gules of the Zrinski heraldic shield. As noted, there were no rules for the badge use; it could have been used with any colors. An example of badge use on flags is the standard of Henry Stafford, second duke of Buckingham: St. George cross next to the hoist, the rest horizontally divided in two, overall the Stafford's badges: swan of Bohun and Stafford knots. See* / Boutell, Charles: *English heraldry*, London – New York: Cassell, Petter, and Galpin, 1867: 260.

in the Church of St. Francis in Zadar.[20]

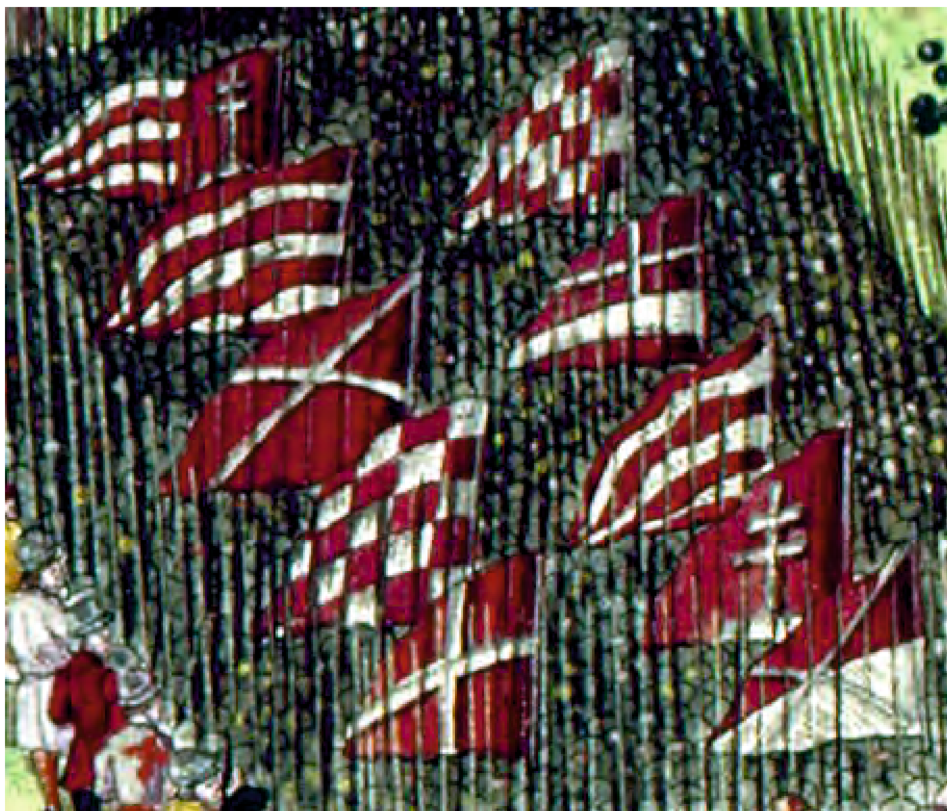
Saltires appear on stećak tombstones (monumental carved monoliths typical of the 12th–15th centuries in the region, such as one appearing in Ervenik, which was under Šubić rule in the early 14th century, although it is dated to the 15th century).[21] *Such use has been considered exclusively religious. However, considering some recent research of symbols on these tombstones,*[22] *saltires there may have had a heraldic, i.e. political role. But, a more close review of stećak stones far exceeds the scope of this paper, and should be left from some other occasion.*

Possible use or introduction of a badge shows the high social conscience of the Bribirskis, who thus would confirm their place among the West-European elite, where badges were part of contemporary fashion. It may be assumed that the rapid downfall of the Bribirskis in the first third of the 14th century might have cast into oblivion the use of badges, as well as losing their function among their vassals, as they had not caught on among Croatian and Bosnian nobility, who already were behind the rest of feudal Europe regarding heraldry.[23] *In that regarding, the conclusion that a small saltire symbol in the flag on Šubićs coins and the flag of Stephen II would be the badge of the Šubić Bribirski family might seem premature, but the link may not be entirely disregarded. From these sources, the existence of Bribirski family banner, which included not the family arms, but a saltire in the center of the flag field, may certainly be determined*

Finally, we should point out a source seemingly unconnected to this topic – Schreier's depiction of the 1526 Battle of Mohács published in J. J. Fugger's 1555 book. In a detailed illustration of the battle, Schreier had shown numerous flags of both belligerent parties, but the majority of the Christian flags was identified.[24] *One of the unidentified flags is a red infantry ogival-shaped flag with a white saltire. It has since been identified as a flag of a captain of the Croatian Ban,*[25] *having no further evidence for greater precision. But now, considering the aforementioned data, could this flag be linked with someone of the Šubić gens? Duke Michael Zrinski fought in the battle,*[26] *and since the affiliation to particular commanders or units of other infantry flags is determined,*[27] *the flag with white saltire might indeed belonged to him, that is, to his men. Although this is so far merely guesswork, it would reveal the color of the Šubić badge – the white saltire.*[28] ✖

Detalj prikaza pješačkih zastava u Mohačkoj bitki 1526. Johanna Schreiera iz Johann Jakob Fugger: Ehrenspiegel des Hauses Österreich (Buch VII). Augsburg, 1559. Bayerische Staatsbibliothek.

Detail with infantry flags in the 1526 Battle of Mohács by Johan Schreier from Jahann Jakob Fugger's Ehrenspiegel des Hauses Österreich (Buch VII). Augsburg, 1559. Bayerische Staatsbibliothek.

Nikša Kuščić

Heraldička baština plemićke obitelji Hranuelli

The Heraldic Heritage of the Hranuelli Noble Family

Obitelj **Hranuelli** je hrvatska praplemićka obitelj otoka **Brača** pisana **Hranoević**, **Hranoelli** ili Hranuelli, starinom iz **Dola**, a ogranak je starog praplemićkog roda **Hranković**. Kada je došlo do odvajanja od matičnog roda nije nam poznato. Obitelj se prvotno prezivala Hranoević da bi u duhu humanizma promijenila prezime u Hranoelli i Hranuelli. Među vlasnicima pašnjaka u Dolu 1589. godine zabilježena je obitelj Hranoević. U popisu bračkih obitelji koje se bave seoskim poslovima i obrtom iz 1655. godine spominje se u Dolu **Jure Hranoević** i njegovi sinovi, **Ivan Hranoević pok. Jakova**, **Jure Hranoević pok. Nikole** i **Nikola Hranoević pok. Jakova**.[1] U matičnim knjigama **Postira** zapisani su 1650. godine kao Hranoević, a kasnije 1689. godine kao Hranoelli i 1696. godine Hranuelli, dok se u Dolu spominju od početka vođenja matičnih knjiga 1677. i 1678. godine.[2] Uz ovu obitelj vezane su relikvije **sv. Jušta**[3] koje je obitelj čuvala u svojoj kućnoj kapeli u Postirima, a 1897. godine darovane su župnoj crkvi, gdje se i danas nalaze u glavnom oltaru. U knjizi bratovštine **Donjeg Humca** javljaju se Hranoelli 1781. godine. U matičnim zapisima grada **Splita** 1720. godine zabilježena je pučka grana obitelji Hranuelli, što će reći da su osim plemenitih Hranuellija postojali i nezakoniti članovi istoimene obitelji. U Splitu se oženio 1720. godine meštar **Josip Hranuelli** iz Dola na Braču sa **Mandom Lovrić**,[4] a on je bio nezakoniti potomak plemenitih Hranuellija. Josip i Manda imali su dva sina **Ivana** i **Nikolu** koji bijahu svećenici, a živjeli su u težačkom **Velom Varošu**. Nikola je bio opunomoćenik zbora nižeg svećenstva splitske prvostolnice, njegova je zasluga što je izborio poboljšani položaj nižem kleru u sporu s kaptolskim opunomoćenikom kanonikom **Alojzom Cambijem**. Nezakonite Hranoellije približno u isto doba nalazimo zapisane u maticama Postira 1734. godine kad je zabilježeno rođenje **Ignacija**[5] nezakonitog sina

Gore: Izvorni grb plemićke obitelji Hranoević ili Hranuelli (Hranoelli).
Dolje: Pečat s grbom obitelji Hranuelli.
Zahvaljujem gospođi Ildi Begonji Vidović, po majci Hranuelli, iz Splita na dozvoli fotografiranja i objave predmete iz ostavštine obitelji Hranuelli.
Thanks to Mrs Ilda Begonja Vidović, her mother born Hranuelli, from Splut, who allowed me to photograph and publish the artefacts from the Hranuelli family heritage.

*The **Hranuelli** family is an ancient noble family (*Uradel*) from the island of **Brač**, also written as **Hranoević**, **Hranoelli**, or **Hranuelli**, originating from the village **Dol** near the town of **Postria** on Brač, a branch of the old **Hranković** gens. It is not known when it separated from the paternal gens. The family was initially surnamed Hranoević, and later, in the spirit of Humanism, it changed to Hranoelli and Hranuelli. It is listed among the pasture owners in Dol in 1589. A 1655 list of Brač families doing farming and crafts includes **Jure Hranoević** and his sons in Dol, **Ivan Hranoević son of the late Jakov**, **Jure Hranoević son of the late Nikola**, and **Nikola Hranoević son of the late Jakov**.[1] In the register books of **Postria** they are mentioned in 1650 as Hranoević, and then in 1689 as Hranoelli and in 1678 as Hranuelli, while they are also mentioned in Dol starting with the first registers in 1677/78.[2] The family is linked with the*

U ovalnom štitu **u modrom pet crnih prica koje se hrane zlatnim klasjem žita koje izrasta iz smeđeg tla između dvije srebrne golubice**. Prikaz aludira se na prezime obitelji Hranoević. Štita je na zlatnoj kartuši, nadvišen zlatnom krunom. Čuvari s desna muškarac u crvenoj togi golih grudi, drži u desnici vinovu lozu, a lijevom pridržava grb; s lijeva žena u plavoj togi golih grudi, u ljevici maslinovu grančicu, a desnom pridržava grb. Ispod štita na zlatnoj vrpci crnim ispisano je obiteljsko geslo CONCORDIA VIGENT (Sloga pobjeđuje) i godina 1796., vjerojatno godina crtanja grba.

Top: The original Hranoević family arms.
Bottom: A seal with the family arms.
*In an oval shield **azure wheat ears issuant from the base maroon and five birds sable feeding from it between two doves argent**. The charges cant for Croatian* hraniti *– to nourish. The shield is set in a golden cartouche topped with a golden crown. For supporters, dexter a man in a red toga, his chest naked, holding in his right hand a vine branch with a bunch of grapes; sinister a woman in a blue toga her breasts naked, holding in her left hand an olive branch. In the base on a golden ribbon inscribed black the family motto CONCORDIA VIGENT (Accord is strength) and the year 1796, probably when the depiction was made.*

gospodina **Jeronima Hranoellija** i **Bone Arnerić** kći gospodina **Petra**. U bračkom plemićkom vijeću 1637. godine bilježimo **Jurja Hranoevića pok. Nikole**, **Jurja Hranoevića pok. Ivana** i **Ivana Hranoevića pok. Jakova**,[6] a 1698. godine sudac u Postirima bio je **Nikola Hranoelli pok. Jerolima**. Kao *giusticier* (mjernik) 1724. godine za Dol bilježi se **Frane Hranoelli od gospodina Pavla**.[7] U popisu dužnosnika bračke komune iz 1731. godine u Dolu se spominje sudac **Pavao Hranoelli**, dok se u Postirima 1732. godine kao zakupnik desetine bilježi gospodin **Jerolim Hranuelli**.[8] Među dužnosnicima 1802. godine u bračkoj komuni zabilježen je u malom ili tajnom vijeću **Petar Hranuelli pok. Jure** i **Ante Hranoelli pok. Jure**, a dužnost rizničara (*camerlenga*) iste godine obnaša **Ivan Hranoelli**.[9]

Svoj gospodarski uspon obitelj bilježi krajem 18. stoljeća kada se jedan ogranak obitelji Hranoelli počinje baviti trgovinom, prevozeći robu svojim brodovima. Iz tog perioda točnije 1784. godine poznat je vlasnik *tartanuna* (manji jednojarbolni brod) **Hijacint Hranuelli**, dok je 1793. godine zabilježen *parun* (brodar) **Petar Hranuelli** sa svojim *trabakulom* (srednje velik dvojarbolni brod), a sljedeće godine se navodi isti taj Petar kao kapetan *brigantina* (veći dvojarbolni brod) „Pronađena Nimfa“ (*Nimfa Ritronata*) čiji otac **Ive** je vlasnik broda. Osim navedenog brigantina u vlasništvu Ive Hranuellija je i *brigantin* „Uskrsli mir“ (*La Pace Risorta*) kojim je upravljao **Frane Arnerić pok. Ivana.**[10] Obitelj je dala mnoge znamenite članove od kojih je poznat dolski župnik Dr. teologije i prava **Silvio Hranuelli**. Iz postirske grane ističu se župnik **Juraj Marija** (1765.-1835.) i liječnik **Juraj** koji je bio autonomaš, te kao i ostali članovi njegove obitelji pridonio je pobjedi autonomaša u Postirama za *Dalmatinski sabor* (1861). Osim njih poznat je i **Jerko** koji je bio izabran 1902. godine za načelnika porezne općine Dol-Postira, dok je njegov suvremenik i imenjak više puta nagrađivan (1906., 1908.) od *Dalmatinskog namjesništva* za proizvodnju stolnog ulja.[11]

Najstariji sačuvani popis „gracije soli“ iz 1718. godine navodi u Dolu šest obitelji Hranoelli u plemićkom staležu, a u Postirima su 1718. godine dvije obitelji ubilježene među plemstvom.[12] Popis iz 1773. godine[13] donosi u Dolu četiri obitelji Hranoelli plemićkog staleža, dok se iste godine u Postirima navode samo dvije plemićke obitelji Hranoelli. U zadnjem službenom popisu plemstva na Braču iz 1802. godine[14] u Dolu žive ovi članovi plemenite obitelji Hranoelli: **Ivan**, neoženjen, **Jakov pok. Stjepana** sa prvorođenim sinom **Ivanom**, **Ante pok. Jure** sa prvorođenim sinom **Jurom**, gospodin **Pavao pok. Jure** bez djece i **Vicko pok. Jure** sa prvorođenim sinom **Jurom**. Međutim, popis iz iste godine u Postirima bilježi ove plemiće Hranoellije: **Ivan pok. Jure** sa

→ 22

Štit je razdijeljen vodoravno na dva dijela. U gornjem modrom polju stablo sa zelenim granama na kojem se nalazi pet srebrnih ptica, a u donjem crvenom polju sučelice dvije srebrne golubice. Iznad štita je zlatna lisnata kruna. (Duišin)[19]

Per fess, azure five birds argent sitting on a tree with branches vert, and gules two doves respectant also argent. The shield topped with a leafy crown or. (Duišin)[19]

1 HAZU, Acta Bratientis, B. III. c- 70b,
2 Župni ured Dol na otoku Braču, Matična knjiga rođenih 1677 – 1802.
3 Postira – Spomenica u povodu 400. Obljetnice osnutka župe (1581 – 1981), Postira, 1981.
4 Župni ured Sv. Dujma Split, Matična knjiga vjenčanih 1720 – 1749.
5 Župni ured Postira, Matična knjiga rođenih 1714 – 1820.
6 Hrvatski biografski leksikon, Zagreb, 1998, Vol. 4. p. 437.
7 Državni Arhiv u Zadaru (DAZd), fond Brački arhiv, kutija 57.
8 Gospodnetić, Jugoslav, Brač i njegovo pomorstvo (I), Brački zbornik 17., Supetar 1995
9 DAZd, Spisi c. k. dvorskog komesara grofa od Goess (1802 – 1805), Privileggi, Filza III, folia V.
10 Gospodnetić, *Ibid.*
11 Hrvatski biografski leksikon, *Ibid.*
12 DAZd, fond Brački arhiv, kutija 50.
13 DAZd, fond Brački arhiv, kutija 137.
14 DAZd, Spisi Goess, *Ibid.*
15 DAZd, Spisi Generalnog Providura, Antonio Bernardo (1656 – 1660) fond 1., kut.21.
16 Ciccarelli, Andrea, Oservazioni sull'isola dela Brazza e sopra quella nobilita, Venezia, 1802.
17 DAZd, Heraldički Spisi Vlade,VIII/7 (1826), N. 17827/3173
18 Kuzmanić, Bruno i Nepo, Splitska prezimena (34), Slobodna Dalmacija, 22. ožujka 1988.
19 Viktor Anton Duišin, Zbornik plemstva u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji, Bosni-Hercegovini, Dubrovniku, Kotoru i Vojvodini. Svezak I, Zagreb, 1938, p. 323.

relics of ***St. Justinian***[3] *that the family kept in its house in Postira and in 1897 donated to the parish church, where they are still kept in the main altar. The Hranoellis are mentioned in the fraternity book of* ***Donji Humac****. A plebian branch of Hranuellis is recorded in the 1720 registers of* ***Split****, i.e. beside the noble Hranuellis there were also illegitimate members of the family. In 1720 in Split, Master* ***Josip Hranuelli*** *from Dol, who married* ***Manda Lovrić***,[4] *was an illegitimate descendant of noble Hranuellis. Josip and Manda had two sons,* ***Ivan*** *and* ***Nikola****, who were priests and lived in the laborer suburbs of* ***Veli Varoš****. Nikola was an assignee of lower clergy of the Split Cathedral, who managed to get them better terms in litigation against the Chapter assignee Prebendary* ***Alojz Cambi****. The illegitimate Hranoellis are found also in the Postira registers in about the same period, when they record the 1734 birth of* ***Ignacije***,[5] *the illegitimate son of Mr.* ***Jeronim Hranoelli*** *and* ***Bona Arnerić****, daughter of a Mr.* ***Petar****. In the Brač nobility council of 1637 one may find* ***Juraj Hranoević son of the late Nikola****,* ***Juraj Hranoević son of the late Ivan*** *and* ***Ivan Hranoević son of the late Jakov***,[6] *and one* ***Nikola Hranoelli son of the late Jerolim****, who was a judge in Postira in 1698. In 1724 a* giusticier *(surveyor)* ***Frane Hranoelli son of Mr. Pavle*** *is recorded in Dol.*[7] *A 1731 list of officials of the Brač municipality in Dol mentions a Judge* ***Pavao Hranoelli****, and in Postria in 1732 there is a tithe lessee Mr.* ***Jerolim Hranuelli***.[8] *Among the officials of the Brač municipality in 1802, as members of the Small or the Secret Council, are recorded* ***Peter Hranuelli son of the late Jure*** *and* ***Ante Hranoelli son of the late Jure****, while the treasurer (*camerlengo*) is* ***Ivan Hranoelli****.*

The family rose economically in the late 18th century when a branch began dealing in trade, transporting goods in its ships. In that period, i.e. from 1784, we know of an owner of a tartane *(small single-masted ship)* ***Hijacint Hranuelli****, and in 1793 a* parun *(shipowner)* ***Petar Hranuelli*** *with his* trabaccolo *(medium-sized two-masted ship). He is also found the following year serving as a captain of the* brigantine *(larger two-masted ship) "Recovered Nimph" (*Nimfa Ritronata*), owned by his father* ***Ive****, who also owned another brigantine, "Resurrected Peace" (*La Pace Risorta*), run by* ***Frane Arnerić son of the late Ivan***.[10] *The family had a number of eminent members, among them the parish priest of Dol,* ***Silvio Hranuelli****, a doctor of theology and law. From the Postira branch came the parish priest* ***Juraj Marija*** *(1765–1835) and the physician* ***Juraj****, an autonomist politician*

→ 32

Matea Brstilo Rešetar

Izložba „Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta“

U povodu obilježavanja 200. obljetnice rođenja **Ivana Kukuljevića Sakcinskog** (1816. – 1889.) **Hrvatski povijesni muzej** i **Gradski muzej Varaždin**, 8. prosinca 2016. otvorili su izložbu *„Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta“*.

Autori izložbe su dr. sc. **Marina Bregovac Pisk**, muzejska savjetnica, mr. sc. **Jelena Borošak Marijanović**, muzejska savjetnica i **Kristian Gotić**, kustos iz Hrvatskog povijesnog muzeja, **Ljerka Šimunić**, kustosica iz Gradskog muzeja Varaždin te dr. sc. **Ivana Mance** s Instituta za povijest umjetnosti. Autori likovnog postava su **Željko** i **Lana Kovačić** te **Lana Krpina**.

Izložbom prožetom biografskim podacima kroz deset tematskih cjelina prezentira se Kukuljevićevo djelovanje u vrijeme oblikovanja hrvatske nacionalne svijesti te njegov doprinos procesu nacionalne integracije i afirmacije u južnoslavenskom okviru naspram centralističkih namjera Beča.

Kao neumorni književnik, političar, povjesničar, epigrafičar, konzervator, arhivist i sakupljač umjetnina prvi je započeo s pothvatom znanstvenog argumentiranja i artikuliranja ukupnosti činjenica koje tvore hrvatski nacionalni identitet te ukazao na njegove osobitosti. Shvaćajući važnost institucija, a napose arhiva i muzeja u smislu sabiranja, čuvanja, znanstvenog obrađivanja i prezentiranja materijalnih svjedočanstava hrvatske baštine, vjerujemo da se Kukuljevića s pravom može nazvati začetnikom hrvatskog identiteta.

Kukuljevićev široki interes, njegova neiscrpna radna energija te živ i znatiželjan duh, nisu bili samo rezultat obilježja vremena u kojem je živio nego i karakterna i duševna svojstva njegove osobnosti. Kukuljevićev predan rad potpuno posvećen osnivanju temeljnih znanstvenih i kulturnih institucija te otvaranje mnogih pitanja i disciplina ključnih za nacionalni status hrvatskog naroda otvorio je prostor istraživačima budućih generacija sve do današnjih dana.

Exhibition “Ivan Kukuljević Sakcinski – the Initiator of Croatian Identity”

*Marking the 200th anniversary of the birth of **Ivan Kukuljević Sakcinski** (1816–1889), on 8 December 2016 the **Croatian History Museum** and the **Varaždin City Museum** opened an exhibition called* “Ivan Kukuljević Sakcinski – The Initiator of Croatian Identity“.

*The curators of the exhibition are **Marina Bregovac Pisk**, Ph.D., museum advisor, **Jelena Borošak Marijanović**, M.Sc., museum advisor and **Kristian Gotić**, curator, all from the Croatian History Museum; **Ljerka Šimunić**, curator from the Varaždin City Museum; and **Ivana Mance**, Ph.D., from the Institute of Art History. **Željko** and **Lana Kovačić** and **Lana Krpina** created the display and visual identity of the exhibition.*

Steeped in biographical detail, the exhibition presents Kukuljević's work in the era when Croatian national awareness was being shaped, showing his contribution to the process of national integration and recognition within the South Slavic framework (in opposition to Vienna's centralist agenda).

As a tireless writer, politician, historian, epigrapher, preservationist, archivist, and art collector, he was the first to make a scientific case articulating the factual basis for a Croatian national identity, and to highlight its specific features. There is good reason to call him the initiator of Croatian identity.

The broad scope of Kukuljević's interests, his inexhaustible energy, and his inquisitive spirit were not only a product of the time in which he lived, but also a result of his character and intellect. His dedication and commitment to establishing key scientific and cultural institutions, and to opening many scholarly questions and disciplines crucial to the national status of the Croatian people, created a foundation for future generations of researchers up to the present.

Grbovi, pečatnjaci i pečati pristigli u Narodni muzej po Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom te oni otkupljeni iz Zbirke Kukuljević nakon njegove smrti

Darovanjem ili zalaganjem Ivana Kukuljevića Sakcinskog, tijekom godina mnoštvo je predmeta pristiglo u **Narodni muzej**. Danas je gotovo nemoguće utvrditi njihov točan broj. Ivan Kukuljević Sakcinski sakupljao je slike, grafike, grbove, pečate, pečatnjake i numizmatiku, stvorivši tako tijekom godina, uz veliku biblioteku, pozamašnu zbirku različitih djela i predmeta značajnih za hrvatsku kulturnu i likovnu povijest. Ovom prigodom izložena su djela i predmeti koji su danas u zbirkama Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu, jednog od triju slijednika nekadašnjeg Narodnog muzeja.

U **Zbirci heraldike i sfragistike Hrvatskoga povijesnog muzeja** nalaze se tako predmeti koje je Ivan Kukuljević Sakcinski osobno sakupljao i darovao Narodnome muzeju, a potom i predmeti koji su pribavljeni na njegov poticaj preko pojedinaca i **Družtva za jugoslavensku pověstnicu i starine.** Predmeti otkupljeni nakon njegove smrti od strane trgovaca umjetninama u inventarima Narodnog muzeja navode se da potječu „Iz Zbirke Kukuljević“. Najveći broj predmeta odnosi se na pečatnjake i pečate utisnute u prirodni i crveni vosak, koji su pripadali plemićkim obiteljima, kulturnim, društvenim, znanstvenim, crkvenim gospodarskim i državnim institucijama, te na manji broj heraldičkih predmeta.

Pečatnjak plemićke obitelji Čačković od Vrhovine, početak 19. stoljeća (Hrvatski povjesni muzej)
***Seal of the noble family Čačković of Vrhovine**, beginning of the 19th century (Croatian History Museum)*

Coats of arms, seal matrices and impressions received by the National Museum from Ivan Kukuljević Sakcinski and purchased from the Kukuljević Collection after his death

*Thanks to donations made directly by Ivan Kukuljević Sakcinski or arranged by him, many items arrived in the **National Museum**. Today it is virtually impossible to ascertain their precise number. Ivan Kukuljević Sakcinski collected paintings, graphics, coat of arms, seal matrices and impressions, and coins, so that over the years, besides his immense library, he also created an extensive collection of artworks and other items important to Croatian cultural and art history. On this occasion, the works and items on display are currently held in the collection of the Croatian History Museum, one of the three successors to the former National Museum.*

*The **Croatian History Museum's Heraldry and Sigillography Collection** contains items collected by and donated to the National Museum by Ivan Kukuljević Sakcinski himself, as well as items obtained following his initiative from individuals and the* Society for South Slavic History and Antiquities. *The items purchased since his death by art dealers are described in the National Museum's inventory lists as originating in the "Kukuljević's Collection". Most of these items are seal matrices and impressions, pressed into natural and red wax, that belonged to noble families and cultural, social, scientific, ecclesiastic, economic, and state institutions, while there are also a number of heraldry items.*

1 *Nadopunitbeni inventar. / Popis predmeta nabavljenih 1901. Ravnateljstvo arheološkog odjela narodnog muzeja, Zagreb.* Dokumentacija Arheološkog muzeja u Zagrebu. Predmeti su navedeni pod sljedećim rednim brojevima: pečati od 1. do 15. i rednim brojem 32. te pečatnjaci od rednog broja 33. do 40.. Međutim, od ukupno 24 stavki, zbog manjkavog opisa u *Nadopunitbenom inventaru* i velikog broja istovjetnih predmeta iz Zbirke sfragistike, tri nije bilo moguće identificirati, a odnose se na predmete pod rednim brojem 9. „Pečat s ćirilskim natpisom“, brojem 12. „Pečat senjski sa sv. Jurjem (kopija)“, te brojem 13. „Mali nejasan pečat (Cvetković?)“.

2 Za primjer navodimo „2 voščena pečata od Splita“ koje je Kukuljević darovao Narodnome muzeju 1855.; *Gospodarske novine*, Zagreb, 27. siječnja 1855.

3 Za pojedine pečate u Zbirci možemo pretpostaviti da pripadaju poveljama koje se spominju u *Acta Croatica*, objavljenoj 1863. godine, a napose oni koji se odnose na pripadnike obitelji Drašković i Frankopan. U knjizi Kukuljević donosi napomene o otrgnutim pečatima i mjestu gdje se nalazi originalna listina, međutim nije navedeno mjesto pohrane pečata i jesu li uopće i bili sačuvani uz povelju.

1 Replenishment Inventory. / List of Items Obtained in 1901. Zagreb National Museum's Archaeology Department Directorate. Archive of Archaeological Museum in Zagreb. *Items are listed under following numbers: seal impressions under numbers 1–15 and 32; seal matrices under numbers 33–40. However, out of a total of 24 items, and due to a flawed description in the Replenishment Inventory and a large number of identical items from the Sigillography Collection, three items could not be identified, referring to items listed under numbers 9 "Seal with Cyrillic Inscriptions", 12 "Seal from Senj with St. George (copy)", and 13 "Small, indistinct seal (Cvetković?)".*

2 "2 wax seals from Split" can be cited as an example. Kukuljević donated these to the National Museum in 1855; Gospodarske novine*, Zagreb, 27 January 1855.*

3 It can be assumed that individual seals from the Collection belonged to the charters mentioned in the 1863 Acta Croatica*, in particular those which pertain to the members of the Drašković and Frankopan families. In his book, Kukuljević noted the torn-off seals and the location of the original charter, however, without mentioning the location at which the seals were deposited and whether they were stored together with the charter or not.*

Budući da Hrvatski povijesni muzej posjeduje velik broj sfragističkih predmeta, a napose pečata koji datiraju od XVI. stoljeća do razdoblja Kukuljevićevog djelovanja, one koji su pristigli u Muzej kao rezultat njegove sakupljačke djelatnosti možemo utvrditi samo ako za iste postoji pisani trag u inventarima Narodnog muzeja[1] ili onodobnoj periodici.[2] Isto tako, moguće je utvrditi i provenijenciju pečata utisnutih u crvenom vosku koje je Kukuljević prikupljao kao zemaljski arhivar, terenskim radom i osobnom korespondencijom, a na čijim je poleđinama vidljiv njegov rukopis. Što se tiče visećih pečata otrgnutih s listina, iste nije moguće povezati isključivo s Kukuljevićevom sakupljačkom djelatnošću te zahtijevaju opsežniji rad na izvorima.[3] Naime, valja istaknuti da se u Zbirci sfragistike čuvaju i viseći pečati otkinuti s listina koji su pripadali kaptolima i raznim crkvenim institucijama te plemićki viseći pečati koji su pripadali zbirci zagrebačkog biskupa **Haulika**. Isti su pribavljeni od strane *Družtva za jugoslavensku pověstnicu i starine*, a na poticaj Ivana Kukuljevića Sakcinskog.[4]

Pečat grada Varaždina, 15. st. (Hrvatski povijesni muzej)
***Seal of the City of Varaždin**, 15th century (Croatian History Museum)*

Grb obitelji Losonczy de Losoncz, početak 17. st. (Hrvatski povijesni muzej)
***Coat of arms of the Losonczy de Losoncz family**, beginning of the 17th century (Croatian History Museum)*

*Considering the large number of sigillographic items owned by the Croatian History Museum, in particular impressions dating from the 16th century to Kukuljević's era, the items obtained by the Museum as a result of his collecting activities can only be identified based on the National Museum's written records[1] or in the periodicals of the time.[2] Likewise, the provenance of impressions pressed into red wax, collected by Kukuljević in his capacity of a provincial archivist, can be established by field work and personal correspondence with his handwriting on the back. As for hanging seals torn off of charters, they cannot be exclusively linked to Kukuljević's collecting activities and thus demand extensive work on primary sources.[3] Namely, it should be noted that the Sigillography Collection contains hanging seals torn from charters that belonged to cathedral chapters and various ecclesiastical institutions, as well as the hanging seals of nobles that belonged to the collection of Zagreb Bishop **Juraj Haulik**. Those were obtained by the* Society for South Slavic History and Antiquities *at the prompting of Ivan Kukuljević Sakcinski.[4]*

Furthermore, according to the 1901 Replenishment Inventory *of the **National Museum's Archaeology Department Directorate**, many seal matrices*

4 Prema *Zapisniku ravnateljske sjednice Družtva za pověstnicu i starine Jugoslavenske* od 8. kolovoza 1851. godine doznajemo da je ravnateljstvo doznalo da biskup posjeduje „u svom arkivu sbirku i slike raznih otkinutih pečatah (...). Bi zaključeno da se ysve to zamoli"; *I. Zapisnik skupštine Družtva za pověstnicu i starine Jugoslavenske* od 1og listopada do 24a travnja 1855., Hrvatski povijesni muzej, inv. br. HPM/PMH 11937.

5 Hrvatski povijesni muzej je 1967. priredio je izložbu *Hrvatski gradovi 17. i 18. st. u pečatima i grafikama, Zbirka Ivana Kukuljevića Sakcinskog*. Tom prigodom izdan je i deplijan u kojem se donosi kratki tekst o njegovoj djelatnosti i značenju. Međutim, u tekstu koji se odnosi na njegovu izloženu zbirku pečata i pečatnjaka koja sadrži primjerke od 13. stoljeća do njegovih dana ne navodi se o kojim pečatima i pečatnjacima je riječ. Identifikaciju dodatno otežava nepostojanje dokumentacije o izložbi.

4 According to the Minutes from the Session of the Directorate of the Society for South Slavic History and Antiques *dated 8 August 1851, the Directorship had learned that the Bishop held "a collection and images of various torn-off seals in his archives (...). It was agreed to ask for it all."* I. Minutes of the Session of the Directorate of the Society for South Slavic History and Antiques between 1 October and 24 April 1855, *Croatian History Museum, inv. No. HPM/PMH 11937.*

5 In 1967 the Croatian History Museum organized an exhibition entitled Hrvatski gradovi 17. i 18. st. u pečatima i grafikama, Zbirka Ivana Kukuljevića Sakcinskog (Croatian towns in the 17th and 18th centuries in seals and graphics, Ivan Kukuljević Sakcinski Collection). A display posted at that occasion contained a short text on his activities and importance. However, a text on his exhibited collection of seal matrices and impressions, containing examples dated from the 13th century to his own time, does not specify the seal matrices and impressions in question. Their identification is exacerbated by the lack of exhibition documentation.

Također, prema *Nadopunitbenom inventaru* ravnateljstva **Arheološkog odjela Narodnog muzeja** za 1901., od **Moritza Schottena** iz **Samobora**, trgovca umjetninama, otkupljen je određeni broj pečata i pečatnjaka opisanih pod 24 redna broja. Moguće da je pod pojedinim rednim brojem bilo i više od jednoga komada i kao takve ih se može pronaći u inventarima HPM-a. Nije poznato na koji je način trgovac Schotten došao do predmeta, jer je samo za 1901. zabilježeno da pečati i pečatnjaci potječu iz Zbirke Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Za pretpostaviti je dakle da je Schotten i prije, a i u godinama nakon toga, prodavao pečatnjake iz njegove Zbirke koji su pripadali Kukuljevićevim suvremenicima, značajnim akterima povijesnih zbivanja, hrvatskim plemićkim obiteljima te kulturnim i znanstvenim institucijama.

Konačno, potrebno je uzeti u obzir i mogućnost da je nakon primopredaje slijednika Narodnog muzeja – **Arheološkog muzeja** u Zagrebu i Hrvatskoga povijesnog muzeja (tada **Povijesnog muzeja Hrvatske**) – koja je obavljena 1953., dio građe zaostao u Arheološkome muzeju.[5] ■

and impressions were purchased from ***Moritz Schotten****, an art dealer from* ***Samobor****, and described in 24 inventory items. There is the possibility that more than one object was recorded under a single item and those can be found in the Croatian History Museum inventories, and are presented in this catalogue as well. It remains unknown how Schotten acquired the objects, as in 1901 it was only recorded that the matrices and impressions originated from the Ivan Kukuljević Sakcinski Collection. It can be therefore presumed that Schotten had sold seals from his Collection that had belonged to Kukuljević's contemporaries, major participants in historic events, Croatian noble families, and cultural and scientific institutions in the years preceding and following 1901.*

Lastly, a possibility that should be considered is that part of the materials remained in the Archaeological Museum following the 1953 transfer between the National Museum's successor: the Archaeological Museum in Zagreb and the Croatian History Museum (then the History Museum of Croatia).[5] ■

---

10 → Leksikon: Ivan Kukuljević Sakcinski

3), 2002/04/07.; Stjepan Antoljak, Hrvatska historiografija, 2. dopunjeno izdanje, Zagreb: Matica hrvatska (Posebna izdanja), 2004., 394-415; ; Tomislav Galović – Emir O. Filipović, „Prilog bibliografiji radova o heraldici (s posebnim osvrtom na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu)“, *Arhivski vjesnik* LI (2008): 161-226 (163, 196); Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Varaždin / Varaždinske Toplice, 15. – 17. travnja 2010.*, ur. Tihomil Maštrović, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatski književni povjesničari. Znanstveni zbornici, sv. 12), Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo - Zagreb, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Sveučilište u Zadru, 2011.; Ivana Mance, *Zèrcalo naroda. Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti (Studije i monografije Instituta za povijest umjetnosti, knj. 38), 2012.; Mirjana Matijević Sokol, *Studia diplomatica. Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – FF-press, 2014., 41-45. ■

4 → *Lexicon: Ivan Kukuljević Sakcinski*

Addendum 1863) with some 3,000 bibliographic units documented for the period from 1483 until 1860. He wrote several biographic studies and lexicographic works (e.g. Tribe of the Counts of Oršić*, 1846,* Pavao Skalić*, 1875,* Beatrica Frankopan and her Kin*, 1885,* Famed Croats of Past Centuries*, 1886,* Dictionary of Yugoslav Artists*, Vol. 1–5, Zagreb, 1858–1860).*

In heraldry, in the second half of the 19th century, a special place is held by his manuscript Coats of Arms of Croatian Families *(I–II) kept in the* ***Croatian State Archives*** *in Zagreb. There he collected valuable pictorial materials. In his manuscript heritage in the* ***National and University Library*** *in Zagreb are his heraldry notes (R 6005), and the coats of arms and seals he collected in the* ***Croatian History Museum*** *and elsewhere. In the* Archives for Yugoslav Historiography *he published "Illyrian Families in Venetian Nobility" (I/1851), and in the article "Krk and Rab" (IV/1857; extract published in the proceedings* Baščanska ploča *I, Zagreb, 1988) he wrote about the arms on the belfry of the monastery church of St. Lucia in* ***Jurandvor*** *near* ***Baška****. His sphragistics paper is titled "Explanation of some antiquities illustrated on a lithography tablet" (III/1854). In 1870 he reported on the findings of the Croatian charter of nobility (the* Cetingrad Charter*) of 1 January 1527 confirming the choice of* ***Ferdinand I Habsburg*** *as the Croatian king (*Zatočnik *II/64). For Croatian history, it is an extremely important monument, not only diplomatic, but also heraldic and sphragistic. However, Kukuljević's most important work in heraldic research is the posthumously printed monograph* Medieval and Modern Age Inscriptions on Churches, Public, and Private Buildings etc. in Croatia and Slavonia *(Zagreb, 1891) where each inscription is provided along with data on preserved coat of arms (e.g. on grave stones, stone reliefs etc.) and brief descriptions. Among others, we may single out the 1927* ***Julije Kempf*** *paper publishing Kukuljević's letters discussing genealogies and arms of the Saić, Malakoczy, Orehoczy, and Kešković families (*Die Drau *LX/1927, 86).*

Without any formal education in history sciences (since he had only a military education), and considering the location, period, and circumstances of his activities, Kukuljević left a grand historiographical opus, that was in principle confirmed by extensive subsequent research (in spite of some justifiable criticism). Although in 1866 he renounced the honor of membership in the ***Academy of Science and Arts*** *(he was later elected an honorary member), he was an extraordinary or honorary member of several domestic and foreign scientific institutions and societies including academies and universities.*

Ivan Kukuljević Sakcinski died in ***Puhanovec*** *near* ***Sveti Križ Začretje*** *on 1 August 1889. He was buried in the Illyrian Arcades at the Mirogoj cemetery in Zagreb.*

His heritage is kept mostly in the Archives and Library of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb. Other legacy holdings today are in Zagreb (Croatian State Archives, National and University Library, Croatian History Museum) and Varaždin (State Archives in Varaždin, Varaždin City Museum).

Several exhibitions and scientific conferences on Kukuljević's life and work have been organized. For example, for his bicentennial the Academy Archives and Library mounted an exhibition on his manuscript and printed legacy and his personal collection (curated by Marinko Vuković, Tamara Runjak, and Ivana Burać).

He was a prolific writer, with more than 600 works to his credit (translated into German, Czech, French, Polish, Russian, Slovakian, and Slovenian). His importance and the influence of work is demonstrated by over 800 articles and books published about him. ■

Stanislav Jesenovec

Bilješke operativnog zastavoslovca

Notes of an Operative Vexillologist

Stanislav Jesenovec dvadesetak godina aktivno djeluje u Sloveniji na edukaciji građana i političara o pravilnoj javnoj uporabi zastava. Često objavljuje članke o pravilnoj uporabi državnih, općinskih, komercijalnih, i drugih zastava u časopisima i revijama u Sloveniji i nerijetko savjetuje administracije prilikom postavljanja zastava. Svoj poziv naziva *operativnim zastavoslovcem/veksilologom*. Na naš poziv, s nama je podijelio nekoliko bilješki o svojem djelovanju. (Ur.)

For some twenty years Stanislav Jesenovec has worked actively to educate citizens and politicians in Slovenia on proper public flag use. He frequently publishes articles on appropriate flag use in journals and magazines in Slovenia and consults with various administrations on flag display. He calls himself an operative vexillologist. *We asked him to share some notes on his efforts with us. (Ed.)*

Prvi put sam izvjesio zastavu **Slovenije** uz balkon u Frankovom naselju u **Škofji Loki**. Zastupnik **Miroslav Mozetič** me je na predavanju za zastupnike i kandidate *Slovenskih kršćanskih demokrata* u Ljubljani upozorio, da nije pravilno istaknuta. Proučivši potom njegovu primjedbu i odredbe *Zakona o grbu, zastavi i himni Republike Slovenije te o slovenskoj narodnoj zastavi*, koji vrijedi od 11. studenog 1994., shvatio sam da je tu zastavu zapravo dozvoljeno isticati samo na koplju ili jarbolu pod kutom od 45 do 90 stupnjeva. A prema njoj onda i druge zastave. Nepravilnost sam popravio i od tada godinama za sve državne blagdane te za svjetske ili olimpijske uspjehe slovenskih sportaša ističem na našem domu **zastavu Slovenije**[1] i **slovensku narodnu zastavu.**[2] **Zastavu EU** sa zastavom Slovenije ističem 9. svibnja. U Škofji Loki sam isticao zastavu Slovenije, slovensku narodnu zastavu i **zastavu Općine Škofja Loka**.

①

Kad sam se prije osamnaest godina preselilo u okolicu Kranja svojedobno sam isticao i zastavu **MO Kranj**.[3] Tom akcijom su i nju građani mogli upoznati. No kasnije je odlukom zabranjena njezina uporaba, bez posebne dozvole općinske uprave. Meni, nažalost, takvu nisu izdali. (Slika 1) Imam i svoju osobnu zastavu, bijelo, crveno, plavo i žuto, s tim da je posljednja boja dvostruke širine. Svi nosači, odnosno koplja su uvijek optimalno uređeni. Zastave su potpuno čiste i izglačane. Zanimljivo je da u više od dvadeset godina ti moji postupci nisu ni najmanje zainteresirali uredništvo monopolskog regionalnog časopisa *Gorenjski glas*.

Među odgojno-obrazovnim institucijama prva je poštovanje prema zastavama iskazala **Gimnazija Kranj**

1 Zastava Slovenije državna je slovenska trobojnica z grbom Slovenije u uglu od 24.6.1991.
2 Slovenska narodna zastava je trobojnica bez grba od 23.9.1848. i ponovo od 11.11.1994.
3 *Mestna občina*, hrv. Gradska općina, naziv vrste jedinice lokalne samouprave u Sloveniji.

The first time I hoisted the flag of ***Slovenia*** *next to my balcony in the Frank settlement in* ***Škofja Loka****, the MP* ***Miroslav Mozetič*** *pointed out that my flag was not properly displayed (he was attending a lecture for MPs and candidates of* Slovenian Christian Democratic Party *in Ljubljana). Afterwards, studying his objection and the provisions of the* Law Regarding the Coat of Arms, the Flag, and the Anthem of the Republic of Slovenia and the Flag of the Slovene Nation *(valid from 11 November 1994), I understood that the flag is indeed allowed only to be displayed on a staff or a pole at an angle between 45 and 90 degrees. And according to it, other flags should follow. I corrected my errors and ever since, for each state holiday and in honor of all the international and Olympic successes of Slovenian athletes, I hoist the* ***flag of Slovenia***[1] *and the* ***flag of the Slovene nation***[2] *at our house. I display the* ***flag of the European Union*** *along with the flag of Slovenia on each 9 May (European Liberation Day). While I lived in Škofja Loka I hoisted the flags of Slovenia, the Slovene nation, and the* ***Municipality of Škofja Loka****.*

When I moved to the outskirts of Kranj eighteen years ago, I substituted the flag of the ***MO Kranj****.*[3] *I hoped the citizens would thus become acquainted with it. However, a new decision proscribed such use without a permit from the municipal administration, which unfortunately was denied to me. (Fig. 1) I also occasionally fly my personal flag, white-red-blue and yellow, the last stripe being double width.*

1 The flag of Slovenia is the state tricolor with the Slovenian coat of arms in the canton, since 24 July 1991.
2 The flags of the Slovene nation is the tricolor without the arms since 23 September 1848 and again since 11 November 1994.
3 Mestna občina, *Eng. Civic Municipality, type of the unit of local self-government in Slovenia.*

17 → Heraldička baština plemićke obitelji Hranuelli

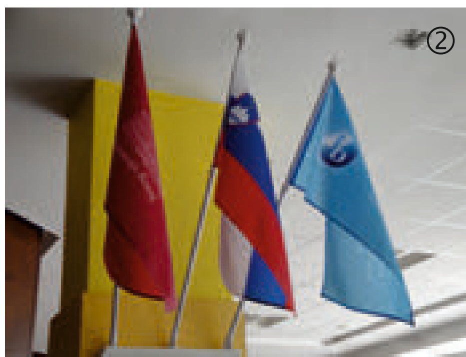
prvorođenim sinom **Jurom** i njegovim drugim sinom **Nikolom**, zatim gospodin **Josip pok. Petra**, neoženjen, **Nikola pok. Frane** bez potomaka i **Petar pok. Jure** sa prvorođenim sinom **Jerolimom**. Iz svega je vidljivo da su Hranoevići (Hranoelli) pripadali izvornom bračkom plemstvu i stoga se nalaze u popisu bračkog plemstva iz 1657. godine,[15] kao i u popisu iz 1802 godine.[16] Među bračkim plemićkim obiteljima koje su zatražile priznanje i potvrdu plemstva od austrijske vlasti nalazi se i obitelj Hranoević ili Hranoelli. Godine 1826. zatražili su priznanje[17] i potvrdu plemstva **Ivan Hranoelli pok. Jakova**, **Juraj Hranoević pok. Ivana-Antuna** svi iz Dola; braća **dr. Juraj-Marija**, **Nikola**, **Ante**, **Petar**, **Frane** i **Josip-Jerolim Hranoelli pok. Ivana** svi iz Postira. Zanimljiv je podatak o splitskoj lozi plemenitih Hranoellija za koje znamo da je godine 1798. u Splitu zabilježeno vjenčanje **Antice Hranuelli** sa **Zuanom (Ivanom) Dolcijem** iz **Verone**,[18] a u XIX. stoljeću nalazimo ih u istom gradu naslovljene s titulom gospodin. Danas se svi pripadnici plemićkog roda pišu Hranuelli. ■

na Koruškoj cesti u Kranju, odnosno je njezin ravnatelj **mag. Franc Rozman**. Pročitao sam u novinama da su gimnazijalci bili u posjeti svojim kolegama u Danskoj. Ostali su iznenađeni, kada su ih domaćini dočekali sa zastavom Slovenije. Ravnatelju sam pisao, da bi bilo primjereno isto tako učiniti kod njih. Uskoro su svim prolaznicima zastavama javljali da su kod njih u posjeti srednjoškolci iz ove ili one zemlje i da izvrsno surađuju. Za strane zemlje pri tome uvijek preporučujem izvorne razmjere njihovih zastava. Gimnazija sada ima u zajedničkim prostorima stolne zastavice Slovenije, EU, i MO Kranj, a u predvorju na postolju istaknute su zastave Slovenije, EU, MO Kranj i Gimnazije, dok su na stupu ispred zgrade zastave Slovenije, EU i MO Kranj, koje su početkom prošle školske godine zamijenjene zastavom Slovenije, novom zastavom gimnazije i **zastavom IBO**.[4] I te su i na jarbolima uz gimnazijsku zgradu i zaštićenu sekvoju. Za posjete postoji i komplet stranih zastava. Operativnu zadaću ravnatelja provode sada njegova pomoćnica **mag. Fani Mavrič**, a novi komplet sa zastavom IBO osigurala je voditeljica programa međunarodne mature, **profesorica Nataša Kne**. (Slika 2)

Zadržimo se još malo u Kranju. Nakon nekoliko godina mojih nastojanja gradonačelnik **Mohor Bogataj** je u svojem drugom mandatu 2006. shvatio da su pravilno uređene zastave također dio pozitivnog imena grada i općine. Po ulasku Sloveniju u EU je odredio da se ispred općinske zgrade postave četiri jarbola, koji omogućuju pravilno, vodoravno isticanje zastava. Zajedno s nama je potom često ponosno promatrao vijoreće zastave Slovenije, EU i MO Kranj. Dozvolio mi je i omogućio da nakon 15 godina uporabe pregledam zastave svih javnih institucija u MO Kranj. Narednih mjeseci smo većinu

All staffs are always arranged optimally and the flags clean and ironed. However, for more than twenty years, these actions failed to attract the attention of the editors of the regional monopolistic journal Gorenjski glas.

*Among our local educational institutions, the first to display respect toward flags was **Kranj Gymnasium** (high school) on the Carinthian road in Kranj. I had read in a newspaper that when its students visited colleagues in Denmark they were surprised when their hosts greeted them with the flag of Slovenia. I wrote to the director, Mag. **Franc Rozman**, mentioning that it would be appropriate to reciprocate on the return visit. Soon, the school would use flags to announce publicly to all passersby the country from which any high school students were visiting. For such occasions I always recommend flying the foreign country's flag in its*

②

③

④

*proper proportions. The gymnasium now displays in its common areas the table flags of Slovenia, the EU, and MO Kranj; in its lobby the flags of Slovenia, the EU, MO Kranj, and the gymnasium itself; and on the lamppost outside the flags of Slovenia, the EU, and MO Kranj (these were replaced at the beginning of the last school year with the flag of Slovenia, a new flag of the gymnasium, and the **IBO flag**.[4] These also fly on the poles next to the gymnasium building and the protected sequoia tree. There is also a set of foreign flags ready for visits. The flag work of the director is now carried out by his deputy, Mag. **Fani Mavrič**, and a new set with the IBO flag was acquired by the head of the international graduate program, **Prof. Nataša Kne**. (Fig. 2)*

*Let us stay a bit longer in Kranj. After several years of my efforts, Mayor **Mohor Bogataj**, realized during his second term in 2006 that properly arranged flags are also a part of the positive image of the city and the municipality. After Slovenia entered the EU, he realized that the four poles in front of the municipal building allowed for an appropriate horizontal display of flags. He would afterwards often watch, together with some of us, the fluttering flags of Slovenia, the EU, and MO Kranj there. He allowed me to inspect the flags of all of the public institutions of MO Kranj after 15 years of use. In the following months we properly arranged most of the flag locations and the flags displayed there, and we continued to do so for the new public buildings. I can happily report that MO Kranj is the best-ordered municipality in Slovenia in that regard. I am only sorry that we have not managed to display the flag of the Slovene nation on the fourth pole in front of city hall, even though the building itself is located on Slovenian Square.*

*To mention a curiosity from the period when Slovenia held the European Union presidency: we hoisted horizontal flags of Slovenia, the EU, the EU presidency, the other EU member states, and the MO Kranj—all in the proper proportions—at **Slovenian Square** and **Maister Square**. (Fig. 3) We flew them in spite of a strong wind and the cold on the eve of **Prešeren Day** (8 February, the Slovenian cultural holiday). The mayor, **Damijan Perne**, was, unfortunately, not ready to buy a specially ordered correct flag of the EU*

4 *International Baccalaureate Organization*, međunarodna neprofitna organizacija, koja provodi međunarodno priznate programe obrazovanja.

5 Zastava sa znakom ili logotipom tvrtke, institucije, vrtića, škole, …

4 International Baccalaureate Organization, *an international non-profit organization, performing internationally recognized educational programs.*

5 *A flag with an emblem or logo of a company, institution, kindergarten, school, ...*

mjesta za zastave primjereno uredili, kao i zastave na njima, te smo to nastavili i kod novih javnih zgrada MO Kranj. S veseljem mogu izvijestiti da je kranjska općina sigurno u tom pogledu najbolje uređena u Sloveniji, a žao mi je, da na slobodni četvrti jarbol ispred općine nismo stavili slovenske narodne zastave, iako je općinska zgrada upravo na Slovenskom trgu.

Spominjem zanimljivost iz razdoblja predsjedavanja Slovenije Europskom Unijom. Na **Slovenski trg** i **Maistrov trg** u Kranju postavili smo vodoravne zastave izvornih razmjera Slovenije, EU, predsjedanja, drugih članica EU i MO Kranj. (Slika 3) Postavili smo ih unatoč snažnom vjetru i hladnoći uoči **Prešernovog dana** (8. veljače, slovenski kulturni blagdan). Na koplje pak ispred općinske zgrade, gradonačelnik **Damijan Perne**, nažalost, nije bio spreman kupiti posebno naručenu ispravnu zastavu predsjedanja, pa je uprava MO Kranj pola godine predsjedanja provela bez te zastave. Unatoč tom što se većina vezanih događanja odvijala u obližnjem dvorcu **Brdo**.

Zanimljivo je da se može vrlo često čuti ili pročitati da domoljubna ili državotvorna svijest u Sloveniji nije dovoljno razvijena. Svi očekuju da se ta oblikuje prije svega u školama. Prema do sada viđenom, to i nije baš moguće, jer se ni škole kao ni organizacije njihovih zaposlenika ne odlučuju pribaviti stručna znanja na tom području. Vrata su odgojno-obrazovnih institucija otvorena pak za nebrojeno drugih aktivnosti, koje s obrazovanjem nemaju nikakve veze. Ipak, ima i dobrih primjera: u OŠ *Ciril Kosmač* u **Piranu** je v.d. ravnateljice **Snežana Gustinčič** ustanovila da imaju potpuno neuređene zastave u toj školi i u njezinoj podružnici u **Portorožu**. I imala je pravo. Kako škola djeluje u dvojezičnom slovensko-talijanskom području, morali smo se odlučiti kuda, među četiri zastave, dolazi zastava **talijanske narodne zajednice**. Opredijelili smo se da je njezino mjesto odmah iza zastave Slovenije, a ispred zastava EU i **Općine Piran**. Zašto? Tako pozicionirana govori da je talijanska skupina dio Slovenije, a da je postavljena iza zastave EU, to bi značilo da je u Piranu u posjeti netko iz **Italije**. (Slika 4) S tako predloženim rješenjem suglasio se i protokol Republike Slovenije. Iako smo smatrali da bi ispred ili u školama trebale biti postavljene zastave izvornih razmjera, ovdje smo odlučili slijediti odluku Općine Piran, koja propisuje da i zastava talijanske zajednice ima razmjer širine i dužine 1:2.

*presidency, so for the six months of the presidency the administration of MO Kranj went without displaying the flag on masts in front of the municipal seat. Despite that, the majority of related events indeed took place at **Brdo** Fort nearby.*

It is notable that one may often hear or read that the patriotic and statehood conscience in Slovenia is not adequately developed. Everyone expects that it would be formed first of all in schools.

Po narudžbi dizajneri u Sloveniji „standardno" izrađuju za naručitelje svih vrsta uglavnom okomite znakovne zastave u razmjeru oko 3:1 za isticanje na jarbolima sa jednostranom ručicom. Očito je da se niti ne zapitaju hoće li se takve zastave rabiti samostalno, ili zajedno npr. uz zastavu Slovenije, strane države, slovensku narodnu zastavu, narodne zajednice, EU, općinsku ili kakvu drugu. Iako mnogi od tih naručitelja imaju svoje oznake ili dokumente izrađene za vodoravnu uporabu. U jednoj bilješci o uporabi zastava, kakve su u dvadeset godina objavljene u kojih devet milijuna primjeraka u raznim slovenskim časopisima i magazinima, upotrijebio sam fotografiju zastava Slovenije, EU i danske tvrtke **Danfoss** koje se vijore ispred njihove tvornice u Kamniku. Budući da su Danci poznati po tome da poštuju svoju državu i njezine simbole, te vrijednosti njeguju i u tuđini. Tako su bili prvi u Sloveniji koji su se odlučili da na jarbole ispred tvornica u Kamniku i Ljubljani (Slika 5) svoju zastavu tvrtke postave vodoravno, tako kao što treba biti istaknuta i zastava Slovenije i uz nju i zastava EU. Kažu da je ta promjena među zaposlenicima i gostima vrlo dobro prihvaćena. ✶

But according to what we have seen so far, it is hardly possible, as neither the schools nor their employee organizations of choose to develop any expertise in the area—although the doors of educational institutions often seem to be open for many other activities that have nothing to do with education! But there are positive examples as well: at Ciril Kosmač *Primary School in **Piran**, acting director **Snežana Gustinčič** found out that the school's flags were entirely disorganized there and in its subsidiary school in **Portorož**. And she was right. As the school works in the bilingual Slovenian-Italian region, we had to decide where, among the four flags, would the flag representing the **Italian ethnic community** fly. We decided to place it right after the flag of Slovenia, and before the flags of the EU and the **Municipality of Piran**. Why? This order of precedence reveals that the Italian community is part of Slovenia, while if it were set after the EU flag, it would imply that someone from **Italy** were visiting Piran. (Fig. 4) This solution also agreed with the state protocol of the Republic of Slovenia. Although we generally consider that in front of or within schools flags should be displayed in their proper proportions, here we decided to follow the decision of the Municipality of Piran, prescribing a width-to-length ratio of 1:2 for the Italian community flag, matching the other flags.*

*Designers in Slovenia usually make all kinds of mostly vertical, emblematic flags for their clients, in the ratio of 3:1, to be hoisted from poles with an outrigger. It is obvious that neither designer or client asks the question whether such flags would be used on their own or together with other flags, such as those of Slovenia, a foreign country, the Slovene nation, an ethnic community, the EU, a municipality, or another entity. Furthermore, many of those clients have symbols or logos meant to be read horizontally. In one instance of such flag use, printed in more than nine million copies altogether in various Slovenian magazines and papers for over 20 years, a photo showed the flags of Slovenia, the EU, and **Danfoss** (a Danish firm) flying in front of its factory in Kamnik. The Danes are known for respecting their state and its symbols and they carry these values abroad. Thus they were the first in Slovenia to fly their company flag horizontally, on the poles in front of their factories in Kamnik and Ljubljana (Fig. 5), like the flags of Slovenia and EU alongside them. They say that the change was well accepted among employees and guests.* ✶

Hrvatska trobojnica kao austrougarska pomorska trgovačka zastava!?

Zapisnici sjednica **Carevinskog vijeća** (*Reichsrat*), parlamenta cislajtanijske (austrijske) polovine **Dvojne Monarhije**[1] otkrivaju jednu zanimljivu i uglavnom nepoznatu epizodu iz povijesti hrvatske (ali i austrijske i mađarske) veksilologije. Na dvije sjednice s Drugog zasjedanja Vijeća iz 1869. godine[2] nalazi se pokušaj uspostave posebne zastave za „slavensku obalu istočnog Jadrana“. Kao što nam je poznato, tako nešto se nikada nije ostvarilo do pada Monarhije, no vrlo vjerojatno predstavlja prvi pokušaj uvođenja hrvatske trobojnice na Jadran.

Treća sjednica 2. zasjedanja Carevinskog vijeća održana je u Beču, 9. kolovoza 1869. pod predsjedanjem predsjednika Princa **Carlosa Auersperga**, a zapisnik je vodio **Luka Svetec**,[3] koji je i jedan od protagonista ove priče. Svetec (1826. – 1921.) slovenski je pravnik, pisac i jezikoslovac, koji je u to vrijeme bio jedan od najutjecajnijih vođa „staroslovenaca“, konzervativne nacionalne opcije. Po završetku studija obnašao je dužnosti i u Hrvatskoj, a u 1860-im godinama niz državnih službi u Sloveniji. Kranjski državni zbor imenovao ga je 1867. za poslanika u Carevinskom vijeću

Jedna od točaka dnevnog reda su predstavke (peticije) Vijeću, koje građani podnose preko pojedinog poslanika. Dok se o ostalim predstavkama nije raspravljalo i proslijeđene su Odboru za predstavke, posljednje dvije naširoko su obrađene. Podnesene su preko poslanika Sveteca: **predstavke brodovlasnika i trgovačkih kapetana iz Trsta i Bakra o promjeni austrijske pomorske zastave**. Svetec je tražio da naglas pročita cjelovit sadržaj predstavki, u njemačkom prijevodu, koji je bio priložen originalnom tekstu dostavljenom na „srpskohrvatskom“ jeziku, a stoga nam je cijeli tekst prijedloga sačuvan u dodatku zapisnika.[4]

Naveden je zapravo samo tekst tršćanske predstavke od 4. srpnja 1869., a za pretpostaviti je da je bakarska bila identična ili vrlo slična. Brodovlasnici i kapetani protive se novoj zastavi koja se trebala uvesti u uporabu na moru od 1. kolovoza, a prema Članku VI. Zakona od 24. rujna 1867. o uvođenju nove austrougarske trgovačke zastave. Tim je zakonom uvedena poznata dvojna austrougarska zastava, sastavljena od crveno-bijelo-crvenih pruga austrijske i crveno-bijelo-zelenih pruga mađarske zastave, svaka s odgovarajućim grbom u sredini. Traži se da se navedeni zakonski članak u dijelu koji se odnosi na zastavu suspendira i zamijeni „na ustavan način“ drugom odredbom. Predlažu jedno moguće drugačije rješenje, a traže da se u novo rješenje, kakvo god ono bilo, uključe „slavenske boje“ te to naširoko obrazlažu. Naime, smatraju da, s obzirom da sve nacije u Monarhiji imaju ista prava, nije pravedno da pomorci, koji čine nadmoćnom velikom većinom Slaveni („a uglavnom Srbohrvati“) s područja od Trsta do Kotora, plove pod zastavom „dvostrukog tutorstva“, umjesto pod svojim nacionalnim bojama. Izgled predložene zastave bio je priložen predstavci, no u sačuvanim zapisnicima nije uključen. Iz samog teksta predstavke nije potpuno jasno kako je prijedlog izgledao, no čini se sljedeće: da zastava sadrži „Slavenske boje“, da sadrži bijeli križ preko cijele zastave, te da u njegovoj sredini

Moguća rekonstrukcija prijedloga.
Possible reconstruction of the proposal.

1 Zahvaljujem gospodinu Josu Poelsu koji mi je prije više godina ljubazno ukazao na ove materijale. / *Thanks to Mr. Jos Poels, who kindly pointed me to these materials several years ago.*

2 *Stenographische Sitzungs-Protokolle der Delegation des Reichsrathes. Zweite Session. Wien, 1869*. Wien: Aus der kaiserlich-königlich Hof- und Staats-druckerei. 1869. http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=spd&datum=00020001&seite=00000001&zoom=2

3 *Delegation des Reichsrathes – 3. Sitzung der 2. Session. Idem.* pp. 9–42. http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spd&datum=0002&size=45&page=61

4 *Anhang. (Deutsche Uebersetzung der Petitionen der Schiffsrheder und Mercantil-Capitäner aus Triest und Buccari um Aenderung der österreichischen Flagge.) Idem.* pp. 40–41. http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spd&datum=0002&page=60&size=45

The Croatian Tricolour as a Potential Austrian-Hungarian Merchant Ensign!?

*The proceedings of the **Imperial Council** (*Reichsrat*), the parliament of the Cisleithanian (Austrian) part of the **Dual Monarchy**,[1] reveal an interesting and mostly unknown episode in the history of Croatian (and Austrian and Hungarian) vexillology. Two meetings of the 2nd Session of the Imperial Council of 1869[2] reveal an attempt to establish a separate flag for the “Slavic coast of the Eastern Adriatic”. As we far as we know, it was never realized under the Monarchy, but probably repre-sented the first attempt to introduce the Croatian tricolor on the Adriatic.*

*The third meeting of the 2nd Session of the Imperial Council was held in Vienna on 9 August 1869, chaired by Prince **Carlos Auersperg**, and the minutes were taken by **Luka Svetec**,[3] a protagonist in this story. Svetec (1826–1921) was a Slovenian lawyer, writer, and philologist, at the time among the most influential “Old Slovenes”, the conservative national option. After his studies, he held offices in Croatia and a series of state positions in Slovenia in 1860s. The Carinthian State Assembly appointed him a deputy to the Imperial Council in 1867.*

*Among the items on agenda were petitions to the Council, delivered from citizens through individual deputies. While various other petitions were passed to the Petitions Committee without discussion, the last two were dealt with at length. They were submitted though Deputy Svetec: the **Petitions by Ship-Owners and Merchant Captains from Trieste and Buccari on the Modification of the Austrian Ensign**. Svetec asked to read aloud per extensum the German version of the petition text, which was attached to the original text submitted in “Serbocroatian”. Thus the full text of the proposal is preserved in the appendix to the minutes.[4]*

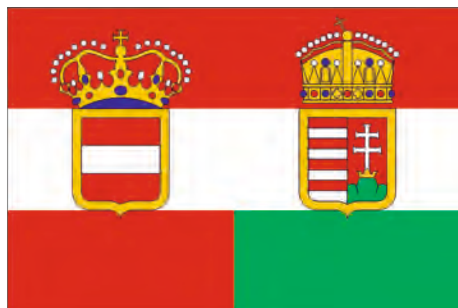
Although only the text of the petition from Trieste (Trst) is included, dated 4 July 1869, it may be assumed that the petition from Buccari (Bakar) was identical. The ship-owners and captains opposed the new flag that was to be introduced for use at sea on 1 August, under Article VI of the Law of 24 September 1867 on the introduction of the new Austrian-Hungarian merchant flag. The law introduced the well-known dual Austrian-Hungarian ensign, consisting of an impaled flag combining the red-white-red stripes of the Austrian and the red-

prikazuje grb Austrijskog doma. Spekulativna rekonstrukcija predloženog rješenja mogla bi biti zastava s bijelim latinskim (skandinavskim) križem koji odvaja crvena polja gore i plava polja dolje, te štit (s krunom?) s austrijskim crveno-bijelo-crvenim poljima. Uključivanje austrijskog grba objašnjeno je i potrebom kontinuiteta te time da je on neutralan simbol (kao znak carskog doma) i ne može biti predmet protivljenja pojedinih nacija u Monarhiji.

Dalje, navodi se da 18 milijuna Slavena u Monarhiji, a koji su jedini u njoj pomorska nacija, zaslužuju svoje boje u zastavi, koja bi tako bila znatno ljepša i primjerenija od „ružne i neuobičajene" dvojne zastave „loše kombiniranih boja" u kojoj su „sasvim neuobičajeno dva grba".

Odbor za predstavke razmotrio je prijedlog te je na 12. sjednici 2. zasjedanja 26. kolovoza 1869.[5] Dr. **Carl Mandelblüh** je u ime Odbora izvijestio da su **Ministarstvo kraljevstava i zemalja zastupljenih u Carevinskom vijeću** i **Ministarstvo zemalja ugarske krune** (dakle glavna ministarstva pojedinih polovica Monarhije) postigli dogovor o carinskom i trgovinskom sporazumu, a koji određuje i da će se rabiti jedinstvena zastava za sve trgovačke brodove, a koja uključuje i ugarske boje i grb. Stoga je **Ministarstvo trgovine kraljevstava i zemalja zastupljenih u Carevinskom vijeću** imalo ovlasti propisati Odlukom od 6. ožujka 1869. jedino i isključivo „sadašnju zastavu", čemu je slijedila odluka **Njegovog Carskog i Kraljevskog Apostolskog Veličanstva**, a kojom je za uvođenje nove zastave određen datum 1. kolovoz 1869. Nadalje, Odbor izvješćuje da, temeljem Zakona od 21. prosinca 1867. koji određuje nadležnosti zajedničkih poslova, trgovina nije u nadležnosti Delegacije Carevinskog vijeća, pa stoga nije ni pitanje zastave. S druge strane, Odbor zaključuje da uvođenje nove trgovačke zastave ima za posljedicu promjenu zastava na konzularnim uredima, koji su u nadležnosti **Ministarstva vanjskih poslova** te spominje da je to Ministarstvo predvidjelo 28 000 forinti izvanrednih troškova za promjenu zastava u 1870. godini. Također odlučeno je da se radi štednje dotadašnje zastave na uredima ne mijenjaju i da ostanu u uporabi te da se promjena provodi postupno prema stanju pojedine zastave. Dakle s obzirom da se promjena zastave tiče i Ministarstva vanjskih poslova, Odbor za predstavke predlaže da se donese odluku da se Predstavka proslijedi na daljnje postupanje visokom Ministarstvu vanjskih poslova, što je i usvojeno.[6]

Što se s prijedlogom nove zastave u Ministarstvu vanjskih poslova dogodilo, iz ovih dokumenata, nije nam poznato, no iz povijesti znamo da se nova „dvojna" zastava nastavila rabiti sve do kraja postojanja Monarhije. Ipak, vrijedi zabilježiti ovaj, vrlo vjerojatno prvi, pokušaj uvođenja hrvatske trobojnice na Jadran. Zanimljivo je da ovu epizodu ne nalazimo u literaturi o austrijskim/ugarskim pomorskim zastavama, koja inače detaljno navodi prijedloge i razmatrana rješenja osobito u vrijeme dualizacije,[7] kada su se dvije polovine Monarhije neprekidno natezale oko rješenja državnih simbola. ■

Zastava uvedena 1. kolovoza 1869.
The ensign introduced on 1 August 1869.

5 *Delegation des Reichsrathes – 12. Sitzung der 2. Session. Idem.* pp. 301–329. http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spd&datum=0002&size=45&page=321

6 Prema drugom zapisniku, Dr Mandelblüh kao drugi grad iz kojeg je poslana predstavka spominje Boku Kotorsku [Bocca di Cattaro], a ne Bakar [Buccari]. Nije jasno u kojem je zapisniku greška, a oba grada su tada bile važne luke s razvijenim hrvatskim pomorstvom. / *According to the second proceedings, Dr Mandelblüh mentioned the second city where the petitions were signed as Bocca di Cattaro [Boka Kotorska, then in Dalmatia, today in Montenegro] instead of the Buccari [today Bakar, near Rijeka]. It is not clear which of the two minutes is in error, as both were at the time ports with prospering Croatian seafarers.*

7 Josef von Lehnert: *Beiträge zur Geschichte der k. k. Flagge. Vortrag, gehalten im militär-wissenschaftlichen Verein zu Wien am 13. März 1885*, Organ der militär-wissenschaftlichen Vereine, nr. 31, Mayer, Wien 1886.
Arthur von Khuepach: *Interessantes aus der österreichisch-ungarischen Kriegsmarine*, Marine-Rundschau, nr. 46, Mönch, Bonn, 1941.
Lothar Baumgartner: *Die Entwicklung der österreichischen Marineflagge*, Militaria Austriaca, Gesellschaft für Österreichische Heereskunde, Wien, 1977.
Lothar Baumgartner: *Zur Problematik der ungarischen Nationalflagge nach dem Ausgleich (1867-1915)*, Militaria Austriaca, VIII. Internationaler Kongress für Vexillologie Sonderdruck, Gesellschaft für Österreichische Heereskunde, Wien, 1979.
Peter Diem: *Die Symbole Österreichs*, Wien, 1995.

white-green of the Hungarian flag, each with the appropriate coat of arms in the center. They requested that the part of the Article regarding the ensign be suspended and replaced "in a constitutional manner" with a different design. They proposed a possible solution, and requested that the new design, whatever it might eventually be, also include "Slavic colors", and explained the motion in much detail. Namely, they believed that since all nations in the Monarchy had the same rights, it would not be just that the seamen, the vast majority of them Slavs ("and then mostly Serbocroats") from all along the coast from Trieste to Cattaro, would sail under the ensign of "double tutelage" instead of under their own national colors. The design of the proposed ensign had been attached to the petition, but was not included in the minutes. The text of the petition itself is ambiguous in describing the design, but it appears that it contained "Slavic colors", a white cross throughout, and within it the Austrian imperial coat of arms. A speculative reconstruction of the proposed ensign may be a flag with a white Latin (Scandinavian) cross dividing the flag into red fields above and blue below and with a (crowned?) shield of Austrian red-white-red stripes. The inclusion of the Austrian coat of arms was explained as a requirement of continuity, and being neutral (as the emblem of the imperial house), it would not be opposed by individual nations in the Monarchy.

The petitions further mentioned that the 18 million Slavs in the Monarchy, coming from the only maritime nation there, deserved their own colors in the ensign, which would be much nicer and more appropriate that the "ugly and awkward" dual ensign of "ill matched colors" including "most unusually, two arms".

*The **Petitions Committee** considered the proposal and in the 12th meeting of the 2nd Session on 26 August 1869.[5] Dr. **Carl Mandelblüh** reported for the Committee, among others, that the **Ministry of the Kingdoms and Lands represented in the Imperial Council** and the **Ministry of the Lands of Hungarian Crown** (the main ministries for each part of the Monarchy) had reached agreement on the customs and trade treaty, and determined that a single ensign would be used for all merchant ships, and it would include the Hungarian colors and arms. Therefore the **Ministry of Trade of the Kingdoms and Lands represented in the Imperial Council** had only been authorized with its Decision of 6 March 1869 to prescribe the "current ensign", with the subsequent*

→ 28

HGZD 2006 2016 10 godina years

Diplomski rad iz heraldike: Antonela Šarić, *Heraldika grada Senja do 17. stoljeća*

Pristupnica **Antonela Šarić**, studentica Diplomskog studija povijesti – Istraživačkog smjera/Modula srednjo-vjekovne povijesti Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu izradila je pod mentorstvom doc. dr. sc. **Tomislava Galovića** diplomski rad pod naslovom *Heraldika grada Senja do 17. stoljeća*. Obrana diplomskog rada održana je u ponedjeljak, 13. lipnja 2016., u 13 sati u predavaonici A 202 Filozofskog fakulteta u Zagrebu pred povjerenstvom u sastavu: prof. dr. sc. **Mirjana Matijević Sokol** (predsjednik), te 1. član: doc. dr. sc. Tomislav Galović i 2. član: doc. dr. sc. **Hrvoje Kekez** (Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb).

Diplomski rad *Heraldika grada Senja do 17. stoljeća* sadrži 98 stranica teksta s 265 bilješki, a opremljen je brojnim slikovnim prilozima, tablicama i grafikonima. U glavnom fokusu rada je bogata heraldička baština grada Senja i to u razdoblju od 13. do uključivo 16. stoljeća. Treba istaknuti da je upravo iz Senja rodom hrvatski povjesničar, književnik i leksikograf **Pavao Ritter Vitezović** (Senj, 7. I. 1652 – Beč, 20. I. 1713).) koji svojim radom zauzima posebno mjesto u hrvatskoj heraldici, napose zbog djela tiskanog u Beču 1701. godine: *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio* (Stematografija ili nacrt, opis i obnova ilirskih grbova). U recentnom historiografskom pak pogledu treba istaknuti i brojne priloge iz senjske heraldičke baštine kojima je autor **Enver Ljubović** (primjerice usp. *Grbovi i natpisi na kamenim spomenicima grada Senja*, Senj 1996. s Blaženkom Ljubović; *Gradski i plemićki grbovi Senja*, Senj 1998.; *Grbovnik Gacke, Krbave, Like, Senja i Vinodola*, Senj 2007.).

U strukturalnom pak pogledu rad otpočinje *Uvodom* koji sadrži dvije podcjeline: *Prostorno-vremenski okvir i kriteriji istraživanja* te *Metoda istraživanja i pregled relevantne historiografije*. Slijedi potom pregled povijesti grada Senja u razdoblju od 13. do 16. stoljeća. Pružen je povijesni pregled grada Senja tijekom srednjeg vijeka, istaknuta njegova važnost kao političkog i crkvenog te kulturnog i ekonomskog središta ovoga dijela hrvatskog priobalja i zaleđa – prije svega zbog iznimno pogodnog prometnog položaja, kako kopnenog tako i pomorskog. U takvom su kontekstu obrađeni grbovi plemićkih i građanskih obitelji čiji su heraldički spomenici pronađeni na njegovim građevinama i u povijesnim izvorima. Ti su grbovi u ovome radu popraćeni kratkim opisom s datacijom njihova nastanka te lokacijom, tj. opisom mjesto pronalaska. Uz svaku navedenu obitelj donesena je njezina kratka povijest uz isticanje važnijih pojedinaca. Izuzev grbova plemićkih i građanskih obitelji pristupnica je prikazala te analizirala i crkvene grbove te pečatnjake kao važne izvore za heraldička istraživanja.

Središnji – glavni dio ovoga diplomskog rada jest poglavlje: Obiteljski grbovi na tlu grada Senja. U njemu je popisano i analizirano sveukupno 30 obitelji: Auersperg, Baljardić, Batalović, Blažiolović – Blasiolis, Buhovač, Čubranić, velikaški rod Krčkih knezova Frankapana, Geržanić – Kranjac, Hreljanović, Lang, Lasinović, Lenković, Mayer – Majer, Mikulanić, Mogorović – Mogorić Gojčić, Mudrovčić, Parižević, Perović, de Ponte, Posedarski, Raduč, della Rovere, Sacchi, Smoljan – Smoglian, Stipšić, Tadiolović, Tvrdislavić, Vučetić, Vukotić i Živković.

Kao najznačajniji i najbrojniji grbovi ističu se oni koji pripadaju uskočkim obiteljima, tj. onim obiteljima koje su se iskazale i stekle zasluge u obrani grada Senja i šireg područja u sklopu

Grb Ludovika Perovića.
The coat of arms of Ludovik Perović.
Photo A. Šarić in the Nehaj fortress, Senj, 2015.

Graduate Thesis in Heraldry: Antonela Šarić, The Heraldry of the City of Senj to the 17th Century

Antonela Šarić *defended her graduate thesis,* The Heraldry of the City of Senj to the 17th Century*, on 13 June 2016 at the Faculty of Philosophy (Faculty of Humanities and Social Studies) of the University of Zagreb. The candidate was a student of the Graduate Study of History—Research Branch/ Module of Medieval History held by the Faculty's History Department. The thesis, written under the leadership of docent Dr.* ***Tomislav Galović****, contains 98 pages with 265 footnotes and many illustrations, tables, and charts. The defense was conducted before a panel composed of Prof. Dr* ***Mirjana Matijević Sokol*** *(chair), Doc. Dr. Tomislav Galović (1st member), and Doc. Dr.* ***Hrvoje Kekez*** *of the Croatian Catholic University in Zagreb (2nd member).*

The main focus of the thesis was the rich heraldic heritage of the city of Senj in the 13th through 16th centuries. It should be stressed that the Croatian historian, writer, and lexicographer ***Pavao Ritter Vitezović*** *(Senj, 7 January 1652—Vienna, 20 January 1713) came from Senj. He has a special place in the Croatian heraldry, especially because of his book, printed in Vienna in 1701,* Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio *(Stemmatography or Drawing, Description, and Renovation of the Illyrian Coats of Arms). In more recent historiography, one should also point out several works on the heraldic heritage of Senj by* ***Enver Ljubović*** *(e.g.* The Coats of Arms and Inscriptions on Stone Monuments of the City of Senj*, Senj 1996 with Blaženka Ljubović;* City and Nobility Arms of Senj*, Senj 1998; and* The Armorial of Gacka, Krbava, Lika, Senj, and Vinodol*, Senj 2007).*

The thesis begins with an Introduction *in two parts:* The Spatial-Temporal Frame and Research Criteria *and* Research Method and Overview of Relevant Historiography*. It is followed by a review of the history of the city of Senj in the 13th through 16th centuries. It summarizes the medieval history of Senj, pointing out its importance as the political, ecclesiastical, cultural, and economic center of its part of the Croatian littoral and the hinterlands—first of all due to an extremely suitable location, oriented both toward the land and the sea. The coats of arms of noble and civic families*

glasovite Senjske kapetanije od napada Osmanlija. Te senjske uskočke obitelji: Baljardić, Batalović, Buhovač, Geržanić-Kranjac, Hreljanović, Lasinović, Majer, Parižević, Tvrdislavić i dr. – zauzimaju posebno mjesto u senjskoj heraldičkoj baštini.

U diplomskom radu osim svojevrsnog popisivanja i katalogiziranja – što je vrijedan prinos ukupnom vrjednovanju ove građe – izvršena je analiza različitih simbola koje se nalaze na predmetnim grbovima, a uz to je statistički izračunata pojava najčešće uporabljenih simbola (npr. najčešće su prikazane sablje i ruke kao izraz protuosmanske borbe).

U kraćem poglavlju *Crkveni grbovi na tlu Senja* obrađeni su oni: biskupa Ivana de Cardinalibus de Pensauro, biskupa Leonarda de Cardinalibus de Pensauro, biskupa Jakova Blažiolovića, te pečatnjak i pečat senjskog kaptola i pečat biskupa Martina.

U zadnjem poglavlju pristupnica je analizirala *Grb grada Senja kroz povijest*.

Na kraju se rada uobičajeno nalaze zaključak, prilozi, sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku, popis slika i popis priloga te opširna bibliografija.

Smatramo da je ovaj diplomski rad vrijedan prinos boljem poznavanju, ali prije svega vrjednovanju heraldičke baštine u kontekstu jedne urbane cjeline te svojim preglednim metodološkim pristupom i jasnoćom doprinosi zapravo aktualizaciji njezine zaštite – prije svega one koja se još nalazi *in situ* te usmjerava na daljnja arhivska istraživanja. ■

found on its buildings and in historical sources are considered in that context. The coats of arms in the thesis are provided with short descriptions, original dating, and location. There is a short history of each family with important individuals mentioned. Besides the family arms, ecclesiastic coats of arms and seals are presented as important sources for heraldic research.

The central part of the thesis is the chapter Family Arms Located in Senj. *It lists and analyzes a total of 30 families: Auersperg, Baljardić, Batalović, Blažiolović/Blasiolis, Buhovač, Čubranić, magnates of Krk / dukes of Frankapana, Geržanić/Kranjac, Hreljanović, Lang, Lasinović, Lenković, Mayer/Majer, Mikulanić, Mogorović/Mogorić Gojčić, Mudrovčić, Parižević, Perović, de Ponte, Posedarski, Raduč, della Rovere, Sacchi, Smoljan/Smoglian, Stipšić, Tadiolović, Tvrdislavić, Vučetić, Vukotić, and Živković.*

The most important and frequent among these arms are those of the Uskok *(irregular guerilla soldiers) families, i.e. those who proved themselves and acquired merit in the defense of the city and the region within the Senj Captainship against the Ottomans in the 1500s and 1600s. These families are: Baljardić, Batalović, Buhovač, Geržanić/Kranjac, Hreljanović, Lasinović, Majer, Parižević, Tvrdislavić and others—with a special place in the heraldic heritage of Senj.*

The thesis, besides the listing and cataloging—itself a valuable contribution to the topic—analyzes the various symbols used in these coats of arms and provides statistical frequencies of the charges (e.g. the most frequent charges are swords and hands, an expression of the struggle against the Ottomans).

A shorter chapter, Ecclesiastic Arms Located in Senj, *presents those of Bishop Ivan de Cardinalibus de Pensauro, Bishop Leonard de Cardinalibus de Pensauro, and Bishop Jakov Blažiolović, then the signet and the seal of the Senj Chapter and the seal of Bishop Martin. The last chapter analyzes the* Coat of Arms of the City of Senj through History. *Finally, there are the usual conclusions, appendices, summaries in Croatian and in English, list of illustrations, and an extensive bibliography.*

The thesis is a valuable contribution to a better understanding and evaluation of the heraldic heritage in the context of an urban complex. With its peer-reviewed methodological approach and clarity, it contributes to the protection of heraldic assets—most of all those that are still in situ *and meriting further archival research.* ■

Desno: Grb obitelji Posedarski.
Right: The coat of arms of Posedarski family.
Photo A. Šarić in the Nehaj fortress, Senj, 2015.

---

26 → **The Croatian tricolour as a potential Austrian-Hungarian Merchant Ensign!?**

decree of ***His Imperial and Royal Apostolic Highness*** *setting 1 August 1869 as the date for introduction of the new ensign. Furthermore, the Committee reported that, based on the Law of 21 December 1867 determining the jurisdiction over common affairs, trade (and thus the issue in question), did not fall under the jurisdiction of the Delegation of the Imperial Council. On the other hand, the Committee concluded that the introduction of the new merchant flag had repercussions in the change of flags on consular offices, which were under the jurisdiction of the* ***Ministry of Foreign Affairs****, and mentioned that the Ministry anticipated extraordinary expenses of 28,000 Guilders for the flag change in 1870. Dr. Mandelblüh reported also that it was decided, in order to save costs, the existing flags at the offices would not be changed immediately but would be replaced gradually as individual flags wore out. In any case, since the flag change pertained to the Ministry of Foreign Affairs, the Petitions Committee proposed that the decision be made to forward the Petitions to the Ministry for further action, and that proposal was adopted.*[6]

What happened with the new ensign proposal in the Foreign Ministry may not be found in these documents, but from the history we know that the "dual" ensign was retained in use as long as the Monarchy lasted. However, it is worth noting this likely first attempt to introduce the Croatian tricolor on the Adriatic. It is curious that this episode is not found in the literature on Austrian/Hungarian maritime flags, which otherwise reports flag/ensign proposals and considerations in much detail, especially in the period of dualization,[7] *when the two parts of the Monarchy continuously quarreled regarding with the design of state symbols.* ■

Ostrovica u općini Lišane Ostrovičke: Lokalitet prvog grba Dalmacije / Hrvatske

Prostor današnje općine **Lišane Ostrovičke** predstavlja bogat kulturno-povijesni i arheološki lokalitet na prostoru sjeverne **Dalmacije**.[1] Od pamtivijeka je prostor **Ostrovice** svojom monumentalnošću i gigantnošću plijenio pažnju brojnih prolaznika i putopisaca, ljubitelja starina, među njima i čuvenog **Alberta Fortisa**, koji je u svom putopisnom djelu *Put po Dalmaciji* posvetio jedno čitavo poglavlje prostoru Ostrovice, u kojem kaže: *Njezina tvrđava, koja se uzdizala na stijeni strmo odsječenoj sa svih strana, s pravom se morala smatrati neosvojivom prije nego što se raširila upotreba topništva. Osvojio ju je Sulejman 1524., ali zatim je opet prešla pod sretnu mletačku vlast. Sada više ne postoji nikakav trag utvrđenja: to je samo gola i osamljena gomila.*[2]

Upravo sa spomenutog položaja utvrde u Ostrovici potječe markantan kameni spomenik s prikazom povijesnog grba Dalmacije.[3]

Isklesan je na kamenom bloku u reljefnoj grbovnoj kompoziciji koju čine tri okrunjene leopardove glave (kako se naprijed gledajuće lavlje glave nazivaju u heraldici). Točan datum postanka tog grba ne postoji, ali stručna i znanstvena javnost ga smješta u XIV. stoljeće i smatra najstarijim dosad poznatim heraldičkim simbolom hrvatskih zemalja sačuvanim u kamenu.[4] Spomenuti heraldički prikaz nastao je nakon što je kralj **Ludovik I. Anžuvinac** preuzimanjem kastruma Ostrovice od **Jurja III. Šubića** 1347. u zamjenu za **Zrin** uspostavio vlast u **Hrvatskoj** i zatim 1358. godine Zadarskim mirom s **Venecijom** stekao Dalmaciju. Time je bilo obnovljeno teritorijalno jedinstvo hrvatskoga kraljevstva pod nazivom **Kraljevstva Dalmacije i Hrvatske** (*Regnum Dalmatiae et Croatiae*) u zajednici s **Ugarskom**.[5] Tim imenom označavan je kao jedinstvena državnopravna cjelina teritorij Dalmacije na jadranskoj obali i otocima, Hrvatske od zaleđa dalmatinskih gradova i Podvelebitskog kanala s Kvarnerskim otocima do Kapele, na istoku do promjenjive granice na Vrbasu te teritorij Slavonije sjeverno od Kapele i, obuhvaćajući područja donjeg toka Une i Vrbasa, preko Save do Drave.[6]

Ne iznenađuje činjenica što su arheološka istraživanja upravo na ostrovičkoj **Gradini** iznjedrila kamene ostatke grba, kojim je Ludovik prema svemu sudeći obilježavao svoje novostečene hrvatske posjede. Budući da je ovdje obrađivani grb isklesan u kamenu, nema označene heraldičke boje. Spomenuti grb Hrvatske i Dalmacije iz vremena vladavine Ludovika I. predstavlja dio kamenog arhitektonskog objekta. Dotični identifikacijski simbol ima oblik grbovnoga štita u kojem su simetrično smještene tri okrunjene leopardove glave (u položaju 2:1) tako da opisuju zamišljeni istokračni trokut vrhom okrenut prema dolje. Danas se spomenuti kameni spomenik čuva u **Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu** (MHAS) pod inventarnim rednim brojem: 2327.[7] ■

Location of the Oldest Coat of Arms of Dalmatia / Croatia: Ostrovica in the Lišane Ostrovičke Community

*The modern community of **Lišane Ostrovičke** is in a rich cultural-historical and archaeological territory in northern **Dalmatia**.[1] Since time immemorial travelers and writers, fascinated with its antiquities, have found the site of **Ostrovica** monumental and gigantic. One of them, the famous **Alberto Fortis**, wrote an entire chapter on Ostrovica in* Travels into Dalmatia, *stating:* Its fortress, rising on a rock steeply cut on all sides, must have been considered impenetrable before the introduction of artillery. It was captured by Suleiman in 1524, but it was again taken under the fortunate Venetian rule. Now there is no longer any trace of the fortifications: it is only a naked and lonely barrow.[2]

Indeed, a striking stone monument depicting the historical coat of arms of Dalmatia comes from the Ostrovica fortress.[3]

*Carved in relief in a stone block, the armorial composition forms three crowned leopard (lion or lynx) heads. The exact date when it was made is unknown, but expert and scientific opinion sets it in the 14th century and considers it the oldest known heraldic symbol of Croatian countries preserved in stone.[4] This heraldic depiction emerged after King **Louis I the Great** of Hungary, of the house Anjou, took over the Ostrovica castle from **George III Šubić** in 1347, in exchange for the fortress of **Zrin**, thus establishing his rule in **Croatia** and after he acquired Dalmatia from **Venice** through the Peace of Zadar in 1358. Thus he re-established the territorial integrity of the Croatian kingdom in association with **Hungary** as the **Kingdom of Dalmatia and Croatia** (*Regnum Dalmatiae et Croatiae*).[5]*

The name was used for a single state and legal unit encompassing the territories of Dalmatia on the Adriatic coast and islands, of Croatia from the hinterland of the Dalmatian coastal cities and the Velebit mountain range channel with the Carnaro Islands, north to the Kapela mountaintop and to the east toward the flexible border at the Vrbas River, and including the territories of Slavonia north of Kapela, the lower plains around Una and Vrbas Rivers, over the Sava to the Drava River.[6]

*It is not surprising that archaeological research at the Ostrovica fortress ruins known today as **Gradina** yielded stone remains of the coat of arms that Louis apparently used to mark his newly acquired estates in Croatia. As this example is carved in stone, it has no indication of colors. This coat of arms of Croatia and Dalmatia from the period of Louis I is part of an architectural element. The symbol is in the shape of a heraldic shield in which three crowned lion's heads en-face (in continental heraldry, lions with heads guardant are termed leopards) are symmetrically arranged 2:1 forming an imagined downward-pointing isosceles triangle. Today the stone monument is in the **Museum of Croatian Archaeological Monuments in Split** (MHAS) cataloged under the number 2327.[7]* ■

1 Buovac, Kalcina, 2016. *Povijesno-kulturne i heraldičke odrednice Općine Lišane Ostrovičke*, GiZ19: 35.
2 Alberto Fortis, 2004. *Put po Dalmaciji*, Split: 27–31. (*Viaggio in Dalmazia*, 1774, Venice, translated by Mate Maras and Darko Novaković)
3 Vedrana Delonga, *Grb Dalmacije: najstariji poznati grb hrvatskih zemalja*, Split: 2.
4 Marin Kuzmić, Ante Mekinić, 2011. *Dalmacija–hrvatska ruža svjetova*, Stobreč: 111.
5 Cf. Mario Jareb, 2010. *Hrvatski nacionalni simboli*, Zagreb: 19–20.
6 Nikša Stančić, Dubravka Peić Čaldarović, 2013. *Prvi sjedinjeni grb Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije iz 1610. godine*, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: Razred za društvene znanosti, broj 50=516(2013): 76–78.
7 Peić Čaldarović, Stančić, 2011. *Povijest hrvatskoga grba: hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća*, Zagreb: 26-29, 223.

Željko Heimer

Tijana Trako Poljak: *Hrvatski simbolički identitet*, TIM press, Zagreb, 2016.

Zagrebačka izdavačka kuća **TIM press**, koja se specijalizirala za objavljivanje stručnih i znanstvenih knjiga iz područja društvenih znanosti objavila je u svojoj biblioteci *Nasljeđe* monografiju **Tijane Trako Poljak** naslovljenu *Hrvatski simbolički identitet*, s podnaslovom *Značenja nacionalnih simbola iz perspektive hrvatskih građana*. Naši čitatelji prepoznat će već iz naslova da se radi o materijalu iz njezine doktorske disertacije (usp. GiZ 15:15-17), kojeg je izdavač prepoznao još tijekom njegove izrade kao zanimljivog za širu javnost. Za potrebu objavljivanja monografije materijal doktorske disertacije umnogome je prerađen i dorađen te prilagođen širem čitateljstvu, osobito u znanstveno-stručnom teorijskom dijelu, koji je ovdje postao znatno čitljiviji, a i dalje pruža čitatelju temeljit pregled socioloških termina, koncepata i perspektiva potrebnih za razumijevanje predstavljanog istraživanja.

No, krenimo redom. Knjiga na 315 stranica organizirana u dva dijela. Nakon kraćeg *Predgovora* prvi je dio nazvan *Uvodna razmatranja* i daje spomenuti teorijski uvod s poglavljima naslovljenim: *Što su simboli?*, *Simboli, značenja, identitet*, *Nacionalni simboli u izgradnji i održanju nacionalnog identiteta*, *Mikrosociološka perspektiva u istraživanju nacionalnih simbola*, te *Metodološki okvir empirijskog istraživanja*. Posljednje navedeno poglavlje je dakako uvod u provedeno istraživanje, koje je detaljno predstavljeno u znatno dužen drugom dijelu *Rezultati istraživanja*, podijeljeno u devetnaest poglavlja uglavnom prema strukturi pitanja razmatranih u istraživanju. U prvom od njih predstavljeni su odgovori koja su to *Obilježja hrvatske prepoznatljivosti*, a u drugom koje ispitanici smatraju *Hrvatskim državnim obilježjima*. Slijede prikazi odgovora prema skupini simbola: *Državne granice i teritorij*, *Glavni grad Zagreb*, *Hrvatsko državljanstvo*, *Hrvatska državna valuta*, *Hrvatski jezik*, *Nacionalna glazba*, *Povijesno kulturna baština: Baščanska ploča i Sinjska alka*, *Nacionalni spomenici*, *Povijesne nacionalne ličnosti*, *Nacionalna znanost i sport*, *Rimokatolička crkva*, *Domovinski rat*, *Nacionalni slogani*, *Hrvatski sabor*, *Geopolitički prostor Balkana*, *Europska unija* te na kraju pitanja *Važnosti nacionalnih simbola za hrvatsku državnu suverenost*. Iz ovog

je vidljivo da autorica među nacionalne simbole ubraja mnogo širi korpus društvenih fenomena, nego što je to uobičajeni skup artefakata koje često u našim strukama ograničeno smatramo nacionalnim simbolima (grb, zastava, možda prošireno s himnom, valutom, odlikovanjima i sl.)

Upravo ta poglavlja većini čitatelja će biti najzanimljivija, prožeta nizom stvarnih citata ispitanika, koji izražavaju svoje pozitivne i negativne stavove o pojedinim simbolima, njihovom značenju za državu/društvo, ali i osobnom značenju i emocijama koje izazivaju kod ispitanika samih. Čitatelj se u tome može ubrzo naći u svojevrsnom dijalogu s tekstom, izražavajući svoje slaganje ili neslaganje s pojedinim ispitanicima. Tekstualni dio obogaćen je i s četrdesetak fotografija u boji koji prikazuju uporabu nacionalnih simbola u javnim prostorima u različitim kontekstima, ali i u zanimljivima detaljima privatnih osobnih, intimnih prostora ispitanika.

Monografija postaje temelj za *nužno okretanje sociološke istraživačke pažnje simboličkoj dimenziji nacionalnih identiteta*, kako navodi autorica, postavljajući referentni okvir provedenim empirijskim istraživanjem prikazuje ne samo na značaj raznovrsnih simbola u izgradnji nacionalnog identiteta prije 25 godina, već i na njihovu ulogu u održavanju i stalnoj ponovnoj rekonstrukciji tog

TIM Press**, a Zagreb publishing house specializing in professional and scientific titles in the social sciences, has issued the monograph* Croatian Symbolic Identity: The Meaning of National Symbols from the Perspective of Croatian Citizens, *by* ***Tijana Trako Poljak*, in its* Heritage *series. Our readers may recognize from the title that it is adapted from her PhD thesis (cf. GiZ 15:15–17), which the publisher recognized would interest a wider audience. In converting it into a monograph, the thesis was extensively adapted—the scientific/theoretical aspects were made understandable to non-sociologists while retaining a firm overview of the sociological terms, concepts, and perspectives needed for understanding the research.*

But first things first. The 315-page book is organized in two parts. Following a short Introduction *the first part consists of* Preliminary theoretical considerations, *with chapters entitled:* What are Symbols?*;* Symbols, Meanings, Identity*;* National Symbols in Building and Maintaining of a National Identity*;* Microsociological Perspective in Research of National Symbols*; and* Methodological Framework for Empirical Research. *The last chapter introduces the research presented at length in the larger, second part,* Research Results, *itself divided into nineteen chapters, mostly following the structure of the questions considered in the research. The first presents the answers regarding* Attributes of Croatian Recognizability, *and the second what the respondents consider* Croatian State Symbols. *Then there are the answers regarding various groups of symbols:* State Borders and Territory, Capital City of Zagreb, Croatian Citizenship, Croatian Currency, Croatian Language, National Music, Historical-Cultural Heritage: Baška Tablet and Alka from Sinj, National Monuments, Historical National Figures, National Science and Sports, Roman Catholic Church, Homeland War, National Mottoes, Croatian Parliament, Geopolitical Region of Balkans, European Union, *and finally the answers regarding the* Importance of National Symbols for Croatian State Sovereignty. *These chapter titles reveal that the author includes among national symbols a much broader group of social phenomena than the usual limited set of artifacts to which we often refer (coat of arms and flag, possibly extended to anthem, currency, medals, etc.).*

These are, indeed, the chapters that would probably be most interesting to readers, permeated with many actual

Željko Heimer

Novi Zeland i Fidži – ništa, Mauritanija – možda?

Kao što smo pisali u prethodnim brojevima **Novi Zeland** i **Fidži** pripremali su se svaki na svoj način promijeniti zastavu (usp. Heimer: *U susret novoj zastavi Fidžija*, GiZ 17, str. 15 i 17, Kaye: *Fidži – Novi Zeland*, GiZ 18, str. 17 – 18.) U oba slučaja ništa od toga… Na Novom Zelandu provedena su dva referenduma. Prvi između 20. studenog i 11. prosinca 2015. s pitanjem *Ako bi Novi Zeland promijenio zastavu, koju biste podržali?* od pet ponuđenih dizajna, na kojem je pobijedila crno-bijelo-plava inačica s listom paprati. Drugi je održan od 3. do 24. ožujka 2016. gdje su birači mogli odabrati između tog pobjedničkog dizajna i dosadašnje novozelandske zastave, koju je podržalo gotovo 57% birača, a u samo šest izbornih okruga (od 71) alternativa je dobila tek minimalnu iznadpolovičnu podršku. Prema nekim procjenama cjelokupna kampanja koštala je oko 20 milijuna USD, a samo trošak zamjena zastava na državnim institucijama i vojnim odorama procijenjen je na barem 2 milijuna. No, na kraju su novozelanđani ostali pri svojoj staroj „kolonijalnoj“ zastavi.

Politički lider Fidžija Frank Bainimarama najavio je još 2013. promjenu „kolonijalne“ zastave i pokrenuo svenacionalni natječaj za novo likovno rješenje u koji je pokušao uključiti sve slojeve društva. Od preko 2000 pristiglih prijedloga stručno je povjerenstvo izabralo nekolicinu najboljih koji su sredinom 2015. ponuđeni na javnu raspravu. Rasprava je više puta produživana, a poneki novi

New Zealand and Fiji – Naught, Mauritania – Possibly?

As described in previous issues, ***New Zealand*** *and* ***Fiji*** *were each preparing, in its own way, to change flags (cf. Heimer:* Toward a New Flag of Fiji, *GiZ 17, pp. 15 and 17, Kaye:* Fiji—New Zealand, *GiZ 18, pp. 17–18). In both cases, nothing happened… New Zealand held two referenda—the first between 20 November and 11 December 2015 with the question* If the New Zealand flag changes, which flag would you prefer?, *where among five proposed designs, the black-white-blue version with a fern leaf won. In the second referendum, held 3 to*

24 March 2016, the voters could choose among the winning proposal and the existing national flag, which eventually got the support of nearly 57% of voters, and in only six electoral districts (of 71) the alternative gained minimally more than half the support. According to some estimates, the entire campaign cost around $20 million USD, while the estimated potential cost of replacing of flags on government institutions and military uniforms was at least $2 million more. In the end, New Zealanders retained their old "colonial" flag.

In 2015 the political leader of Fiji, Prime Minister Frank Bainimarama, announced his intent to change of the country's "colonial" flag and started an all-national competition for the new design, where he attempted to involve all classes of society. From more than 2,000 proposals submitted, a committee chose a few that were offered for public consideration in mid-2015. The discussion was extended several times, and some new proposals were included in the short list. The decision was prolonged again to March 2016, when the Prime Minister's office was to choose five finalists for the public to consider, so that the new flag could be ceremonially raised

30 → Tijana Trako Poljak: Hrvatski simbolički identitet, TIM press, Zagreb, 2016.

identiteta, ali i na razilaženja u prihvaćanju pojedinih simbola pa i značajnoj zbunjenosti građana oko nekih od njih. Već i ovo istraživanje, a i niz drugih koja bi ga mogla slijediti, trebali bi poslužiti kreatorima hrvatskog društva da identificiraju simbole koji ne funkcioniraju, ne ispunjavaju svoju temeljnu simboličku svrhu i razmisle o njihovom preoblikovanju ili zamjeni, a sve u svrhu stvaranja boljeg i učinkovitijeg društva u cjelini.

Kako navodi recenzent prof. dr. sc. Neven Budak *zbog svoje metodološke i teorijske fundiranosti, djelo je važan putokaz budućim sličnim istraživanjima, a ujedno i kvalitetna poveznica dviju struka (sociologije i historiografije)…* U svojoj recenziji prof. dr. sc. Vjeran Katunarić navodi: *Smjestiti toliko različitih vrsta simbola, od povijesnih ličnosti do stila ekonomske politike, u jedinstvenu (nacionalnu) simboličku cjelinu nije lak posao, osobito s obzirom na različite kontekste u kojima su ti simboli nastali ili još uvijek nastaju.* ■

quotes from respondents, expressing positive and negative attitudes toward particular symbols—showing their meaning not just for the state/society but also for the respondents personally, as well as the emotions they evoke. A reader may easily find himself in kind of a dialogue with the text, expressing his own agreement or disagreement with individual respondents. The text is enriched by dozens of color images illustrating the use of national symbols in public spaces as well as some interesting peeks into the private, personal, intimate spaces of the respondents.

The book becomes the basis for a necessary turning of sociological research attention toward the symbolic dimension of national identities, *as the author states, setting the frame of reference through empirical research. It demonstrates not only the importance of a plethora of symbols in building national identity 25 years ago, but their role in maintaining and continuously reconstructing that identity ever since. It also identifies resistance to the acceptance of particular symbols and the considerable confusion about some of them in some citizens. This research itself—and other research that might follow—should be used by the creators of Croatian society to identify symbols that simply do not function, that do not fulfill their basic symbolic purpose, and to consider reshaping or replacing them to create a better and more efficient society as a whole.*

To quote the review of the book by Prof. Neven Budak: Because of its methodological and theoretical soundness, the work is an important guide to future similar research, and at the same time a high-quality link between two professions (sociology and historiography)… *In his review Prof. Vjeran Katunarić states:* To collocate so many diverse symbols, from historical figures to economic policy styles, in a single (national) symbol unit is no easy task, especially considering the various contexts in which these symbols appeared and still are emerging. ■

prijedlozi uključivani su u uži izbor. Odluka je i dalje produžena za ožujak 2016. kada je Ured premijera trebao izabrati pet finalista od kojih bi javnost do početka lipnja izabrala jedno, tako da bi se nova zastava mogla svečano istaknuti za Dan Ustava, 7. rujna 2016. No, 17. kolovoza 2016. premijer Bainimarama objavio je da do promjene ipak neće doći. Popularnost dosadašnje zastave osobito je porasla s uspjesima fidžijske ragbijaške reprezentacije na Olimpijskim igrama u Riju, gdje su iznad svih očekivanja osvojili zlatnu medalju u tom fidžijskom nacionalnom sportu. (Veksilolozi su već primijetili da međunarodni sportski uspjesi utvrđuju sponu između društva i njegovog simbola identiteta, vidi Heimer: *Exploring Vexillology through Military Unit Flags*. Zagreb:HGZD, 2016:53–54, i Kolstø: *National symbols*

as signs of unity and division. Ethnic and Racial Studies, 29, 4 (2006):676–701.)

Za daljnju napetost među veksilofilima potrudio se predsjednik **Mauritanije** Mohamed Ould **Abdel Aziz**, koji je najavio da će Mauritanci uskoro izaći na birališta glasovati o prijedlogu ustavne promjene nacionalnih simbola. Predloženo je da se na dosadašnjoj zelenoj zastavi sa žutom petokrakom zvijezdom i polumjesecom koji je vrhovima okrenut nagore dodaju po jedna uska crvena pruga uz gornji i uz donji rub, „u čast

žrtve koju su podnijeli nacionalni mučenici“, a najavljena je i izmjena u državnoj himni. Najava promjene zastave nije naišla na opće oduševljenje, a dakako izazvala je oštre kritike kod opozicije. Kako su već primijetili na FOTW, ako se to dogodi, ostaje još jedino **Jamajka** koja na nacionalnoj zastavi nema barem jednu od tri najpopularnije boje za zastave: crvene, bijele i plave. (*Le parti au pouvoir propose un nouveau drapeau pour la Mauritanie*, Points Chauds du Maghreb et de l'Afrique Francophone, http://www.pointschauds.info/fr/2016/10/06/le-parti-au-pouvoir-propose-un-nouveau-drapeau-pour-la-mauritanie/, FOTW, Ivan Sache, 17.10.2016.) ■

on Fiji's Constitution Day on 7 September 2016. However, on 17 August 2016 Bainimarama announced that the change would not happen after all, due to the popularity of the existing flag, especially after its association with the success of the Fiji sevens rugby team at the Olympic Games in Rio, where against all expectations they won the gold for this national sport of Fiji. (Vexillologists have noted how international sport successes can affirm the link between the society and its identity symbol, see Heimer: Exploring Vexillology through Military Unit Flags*. Zagreb: HGZD, 2016, pp. 53–54, and Kolstø:* National symbols as signs of unity and division*. Ethnic and Racial Studies, 29, 4 (2006) pp. 676–701.)*

Further tension among vexillophiles was assured when the president of ***Mauritania****, Mohamed Ould* ***Abdel Aziz****, announced that Mauritanians would soon cast ballots on proposed constitutional amendments regarding the nation's symbols. The current green flag, with a yellow five-pointed star and a crescent with its horns pointing upwards, would include a red stripe along the top and along the bottom of the flag "to honor the sacrifice of the nation's martyrs", while a change in the national anthem was also proposed. The proposal was not received with enthusiasm, and provoked harsh criticism by the opposition. As noted by FOTW, if the flag proposal goes through, it will make* ***Jamaica*** *the only remaining national flag without at least one of the three most popular flag colors: red, white, and blue. (*Le parti au pouvoir propose un nouveau drapeau pour la Mauritanie, *Points Chauds du Maghreb et de l'Afrique Francophone, http://www.pointschauds.info/fr/2016/10/06/le-parti-au-pouvoir-propose-un-nouveau-drapeau-pour-la-mauritanie/ FOTW, Ivan Sache, 17.10.2016.)* ■

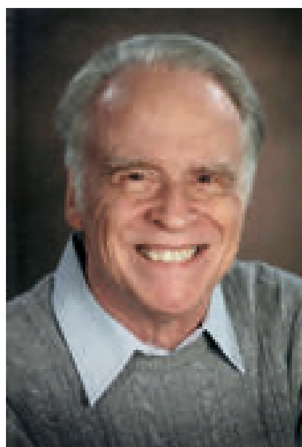
17 → ***The Heraldic Heritage of the Hranuelli Noble Family***

like other family members, who contributed to the Autonomist Party *victory in Postira in the* Dalmatian parliamentary *elections of 1861. Then there was* ***Jerko****, elected in 1902 as the mayor of the tax municipality of Dol-Postira, while his contemporary namesake was honored in 1906 and 1908 for salad oil production by the* Dalmatian Government.[11]

The oldest extant list of "salt grants", of 1718, includes six Hranoelli families among nobles in Dol and two in Postira.[12] *The 1773 list*[13] *has four Hranoelli noble families in Dol and two in Postira. In the last official Brač nobility list,*[14] *of 1802, these are the members of Hranoelli nobility:* ***Ivan****, unmarried,* ***Jakov son of the late Stjepan*** *with his firstborn son* ***Ivan****,* ***Ante son of the late Jure*** *with his firstborn son* ***Jure****,* ***Mr. Pavao son of the late Jure*** *with no children, and* ***Vicko son of the late Jure*** *with his firstborn son* ***Jure****. However, the list of the same year from Postira has these:* ***Ivan son of the late Jure*** *with his firstborn son* ***Jure*** *and his second son* ***Nikola****, then* ***Mr. Josip son of the late Petar****, unmarried,* ***Nikola son of the late Frane*** *without descendants, and* ***Petar son of the late Jure*** *with his firstborn son* ***Jerolim****. It shows that Hranoević (Hranoelli) family belonged to the original Brač nobility – they are included both in the first Brač nobility list of 1657*[15] *and the last of 1802.*[16] *The Hranoević or Hranolli family was among the noble families of Brač who in 1826 submitted requests to the Austrian government to confirm their nobility.* ***Ivan Hranoelli son of the late Jakov****,* ***Juraj Hranoević son of the late Ivan-Antun****, all from Dol, and brothers* ***Dr. Juraj-Marija****,* ***Nikola****,* ***Ante****,* ***Petar****,* ***Frane****, and* ***Josip-Jerolim Hranoelli son of the late Ivan****, all from Postira, requested approval*[17] *and confirmation of nobility. In the Split branch of the noble Hranoelli family is a 1798 record of the wedding of* ***Antica Hranuelli*** *to* ***Zuan (Ivan) Dolci of Verona****,*[18] *and in the 19th century we find them there titled as gentlemen. Today, all members of the noble family write their surname as Hranuelli.* ■

In Memoriam: Dr. Whitney Smith (1940–2016)

Otac suvremene veksilologije, **Whitney Smith** je 1961. godine zajedno s kolegom Gerhardom Grahlom pokrenuo časopis *The Flag Bulletin*, a sljedeće je godine osnovao **Središte za proučavanje zastava** (*Flag Research Centre*, FRC) i bio njegov ravnatelj do umirovljenja 2013. godine, kada je cijela značajna knjižnica i arhiva FRC-a prenesena na *Teksaško sveučilište* u Austinu.

Zajedno s grupom istomišljenika, prije svega s Klaesom Sierksmom organizirao je prvi **Međunarodni veksilološki kongres** 1965. i osnovao *Ligu veksilologa*, koja je dvije godine kasnije prerasla u *Međunarodnu federaciju veksiloloških udruženja* (FIAV), kojoj je bio i prvi glavni tajnik u više mandata. Doktorirao je 1969. na političkim znanostima na *Sveučilištu u Bostonu* disertacijom *Prolegomena to the Study of Political Symbols*. FIAV ga je 1991 imenovao Laureatom Federacije, najvišom znanstvenom počasti koju dodjeljuje. Smith je bio i ključna osoba u osnivanju **Sjevernoameričkoga veksilološkog društva** (*North American Vexillological Association*, NAVA) i **Zaklade za zastavnu baštinu** (*Flag Heritage Foundation*, FHF), a sudjelovao je ili inicirao osnivanje veksiloloških društava širom svijeta.

Plodan veksilološki autor napisao je nebrojeno znanstvenih, stručnih i popularnih članaka, te 27 monografija, među kojima se ističe enciklopedijska *Flags Through the Ages and Across the World* (McGraw Hill, 1975.) Njezino popularno skraćeno džepno izdanje iz 1980. (*Flags and Arms Across the World*) prevedeno je i na hrvatski i objavljeno 1982. u izdanju zagrebačkog *Globusa* kao *Zastave i grbovi svijeta*, kojim je i kod nas uvedena i popularizirana veksilologija kao znanstvena disciplina.

S bolom u srcima suosjećamo s obitelji dragog nam prijatelja. Počivao u miru.

*The father of modern vexillology, **Whitney Smith**, together with Gerhard Grahl, established the first vexillological journal* The Flag Bulletin *in 1961, and the next year established the **Flag Research Centre** (FRC). He was its director until his retirement in 2013 when the entire considerable library and archive was transferred to the* University of Texas *in Austin.*

*With a group of colleagues, including Klaes Sierksma, he organized the first **International Congress of Vexillology** in 1965 and established the* League of Vexillologists*, that two years afterward transformed into the* International Federation of Vexillological Associations *(FIAV), where he served as the first Secretary General and for several terms afterward. He acquired a doctorate in political sciences at the* University of Boston*, with the thesis* Prolegomena to the Study of Political Symbols*. He was named by the FIAV a Laureate of the Federation, its highest scientific award, in 1991. Smith was the key person in establishment of the **North American Vexillological Association** (NAVA) and the **Flag Heritage Foundation** (FHF), while he actively encouraged establishment of vexillological associations around the world.*

He was a fertile vexillological writer with uncounted scientific, professional, and educational articles and 27 books. Among them, the encyclopedic Flags Through the Ages and Across the World *(McGraw Hill, 1975) should be mentioned. Its popular abridged issue of 1980 (*Flags and Arms Across the World*) was translated, among other languages, into Croatian and issued in 1982 by the* Globus *Zagreb publishing house as* Zastave i grbovi svijeta*, introducing and popularizing vexillology as scientific study in these parts.*

With pain in our hearts we sympathize with the family of our dear friend. Rest in peace.

Naslovnica hrvatskog izdanja *Flags and Arms Across the World*, Globus, Zagreb, 1982.
Cover of the Croatian edition of The Flags and Arms Across the World*, Globus, Zagreb, 1982.*

Suradnici u ovom broju
Authors in this issue

Marin Buovac, dipl. arheolog i prof. njem. jezika i književnosti, kustos, član Kulturnog vijeća Zadarske županije, predsjednik udruge "Alter Ego", marin.buovac@zd.t-com.hr

Tomislav Galović, doc. dr. sc., prof. povijesti i dipl. arhivist, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, voditelj seminara Pomoćne povijesne znanosti, član Predsjedništva HGZD-a, tgalovic@ffzg.hr

Željko Heimer, pukovnik dr. sc., FF, predsjednik HGZD-a, zheimer@gmail.com

Matija Horvat, nezavisni istraživač, matija191@gmail.com

Stanislav Jesenovec, operativni zastavoslovac iz Kranja, Slovenija,član HGZD-a, stanislav.jesenovec@siol.net

Mirela Kalcina, prof. tal. i engl. jezika i književnosti, predavačica franc. jezika, prevoditeljica i turistička menadžerica, kalcinamirela@gmail.com

Nikša pl. Kuščić, herold ogranka Split Hrvatskog plemićkog zbora, član HRD-a *Pavao Ritter Vitezović* i HGZD-a, nkuscic@hotmail.com

Dubravka Peić Čaldarović, dr. sc., dipl. povjesničarka i sociologinja, muzejska savjetnica i kustosica Dokumentarne zbirke II. HPM-a, potpredsjednica HGZD-a, d.peic@hismus.hr

Tijana Trako Poljak, doc. dr. sc., Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta Zagreb, članica Predsjedništva HGZD-a, ttrako@ffzg.hr

Proceedings...

→ 34

The proceedings of the Symposium held two years ago at the Faculty of Humanities and Social Sciences were publised under the editorial leadership of Željko Heimer and Marin Sabolović. After the introductory address of the President of the Republic and the foreword of the HGZD president, the book contains 12 papers, that on 200 pages present various aspects of symbolic formation of identity in Croatia during the Homeland War 1991 – 1995.

Željko Heimer: *Exploring Vexillology through Military Unit Flags*

Objavljeno je englesko izdanje doktorskog rada **Željka Heimera** pod naslovom *Exploring Vexillology through Military Unit Flags* (Proučavanje veksilologije kroz zastave vojnih postrojbi) u izdanju našeg Društva, a u luksuznoj nakladi američke izdavačke kuće **Lulu**, specijalizirane za tisak po narudžbi. Knjigu je u ovom izdanju uredio **Edward B. Kaye**, pod čijim vodstvom izdanje zaista predstavlja dragulj u svakoj knjižnici svakog zaljubljenika u znanost o zastavama.

Na gotovo dvjesto stranica s više od dvjesto prikaza zastava u boji, tiskanih na kvalitetnom sjajnom papiru, ova knjiga predstavlja veksilologiju kao interdisciplinarno znanstveno područje u kojem sociologija ima ključnu ulogu i naglašava značaj veksilološkog istraživanja kao sociološkog alata za proučavanje nekih aspekata društvene zbilje. Postavlja se teorijski okvir čiste i primijenjene veksilologije i razmatraju kritike. Razmatra se razvoj vojnih zastava kroz povijest u svijetu i posebno na hrvatskim prostorima i daje usporedni pregled uporabe zastava u suvremenim vojskama. Taj teorijski okvir primijenjen je na suvremene zastave hrvatskih vojnih postrojbi, na više od 350 zastava, kojima se istražuje važan aspekt vojnog identiteta u suvremenoj Hrvatskoj izrastao iz Domovinskog rata.

Exploring Vexillology through Military Unit Flags with an analysis of Croatian Armed Forces Flags during and after the 1991–1995 Homeland War. *An adaptation of a doctoral thesis in sociology successfully defended in 2013 at the Faculty of Humanities and Social Studies of the University of Zagreb, Croatia.*

Autor / *Author* : **Željko Heimer**
Urednik / *Editor* : **Edward B. Kaye**
ISBN: **978-953-59163-1-4**
Broj stranica / *Nr. of pages* : **188**
Uvez / *Binding* : meki / *paperback*
Dimenzije / *Size* : 21,5 cm × 28 cm (8.5"×11")
Cijena / *Price* : 42,28USD (~285 kn)
http://hgzd.hr/1782
Cijena dostave može varirati./*Shipping may vary.*

The English edition of the doctoral thesis by ***Željko Heimer*** *was issued under the title* Exploring Vexillology through Military Unit Flags *published by our Society and distributed though the American publishing house* ***Lulu*** *specialized for the print-on-demand. The issue was edited by* ***Edward B. Kaye****, under whose guidance the book represents a real gem in any library of flag research lovers.*

On its nearly 200 pages with almost 200 flags illustrated in colors, prnted on a high-quality glossy paper, this book presents vexillology as an inter-disciplinary scientific field in which sociology has a key role, and it highlights the importance of vexillological research as a sociological tool for research into aspects of social reality. It sets a theoretical framework of pure and applied vexillology, and considers critiquest.

It presents development of military units flags though history in the world with particular interst over the Croatian territories and reviews use of flags in contemporary armed forces. The framework was applied to the modern Croatian military unit flags, researching over 350 flags, exploring an important aspect of military identity in modern Croatia that emerged from the 1991-1995 Homeland War.

Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa »Simbol, identitet i Domovinski rat«, Zagreb, 31. listopada 2014.

Zbornik radova sa skupa održanog prije dvije godine na Filozofskom fakultetu ugledao je svjetlo dana pod uredničkim vodstvom Željka Heimera i Marina Sabolovića. Uz uvodno obraćanje Predsjednika Republike i predgovor predsjednika HGZD-a, zbornik sadrži 12 radova koji na 200 stranica na poseban način prikazuju različite aspekte simboličke izgradnje identiteta u Hrvatskoj tijekom Domovinskog rata.

Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa »Simbol, identitet i Domovinski rat«, Zagreb, 31. listopada 2014.
Urednici / *Editors* :
Željko Heimer i **Marin Sabolović**
ISBN: **978-953-59163-0-7**
Broj stranica / *Nr. of pages* : 198
Uvez / *Binding*: meki / *paperback*
Dimenzije / *Size* :
17,5 cm × 25 cm (7"×10")
Tiskano izdanje ograničeno. Dostupno u elektroničkom obliku (pdf) na / *Printed edition limited. Available electronically (pdf) from*:
http://hgzd.hr/1761

Josip degl' Ivellio: Glazba u Domovinskom ratu / *Music in the Homeland War*
Sandra Križić Roban: Diskontinuitet i/ili utočište? Spomenici Domovinskog rata u prostoru javnosti / *Discontinuity and/or shelter? Monuments of the Homeland War in public space*
Nikolina Mađar: Udžbenici povijesti kao odraz pamćenja i identiteta / *History Books as Expressions of Remembrance and Identity*
Josipa Maras Kraljević: Umjetnost u Domovinskom ratu – hrvatska stvarnost na razglednicama 1991./92. / *Art in the Homeland War – Croatian reality on Post-Cards 1991/92*
Mladen Medar, Krešimir Ivanček: Bjelovarski ratni plakat 1991. – 1993. / *War Posters from Bjelovar 1991-1993*
Marina Perić Kaselj: Domovinski rat i hrvatska dijaspora: koncepti domovine i identiteti iseljenika i potomaka iseljenika / *The Homeland War and the Croatian Diaspora: Concepts of Homeland and Identities of Emigrants ant their Descendants*
Andrijana Perković Paloš: Domovinski rat u *Globusu* i *Glasu Slavonije* / *The Homeland War in* Globus *and* Glas Slavonije
Marin Sabolović: Svečane odore hrvatskih oružanih formacija 1991. – 1997. / *Ceremonial uniforms of Croatian armed forces 1991 – 1997*
Tijana Trako Poljak: Hrvatska valuta: nacionalni simbol ili puko platežno sredstvo? / *Croatian national currency: a national symbol or merely a financial instrument?*
Ivica Valent: Sisačka tvrđava Stari grad kao motiv na znakovlju sisačkih postrojbi i dokumentarnoj građi u vrijeme Domovinskog rata / *The Sisak fortress* Stari Grad *as motif in insignia of Sisak units and in documentary funds during the Homeland War*
Velimir Veselinović: Simboli i identitet Hrvatske stranke prava u Dom. ratu / *Symbols and identity of the Croatian Party of Right in Homeland War*
Željko Heimer: Zastave zagrebačkih postrojbi iz Dom. rata / *Flags of Zagreb Units from the Homeland War*

Kronika HGZD

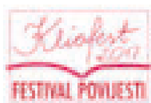

⚐*svibanj 2016.* – objavljena monografija **Tijane Trako Poljak**: *»Hrvatski simbolički identitet«*, TIM press, Zagreb, 2016., str. 26–28.
⚐*lipanj 2016.* – objavljena monografija **Davora Zovka**: *»Viteštvo danas«*, Naklada sv. Antuna, Zagreb, 2016. ①
⚐*rujan 2016.* – objavljen *»Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa "Simbol, identitet i Domovinski rat", Zagreb, 31. listopada 2014.«*, urednici **Željko Heimer** i **Marin Sabolović**, HGZD, Zagreb, 2016., str. 29–30.
⚐*15. rujna 2016.* – predstavljanje monografije **Trako Poljak** u *Knjižnici i čitaonici »Bogdana Ogrizovića«* u organizaciji *Sekcije za teorijsku sociologiju* **Hrvatskoga sociološkog društva** ② ③
⚐*6. listopada 2016.* – obilježavanje **Međunarodnog veksilološkog dana** u sklopu *V. kongresa hrvatskih povjesničara* u Zadru (na kongresu su sudjelovali prof. dr. sc. Mirjana Matijević Sokol, doc. dr. sc. Tomislav Galović, dr. sc. Dubravka Peić Čaldarović, dr. sc. Željko Heimer, mr. sc. Jelena Borošak Marijanović i drugi članovi HGZD). ④ ⑤
⚐*listopad 2016.* – objavljena monografija **Željko Heimer**: *»Exploring Vexillology through Military Unit Flags«*, HGZD, Zagreb, 2016., str. 30.
⚐*20. listopada 2016.* – predsjednik HGZD-a imenovan **dopisnim članom** američkog **Centra za proučavanje zastava** (FRC) ⑥ ⑦

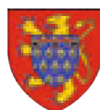
HGZD Chronicles

⚐ May 2016 – *book by* ***Tijana Trako Poljak****:* »Hrvatski simbolički identitet« *(Croatian Symbolic Identity), TIM press, Zagreb, 2016, issued, see pp. 26–28.*
⚐ June 2016 – *book by* ***Davor Zovko****: »Viteštvo danas« (Knighthood Today), Naklada sv. Antuna, Zagreb, 2016, issued.* ①
⚐ *September 2016 – proceedings »Simbol, identitet i Domovinski rat« (Symbol, Identity and Homeland War), eds. Željko Heimer and Marin Sabolović, HGZD, Zagreb, 2016, issued, see pp. 29–30.*
⚐ *15 September 2016 – presentation of the* ***Tijana Trako Poljak*** *book, at the »Bogdan Ogrizović« Library Zagreb by the Theoretical Sociology Section of the* ***Croatian Sociological Society*** ② ③
⚐ *6 October 2016 –* ***World Vexillology Day*** *marked during the 5th* Congress of Croatian Historians *in Zadar (the Congress was participated by Prof. Mirjana Matijević Sokol, Docent Tomislav Galović, Dr. Dubravka Peić Čaldarović, Dr. Željko Heimer, MSc. Jelena Borošak Marijanović, and other HGZD members)* ④ ⑤
⚐ October 2016 – *book by* ***Željko Heimer****: »Exploring Vexillology through Military Unit Flags«, HGZD, Zagreb, 2016, issued, see p. 30.*
⚐20 October 2016 – *HGZD president Željko Heimer appointed a* ***Fellow of The Flag Research Center*** *(FRC)* ⑥ ⑦

Najave:
9. – 13. svibnja 2017. – **4. festival povijesti »Kliofest«**, Zagreb, www.kliofest.org
7. – 11. kolovoza 2017. – **27. međunarodni veksilološki kongres**, 27 ICV – London, Engleska, Velika Britanija, www.icv27.co.uk
kolovoz 2018. – **33. međunarodni kongres genealoških i heraldičkih znanosti**, 33 ICGHS – Arras, Francuska

Announcements:
9 – 13 May 2017 – ***4th Festival of History »Kliofest«***, *Zagreb, www.kliofest.org*
7 – 11 August 2017 – ***27th International Congress of Vexillology****, 27 ICV – London, England, UK, www.icv27.co.uk*
August 2018 – ***33rd International Congress of Genealogy and Heraldry Sciences****, 33 ICGHS – Arras, France*

